

**Стратегія транскордонного співробітництва
Люблінського воєводства, Львівської області,
Волинської області та Брестської області
на 2014 – 2020 роки**

Люблін, листопад 2013

*Робоча група з напрацювання «Стратегія транскордонного співробітництва
Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області та Брестської
області на 2014 – 2020 роки»*

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

**„Розбудова партнерства для розробки Транскордонної стратегії
на 2014 – 2020 роки”**

Проект за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ.

Люблінське воєводство

Богдан Кавалко, Дорота Скварек, Магдалена Фотек-Кулак, Ольга Гречнік, Моніка Маєвська, Бартош Терещук, Магдалена Фігура-Врона (Департамент регіональної політики Маршалківського Уряду Люблінського воєводства)

Брестська область

Юрій Колесов (Брестський обласний виконавчий комітет), Ніколай Кузьмицький (Центр поширення інформації та освіти при Брестському відділі Міністерства з надзвичайних ситуацій), Александр Панько (Брестський університет)

Львівська область

Діана Кодрова (Львівська обласна державна адміністрація), Людмила Олдак (Львівська обласна рада)

Волинська область

Наталя Кролік, Валентина Гнасюк-Терлецька (Волинська обласна державна адміністрація), Алла Яценюк (Волинська обласна рада)

Координатор

Богдан Кавалко

Департамент регіональної політики Маршалківського Уряду Люблінського воєводства

Зовнішній експерт

Проф. Анджей Міщук
(Варшавський Університет)

Співпраця:

Участь у роботі робочої групи та підготовка матеріалів до аналітичної частини:
Кшиштоф Марковські, Анджей Матач, Анджей Якубовські, Єжи Грешта (Управління статистики у м. Любліні),

Офіс просторового планування в Любліні,
Асоціація органів місцевого самоврядування Єврорегіон «Буг» в Холмі

Видавець:

Маршалківський Уряд Люблінського воєводства
Вул. Спокійна, 4, 20-074
www.lubelskie.pl

Вступ

Прикордонна територія, з огляду на важливу роль у процесах розвитку, є важливим предметом зацікавлення регіональної політики, впровадженій як на рівні Євросоюзу, так і деяких країн та регіонів. У випадку прикордонних регіонів, результативність цієї політики значним чином залежить від підготовки спільних підстав довготривалого співробітництва, підкріпленого відповідними стратегічними документами.

Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області, Брестської області на роки 2014 – 2020 - це документ, який окреслює цілі та напрямки розвитку транскордонного співробітництва. Це важливий крок на шляху поглиблення співробітництва започаткованого в другій половині 90 – років XX століття між Люблінським воєводством та сусідніми областями в Україні та Білорусі. Водночас, ця Стратегія є першим документом такого типу на території Європи, розробленого для транскордонного регіону вздовж зовнішнього кордону Євросоюзу.

Стратегія узгоджена з владою партнерських регіонів: Волинської і Львівської областей України, Брестської області в Білорусі, та є результатом співпраці з ініціативи Уряду Люблінського воєводства на прохання Маршалка.

Стратегія є результатом співробітництва партнерів Волинської обласної ради, Львівської обласної ради, Львівської обласної державної адміністрації, Волинської обласної державної адміністрації та Брестського обласного виконавчого комітету, формуючи важливе доповнення до підписаних поміж Люблінським воєводством та сусідніми регіонами угодами про міжрегіональну співпрацю. Також, ця ініціатива отримала фінансову допомогу та підтримку від Міністерства закордонних справ РП у конкурсі «Допомога суспільного та самоврядного виміру польської закордонної політики 2013», в рамках якої був реалізований проект «Розбудова партнерства з метою напрацювання Стратегії на 2014- 2020 роки».

Опрацьовані та закладені в Стратегії цілі відповідають спільно ідентифікованим та підтвердженим, в процесі впровадження суспільних консультацій, найважливішим проблемам та викликам розвитку. Скеровані на ефективне використання ендегенних потенціалів в сфері економічного співробітництва, туризму та наукового потенціалу, а також нівелювання обмежень, які виникають у зв'язку з функціонуванням зовнішньої кордону Європейського Союзу, шляхом налагодження зовнішнього та внутрішнього комунікаційного доступу.

Переказуючи вам «Стратегію транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Львівської області, Волинської області, Брестської області на роки 2014 – 2020», маємо надію, що вона виправдає спільні сподівання, та виконає свою роль у активізації та розвитку майбутнього наших регіонів. Реалізація Стратегії допоможе підготувати області воєводства, які утворюють транскордонний регіон, до нової Європейської Політики Сусідства в перспективі 2014 – 2020, а також на ефективніше використання коштів з Програми Транскордонного Співробітництва Польща – Україна – Білорусь 2014 – 2020, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності та привабливості у європейському вимірі.

Квітень 2014 року

Зміст

1. Вступ	5
1.1 Передумови та умови розроблення Стратегії	5
1.2 Методологія робіт над опрацюванням Стратегії	7
1.3 Розвиток регіонів та транскордонного співробітництва – європейський досвід	11
2. Потенціал транскордонного співробітництва	16
2.1 Економічний потенціал	16
2.2 Екологічний потенціал	31
2.3 Соціально-демографічний потенціал	40
2.4 Інфраструктурний потенціал	58
2.5 Туристичний потенціал	68
2.6 Підсумки - аналіз SWOT для транскордонного регіону	76
3. Цілі та напрями транскордонного співробітництва	78
3.1 Основні цілі Стратегії	78
3.2 Цілі та напрями співробітництва в областях стратегічних дій	79
3.2.1 Економічне співробітництво	79
3.2.2 Природне середовище, культура та туризм	80
3.2.3 Транспортна та прикордонна інфраструктура	82
3.2.4 Наука та вища освіта	84
4 Система реалізації	87
5 Джерела фінансування	88
6 Система моніторингу	89
Додаток 1 Список рекомендованих проектів	91
Статистичний додаток	94

1. Вступ

1.1. Передумови та умови розроблення Стратегії

Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на 2014-2020 роки є важливим кроком у напрямку поглиблення транскордонного співробітництва, яку в першій половині 90 років XX століття було започатковано між Люблінським воєводством та сусідніми областями України та Білорусі. Зважаючи той факт, що територія, яка аналізується, розташована на зовнішніх кордонах з ЄС, Стратегія висвітлює можливості реалізації спільних транскордонних стратегічних заходів та набуває унікального характеру, чи навіть, можна сказати зразкового, з огляду на спосіб провадження Європейської Політики Сусідства.

Слабкістю дотепер розроблених документів, щодо транскордонного співробітництва Люблінського воєводства був той факт, що вони виникали за ініціативи польської сторони та за відсутності реальної (а не лише формальної) участі білоруської та української сторін, а також доволі загально формували напрями діяльності, при чому не містили будь-яких складових системи реалізації (суб'єкти реалізації, система моніторингу і т. і.)¹. Стратегія, яка готується, створена за погодженням влади Брестської, Львівської і Волинської областей та Самоврядування Люблінського воєводства, а також Транскордонного об'єднання «Єврорегіон Буг». Документ становить реалізацію партнерських договорів, укладених між Люблінським воєводством та:

- Брестською областю про прикордонне співробітництво від 31 березня 2000 року,
- Волинською областю про економічне, торговельне, науково-технічне та культурне співробітництво від 1 жовтня 2002 року,
- Львівською областю про економічне, торговельне, науково-технічне та культурне співробітництво від 16 червня 2004 року.

Водночас, Стратегія становить продовження та деталізацію *Стратегії розвитку Люблінського воєводства на 2014 рік (з перспективою до 2030 р.)*, яку було прийнято Сеймиком Люблінського воєводства 24 червня 2013 року.

Успіх *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на 2014-2020 роки* значною мірою залежатиме від реального політичного бажання впровадження цього

¹ Прикладом таких дій є, зокрема, *Стратегія розвитку Єврорегіону Буг*, Видавництво Norbertinum, Люблін 1997, с. 295, підготовлена за дослідним проектом, замовленим PBZ -059-01

документу органами влади Брестської, Львівської та Волинської областей. Його проявом стала результативна участь в узгодженні та опрацюванні як діагностичної, так і профільної частин – білоруських, українських та польських експертів, у рамках робочих зустрічей та громадських обговорень. У порівнянні з попередніми стратегічними документами, які стосуються транскордонного співробітництва, чітко дотримувалась умова зосередження, шляхом визначення лише кількох найголовніших сфер стратегічних заходів, які реалізуються невеликою кількістю заходів.

Завдяки сусідству, створюються значні можливості активізації польських та сусідніх прикордонних регіонів, в основному за допомогою розвитку різних форм транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво регіонів Польщі, України та Білорусі має зосереджуватись в основному на проведенні обраних спільних ініціатив на благо всієї, розділеної кордоном території, зміцнюючи та розвиваючи мережу контактів між суспільствами, що живуть з обох боків кордону.

Такі дії можуть отримати істотну підтримку з боку Європейського Союзу, зокрема фондів та ініціатив Європейської Комісії, спрямованих на досягнення таких цілей. За допомогою спеціально розроблених програм Європейський Союз підтримує заходи, які з однієї сторони – націлені на підвищення стану безпеки та зближення кордону, спрощення його перетину, та з іншої сторони – на соціально-економічний розвиток прикордонних територій.

Зважаючи на стратегічне партнерство Польщі та України, а також важливу роль транскордонного співробітництва з Білоруссю, існує необхідність створення довготривалих планів та підстав співробітництва Люблінського воєводства з трьома прикордонними регіонами. Прикордонне розташування територій становить причину їх периферійності та становить причину дивергенції їх розвитку у порівнянні з іншими регіонами окремих країн. Підготовка стратегічної програми транскордонного співробітництва створює можливість для розгляду прикордонного розташування як можливість для розвитку.

Головними передумовами опрацювання *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на 2014-2020 роки* є:

- побудова підстав та сприяння процесам європейської інтеграції,
- приєднання до Програми Східного Партнерства, яка є важливим пріоритетом Польщі та одним з пріоритетів Європейського Союзу,
- розробка моделі співробітництва та підготовка регіонів до нової Європейської Політики Сусідства у перспективі на 2014-2020 роки,

що, в результаті, мало б сприяти кращому використанню транскордонних потенціалів розвитку сусідніх регіонів.

Доцільно наголосити, що транскордонне співробітництво за участю Люблінського воєводства має уже понад 20-літню традицію. Починаючи з 1992 року на польсько-українсько-білоруській транскордонній території було сформовано різноманітні форми співпраці. Формально можна виокремити два головні її напрямки, які виникають з огляду на адміністративно - правові умови, тобто міжурядове та міжрегіональне співробітництво. Перша пов'язана з функціонуванням урядової адміністрації, його представляють:

- Польсько – Білоруська Міжурядова координаційна комісія з питань транскордонного співробітництва, яка створена 1992 року,
- Польсько – Українська Міжурядова координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва, створена 1993 року,

Другий напрям пов'язаний з діяльністю органів місцевого самоврядування, за підтримки – зокрема на першому етапі – державної адміністрації, доказом чого стало створення у 1995 року Транскордонного Об'єднання «Єврорегіон Буг». Реформа державної служби та створення воєводського самоврядування у 1999 році спричинило підвищення його ролі у транскордонному співробітництві. За ініціативою самоврядування Люблінського воєводства створено Транскордонне Об'єднання «Єврорегіон Буг».

Започаткування опрацювання *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на 2014-2020 роки* становить якісно нову стадію транскордонного співробітництва, та zarazом, виклик як для самоврядного Люблінського воєводства, так і для влади Брестської, Львівської і Волинської областей, а також Транскордонного Об'єднання «Єврорегіон Буг», з метою зміни характеру зовнішнього кордону ЄС та підвищення конкурентоспроможності транскордонної території.

1.2. Методологія роботи над розробкою Стратегії

Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської, Львівської та Брестської областей на 2014-2020 роки є програмою використання потенціалів розвитку транскордонної території для побудови його конкурентоспроможності та подолання негативного впливу бар'єру, який становить кордон. У зв'язку з цим, Стратегія не може мати форми класичного документа, який створено під потреби планування для компактної та однорідної адміністративної

системи, але має носити функціональний характер та становити перед усім спробу цілісного зведення можливих ідей та пропозицій розвитку для зацікавлених регіонів трьох держав.

У зв'язку з вищенаведеним, основними завданнями, пов'язаними з розробленням та реалізацією документа є:

- напрацювання та узгодження стратегічних цілей співробітництва транскордонних регіонів;
- розроблення пріоритетів розвитку та переліку заходів, які доведуть до зміни функції транскордонних регіонів заради їх ширшої співпраці та взаємної вигоди;
- стимулювання процесів розвитку прикордонних територій;
- промоція добросусідських відносин у прикордонних регіонах;
- покращення результативності просування регіону та спроможності залучення зовнішніх інвестицій;
- підготовка завдань та пріоритетів для нової Європейської Політики Сусідства та нової Програми транскордонної співпраці Польща-Білорусь-Україна.

Процес створення Стратегії базується на п'яти головних принципах, а саме:

- принцип партнерства, який означає спільну та рівноправну участь польських, білоруських та українських партнерів,
- принцип відповідності іншим стратегічним документам, які було розроблено на регіональному, національному та європейському рівнях,
- принцип гнучкості, який полягає у пристосуванні до зовнішніх умов, які змінюються, та ендогенних потенціалів, тобто необхідності моніторингу реалізації документа, а також проведення його актуалізації залежно від потреб,
- принцип тематичної концентрації, який полягає у виборі кількох найголовніших сфер для функціонування транскордонної території та просторової концентрації шляхом визначення транскордонних сфер стратегічного втручання (ТССВ), в рамках яких проводитимуться стратегічні заходи.
- принцип достовірності даних, що використовуються в процесі опрацювання документа, які походять, як зі статистичних, так і інших джерел.

Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської, Львівської та Брестської областей на 2014-2020 роки розробляється з використанням рекомендованого національними та європейськими установами експертно-партисипативного методу, який широко застосовується та який було випробувано під час створення місцевих, регіональних, національних і європейських

стратегічних документів. Перевагою цього методу є поєднання експертних знань з пріоритетами та оцінками, що сформульовані суб'єктами реалізації та місцевими і регіональними громадами. Це означає, що проект документа готують експерти, однак у ключових питаннях вони базуються на рішеннях публічних суб'єктів і висновках громадських суб'єктів, які нести будуть відповідальність за його виконання.

Передбачений термін дії Стратегії складає 7 років, що співпадає з найближчою фінансовою перспективою ЄС на 2014-2020 роки, а географічно стратегія включає (рис. 1.1.): Люблінське воєводство, Брестську, Волинську та Львівську області. Це суміжні регіони, кожен з яких водночас є членом Транскордонного Об'єднання «Єврорегіон Буг»². Варто наголосити й на тому, що Стратегія транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської та Львівської областей та Брестської області на 2014-2020 роки не становить підготовленого документа між чотирма регіональними адміністративними одиницями, оскільки до них ставляться, як до єдиної транскордонної території. Визначений регіон транскордонного співробітництва займає територію 99,9 тис. кв км, з яких: Польща - 25,1 тис. кв км (тобто 25,2 % території та 8,0 % території Польщі), Білорусь – 32,8 тис. кв км (тобто - 32,8 % аналізованої території та 15,8 % території Білорусі), Україна – 42,0 тис. кв км (тобто - 42,0% аналізованої території та 15,8 % території України). На території дії Стратегії проживає 7 142,8 тис. осіб, з якої на Львівську область припадає 35,6%, на Люблінське воєводство – 30,4%, Брестську область – 19,5%, а на Волинську область – 14,5%. Середня густина населення у транскордонній території становить 72 особи на 1 кв. км.

Незважаючи на той факт, що на транскордонній території, яка охоплена *Стратегією* функціонують три кордони – польсько-білоруський, польсько-український та білорусько-український, предметом осмислення стали лише два з них, а саме: польсько-білоруський та польсько-український кордони, оскільки саме вони становлять частину зовнішнього кордону ЄС. До цих двох частин кордону звужено також поняття транскордонного співробітництва.

² До Транскордонної асоціації Єврорегіон Буг не належить уся Львівська область, а тільки два її прикордонні райони: Сокальський і Жовківський, однак, враховуючи потенціал Львова та області, силу впливу на Люблінське воєводство, вирішили доцільним врахування Львівської області в цілому.

Рис. 1.1.

Адміністративний розподіл транскордонного регіону.

Джерело: власне опрацювання

Документ *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської, Львівської та Брестської областей на 2014-2020 роки* узгоджений з іншими стратегічними документами, які підготовлені на європейському та національному рівнях відповідно до пріоритетів перспективи на 2014-2020 роки. Найважливішим європейським документом у цій сфері є «Європа 2020». Стратегія сталого розвитку, що сприятиме соціальному залученню, з якої виникають такі документи як положення нової Європейської Політики Сусідства. Серед польських документів суттєвими є: Середньострокова стратегія розвитку держави 2020, Національна стратегія регіонального розвитку 2020 та Концепція просторового планування країни 2030.

Зважаючи на вище зазначені документи, розроблено Стратегію розвитку Люблінського воєводства на 2014 рік (з перспективою до 2030 року) та проведено актуалізацію *Стратегії розвитку Східної Польщі 2020*; враховано також стратегічні документи щодо розвитку Брестської, Львівської та Волинської областей; застосовано також домовленості у рамках: Польсько-Білоруської міжурядової координаційної комісії з питань Транскордонного співробітництва та Польсько-Української міжурядової координаційної ради з питань міжрегіонального співробітництва.

Стратегію транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської, Львівської та Брестської областей на 2014-2020 роки складають дві основні частини – аналітична та керівна. Аналітична частина містить: аналіз потенціалів та бар'єрів співробітництва у транскордонному регіоні, значну документальну частину якого становить статистичний додаток. Її синтетичним підсумком є стратегічний SWOT аналіз для даної території та ідентифікація тих сфер, у яких проходять стратегічні заходи. Основним джерелом даних, які використовувались для діагностичних цілей були ресурси публічної статистики Польщі, Білорусі та України, а саме – Статистичного управління у Любліні, Головного статистичного управління у Брестській області, Головного управління статистики у Львівській області та Головного управління статистики у Волинській області. У випадку відсутності порівняльних статистичних даних або їх неповного порівняння, яка є результатом різних методів дослідження, що застосовуються у публічній статистиці у Польщі та в Білорусі й Україні, використані дані супроводжувалися відповідними методами, які привертати увагу до характеру та обсягу методологічних досліджень.

У другій (керівній) частині сформульовано головну мету *Стратегії*, проведено стратегічний аналіз окремих сфер, завдяки якому встановлено детальні цілі, напрямки та результати заходів. Також було ідентифіковано систему показників, яка використовуватиметься при проведенні моніторингу реалізації стратегії та представлено нарис системи реалізації документа та джерела її фінансування. У формі додатка розроблено набір рекомендованих проектів.

1.3. Розвиток регіонів та транскордонного співробітництва - європейський досвід

Транскордонний регіон - це територія, яка становить частину географічного простору, визначальним показником якого є розташування вздовж державного кордону, по обох його боках. Його складають прикордонні регіони (території), які належать до сусідніх держав.

Специфічні атрибути державного кордону, це³:

- географічне розташування (геополітичне),
- характер державного кордону,
- різниці у рівні розвитку та способі функціонування економіки регіонів, які розділені кордоном (економічний розрив),
- інституційний розрив, який спричинений невідповідністю повноважень сусідніх адміністративних регіонів та субрегіональних одиниць,
- відмінності у стані господарювання регіонів прикордонних держав,
- соціально-культурні умови, пов'язані з функціонуванням національних і етнічних меншин та стереотипів про населення сусідніх прикордонних регіонів.

Найголовнішими для функціонування транскордонного регіону є геополітичні умови, які є визначальними для характеру та функцій державного кордону. Скажімо, бажаним кінцевим результатом буде відкритий, непомітний кордон. Досягнення такого стану вимагає, на думку О.Мартінеза⁴, наступних стадій кордону:

- конфлікту,
- коекзистенції,
- співпраці,
- співзалежності.

Стадія конфлікту є, як правило, наслідком насильницьких політичних подій, які пов'язані з загрозою для існування держави, територіальної цілісності та непорушності кордонів. Державний кордон виконує в такій ситуації функцію розділення або дезінтеграції, що означає закриття на будь-які міждержавні контакти, у тому числі і транскордонні. Така ситуація може виникнути наслідок міжнародних санкцій, накладених на дану державу⁵.

Перехід зі стадії конфлікту до стадії коекзистенції потребує часу. Він дається простіше у ситуації, коли одним з імпульсів для започаткування співробітництва між прикордонними регіонами є вихід за межі функціонального простору (економічного, соціально-культурного, і т.д.) кордону між державами, а стадія кордону конфліктності не існувала достатньо довго, щоб спричинити невідворотні чи важко відворотні наслідки, наприклад у сфері демографічних явищ на прикордонній території.

^{3 3} Z.Chojnicki, 1998, Uwarunkowania rozwoju regionu nadgranicznego – koncepcje i założenia teoretyczne [w:] B.Gruchman, J.Parysek (red.), Studia rozwoju i zagospodarowania przestrzennego, Wydawnictwo AE, Poznań, s. 11-48, A.Miszczyk, 2013, Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego, Norbertinum, Lublin, s. 59-63.

⁴ O. Martinez, 1994, The dynamics of border interaction: new approaches to border analysis [in:] C.H.Schofield (ed.): Global Boundaries, World Boundaries, vol. I, Routledge, London, p. 1-15

⁵ A.Moraczewska, 2008, Transformacja funkcji granic Polski, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 28.

Стадію кордону коекзистенції можна також назвати стадією обміну інформацією. Вона проходить у різних площинах та між різними суб'єктами. Служить встановленню знайомств з партнерами на другій стороні кордону, налагодженню організації публічної адміністрації, митного, податкового законодавства та інших пов'язаних з підприємницькою діяльністю, природничо-туристичних цінностей, матеріальної та нематеріальної культури.

Стадія кордону співпраці поглиблює інтенсивність транскордонних контактів. Перш за все це: публічна безпека, зокрема дії пов'язані з ліквідацією наслідків стихійного лиха, злочинності; освіта та наукові дослідження; культура та спорт. Розвивається також торгівля, в тому числі і стихійна, не реєстрована, поштовхом для розвитку якої є різниця цін на товари по різні сторони кордону.

Функцію, яку кордон виконує на стадії коекзистенції та співпраці можна назвати фрагментаційною, посиляючись на роздуми Дж. Розенау, що означає відкритість до деяких чинників чи диференціювання відкритості стосовно окремих держав⁶. Стадія кордону співзалежності – це ще тісніші зв'язки в рамках транскордонного регіону у вигляді обміну технологіями, капіталами, мобільності працівників, проведення спільних заходів на партнерських засадах. Виконуючи інтеграційну функцію, кордон набуває непомітного характеру, що слід вважати бажаним цільовим станом. Досягнення такого стану можливе за умов далеко глибокої економічної інтеграції держав, що знаходиться у стані економічного чи митного союзу та спільного ринку.

Процес переходу зі стадії кордону, що відділяє (закритого), через фільтруючий до об'єднуючого (відкритого) має довготривалий та необов'язково односторонній характер. Якщо вищезазначені міркування віднести до польсько-білоруського та польсько-українського кордону, потрібно ствердити, що з моменту незалежності Білорусі та України обидва кордони не змогли вийти зі стадії коекзистенції (таблиця 1.1.).

Позитивним прикладом усунення кордону є створена у 1958 році ініціатива співробітництва між прикордонними регіонами Німеччини та Нідерландів під назвою *Єврегіо*. Започаткуванню співробітництва на німецько-нідерландському прикордонні сприяли: схожість економічної структури та необхідність її зміни (традиційно текстильний регіон), спільні культурні умови (відсутність мовного бар'єру, змішані подружжя і т.д.), відсутність суттєвого інституційного розриву, зокрема на рівні субрегіональних одиниць, натомість основним бар'єром стало негативне ставлення нідерландського суспільства до німців, як наслідок Другої світової війни.

⁶ А. Moraczewska, 2008, Transformacja funkcji granic Polski, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 28.

Таблиця 1.1.

Еволюцію стадій та функції польського кордону польсько-білоруського та польсько-українського

Польсько-радянський кордон:		
період	стадія	Функція
з 1945 по 1950	коекзистенції	Фрагментуючи
з 1951 по 1990/1991	конфлікту	Дезінтеграційна
Польсько-білоруський кордон		
період	стадія	Функція
з 1991 по 2004	коекзистенції з елементами співробітництва	Фрагментуючи
з 2004 по 2007	коекзистенції з елементами співробітництва	Фрагментуючи
з 2007	коекзистенції з елементами співробітництва?	Фрагментуючи
Польсько-український кордон		
період	стадія	Функція
з 1991 по 2004	коекзистенції з елементами співробітництва	Фрагментуючи
з 2004 по 2007	коекзистенції з елементами співробітництва	Фрагментуючи
з 2007	коекзистенції з елементами співробітництва?	Фрагментуючи

Джерело: власне опрацювання

Європейський регіон, тобто *Єврегiо*⁷, став зразком для багатьох інших транскордонних структур, які виникли пізніше. Він став прикладом подолання негативного ставлення між народами та регіональними та місцевими громадами, своєю діяльністю також зробив внесок для стимулювання процесів соціально-економічної перебудови. Зараз *Єврегiо* охоплює 140 областей, міст та районів на території Німеччини та Нідерландів загальною площею 13,0 тис. кв. км., де проживає близько 3,37 млн. населення (в тому числі - 53% нідерландці, 47% німці). Найвищим органом влади *Єврегiо* є Рада, до складу якої входять: 41 нідерландських та 41 німецьких членів, обраних опосередкованим способом, пропорційно до кількості населення з-посеред депутатів обласних, міських та районних рад. Виконавчими органами є: Президія та Секретаріат. Окрім цього діють робочі групи (поточних проблем на кордоні, охорони здоров'я, захисту від катастроф) та комісії (економіки, транспорту, соціальної сфери, сільського господарства, планування території, освіти, спорту та культури, туризму).

Утворення транскордонних регіонів ставало все помітнішим. У 1980 році такого типу регіонів було 40, у 2000 – 120, на сьогодні – близько 200 на різних стадіях інституціоналізації. Немає сумніву, що внесення кордонних режимів у рамках шенгенської зони сприяє їх функціонуванню. Проблемним залишається співробітництво вздовж зовнішніх кордонів ЄС. У випадку обох видів кордонів актуальними залишаються цілі транскордонного співробітництва, які закладені в *Європейській хартії прикордонних та транскордонних регіонів* (2004), такі як:

⁷ Звідси походить визначення, яке сьогодні вживається і стало популярним - *єврорегіон*.

- нова якість кордонів, які стануть місцем зустрічей,
- вирівнювання “швів” європейської політики планування території,
- подолання дефіцитів, які виникають з розташування та вміння скористатися шансами, шляхом покращення транспортної інфраструктури та підтримку привабливості регіонів і спільного економічного розвитку,
- зміцнення транскордонної охорони довкілля та природи,
- підтримка транскордонної культурної співпраці,
- партнерство та субсидіарність, як основні правила функціонування прикордонних регіонів та субрегіональних одиниць, державних та європейських установ.

На підставі багаторічного досвіду окремих євро регіонів та Асоціації європейських прикордонних регіонів, Хартія передбачає також переваги, які виникають для прикордонних регіонів, інколи це називають доданою вартістю або синергетичним результатом співпраці (таблиця 1. 2.).

Таблиця 1.2.

Додана вартість (синергетичний результат) транскордонного співробітництва територіальних прикордонних одиниць.

Перерахунок	Прояви
Європейська цінність	підтримка населення прикордонних регіонів докладається до утримання миру, свободи, безпеки та дотримання прав людини
Політична цінність	вклад у побудову та інтеграцію Європи, ознайомлення, розуміння та побудову довіри, та втілення засад субсидіарності та партнерства, у зміцнення економічної та соціальної когезії та кооперація, у підготовку до вступу в ЄС нових членів,
Інституційна цінність	активна участь громадськості, урядових і самоврядних установ, політичних і соціальних угруповань по обидві сторони кордону, знання про сусіда, постійне транскордонне співробітництво у результативних структурах, спільні розробки, фінансування та реалізація транскордонних програм та проектів,
Соціально-економічна цінність	Мобілізація місцевого потенціалу, як результат зміцнення місцевого та регіонального рівнів у ролі партнерів, які стимулюють транскордонне співробітництво, спів дія суб'єктів з економічної та соціальної сфер, відкриття ринків праці та стимулювання росту професійних кваліфікацій, додаткові розвиткові результати, між іншим в області інфраструктури, транспорту, туризму, довкілля, освіти, наукових досліджень і підприємництва, та створення додаткових робочих місць у цих галузях.
Соціально-культурна цінність	тривале і повторюване поширення інформації про географічні, структурні, економічні, соціально-культурні та історичні умови прикордонних та транскордонних регіонів (також за посередництвом ЗМІ), їх комплексне висвітлення в шкільних підручниках, сформування зацікавлених співробітництвом кола спеціалістів зі сфери освіти, культури і т. і., рівноправність та поширення знання мови чи діалектів країни сусіда, як складових транскордонного регіонального розвитку, передумови, що сприяє взаємній комунікації.

Джерело: власне опрацювання на базі: *Хартії європейських граничних та транскордонних регіонів* (2004).

- Опрацювання *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської*

області на 2014-2020 роки повинно сприяти досягненню хоч частини цього роду вигод на польсько-білоруському та польсько-українському прикордонні.

2. Потенціали транскордонного співробітництва

2.1. Економічний потенціал

Головним показником економічного потенціалу є розмір валового національного продукту (ВНП). Розмір ВНП, виробленого на аналізованій транскордонній території, у 2010 р. склав 23125,6 млн. євро (таблиця 2.1), причому понад половину цієї величини вироблено на території Люблінського воєводства (58,2%). Більш низькими були частки інших регіонів, що входять до складу аналізованої транскордонної зони, які склали 18,8% по Брестській області, 17,1% по Львівській області і лише 5,9% по Волинській області.

Таблиця 2.1.
Валовий національний продукт у 2010 р. (в поточних цінах).

Позиції	Валовий національний продукт	
	загальний (млн. євро)	на 1 мешканця (євро)
Польща.....	352 881,0	9 240,9
Люблінське воєводство.....	13 462,2	6 247,4
Білорусь.....	41 613,5	4 384,6
Брестська область.....	4 346,3	3 111,4
Україна.....	102 616,3	2 237,1
Львівська область.....	3 949,1	1 550,4
Волинська область.....	1 368,0	1 319,3

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Люблінського управління статистики, Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області і Головного управління статистики Волинської області. Офіційний курс національних валют до євро за даними Європейської комісії, (http://ec.europa.eu/budget/contracts_grants/info_contracts/infoeuro/infoeuro_en.cfm (дані від 22 серпня 2013 р.).

Доля Люблінського воєводства у ВНП Польщі у 2010 р. складала 3,8%, Брестської області у ВНП Білорусі – 10,5%, а Львівської області і Волинської області – відповідно 3,8% і 1,3% ВНП України. Ці результати слід визнати відносно низькими, враховуючи той факт, що потенціал населення даних регіонів формується на рівні 5,6% загальної чисельності населення по Люблінському воєводству, 14,7% – по Брестській області, 5,6% – по Львівській області та 2,3% – по Волинській області. Аналізовані регіони характеризувалися **диференційованою динамікою розвитку** на тлі своїх країн (рис. 2.1.). У реальних цифрах середньорічне оціночне зростання ВНП Люблінського воєводства в період 2004-2010 становило 3,5% порівняно з 4,6% у Польщі, Львівської області - 1,2% порівняно з 3,1 % в Україні. Так що обидва регіони проявляють відносно постійну тенденцію до дивергенції, тобто до поглиблення диспропорцій розвитку в

порівнянні зі своїми країнами. Близький до даних по своїй країні середньорічний темп економічного зростання в період 2009 -2011рр.⁸ спостерігався в Брестській області (4,4% порівняно з 4,5% в Білорусії), а єдиним регіоном, що входить до складу аналізованої транскордонної зони, в якому темп економічного зростання був в основному вище середнього значення по країні, була Волинська область (4,4% в порівнянні з 3,1% в Україні).

Рис. 2.1.

Середньорічне збільшення валового національного продукту в період 2004-2010 рр. (в поточних цінах).

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Синтетичний показник сили економіки, яким є **вартість валового національного продукту в перерахунку на душу населення, формується у кожній з аналізованих адміністративних одиниць на більш низькому рівні, ніж в середньому у відповідних країнах**. У 2010 р. в Люблінському воєводстві цей показник становив 6247 євро і досягав 67,6% середнього значення у Польщі (передостаннє місце з 16 воєводств), у Брестській області - 3111 євро, що становило 71,0% середнього значення у Білорусі (5 місце серед 7 областей), у Львівській області - 1550 євро, а у Волинській області - 1319 євро, що становило відповідно 69,3% і 59,0% середнього значення в Україні (забезпечуючи їм 14-е і 22-е місця з 27 областей). Порівняно **низький рівень економічного розвитку регіонів, що входять до складу аналізованої транскордонної зони, стає ще більш помітним, якщо подані вище значення порівняти з середньою величиною ВВП на душу населення в країнах Європейського Союзу⁹**. У Люблінському воєводстві, що є одним із найбідніших регіонів ЄС, значення цього показника склало 25,5% середнього значення у Європейському Союзі. В інших регіонах, що входять до складу транскордонної зони,

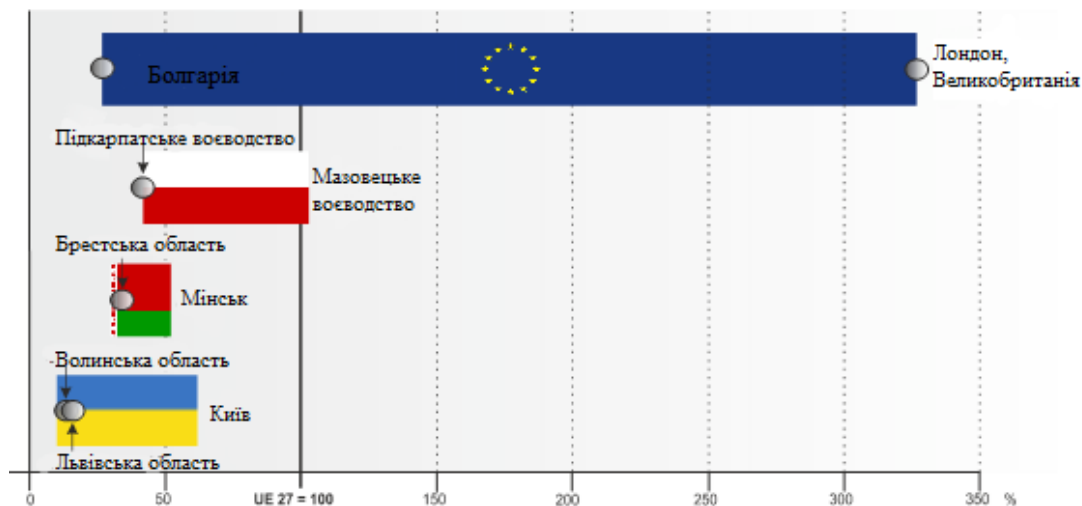
⁸ Перші дані щодо ВВП по окремих областях Білорусі доступні з 2009 року.

⁹ За даними 27 держав-членів ЄС. Дані за 2010 р.

що аналізується, відношення величини ВВП на душу населення до середнього показника по ЄС було ще більш низьким і формувалося на рівні 12,7% у Брестській області, 6,3% у Львівській області і лише 5,4 % у Волинській області.

Рис. 2.2.

Валовий національний продукт на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) у відношенні до середнього значення по Європейському Союзу у 2010 р.

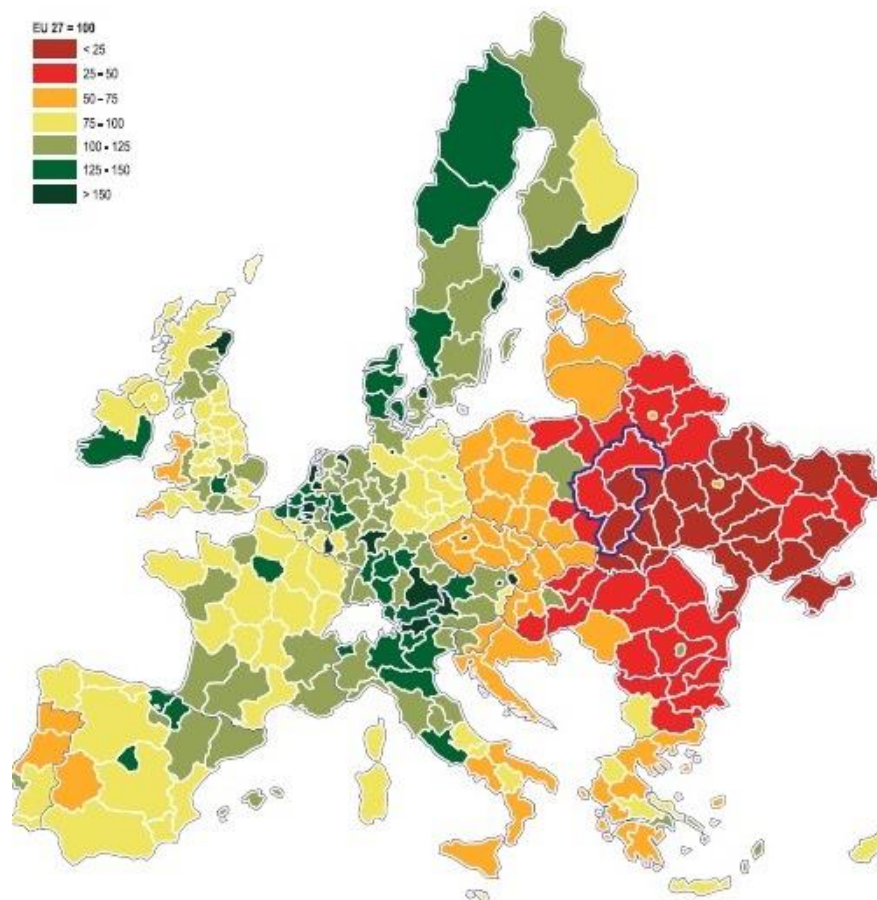

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Євростату, Головного управління статистики Польщі, Державного Комітету статистики України, а також Державного Комітету статистики Республіки Білорусь. Щоб забезпечити порівнянність даних, використовувались коефіцієнти паритету купівельної спроможності на підставі даних Світового банку.

Диспропорція у рівнях економічного розвитку між середнім значенням у Європейському Союзі та окремими регіонами, що входять до складу аналізованої транскордонної зони, стає дещо меншою, якщо за основу порівняння взяти **вартість ВВП в євро за паритетом купівельної спроможності** (рис. 2.2). Враховуючи купівельну спроможність населення, валовий національний продукт в перерахунку на душу населення у Люблінському воєводстві у 2010 році склав 42% середнього значення по ЄС (Польщі - 63 %), у Брестській області - 31% (Білорусі - 44%), у Львівській області - 15%, а у Волинській області - 12% (Україна - 21%). У загальній Номенклатурі територіальних одиниць для цілей статистики, що включає 348 територіальних одиниць Європейського Союзу (NUTS2), а також усі області України та Білорусі, Люблінське воєводство займає 302-е місце за розміром ВВП за паритетом купівельної спроможності на одного мешканця, Брестська область - 315-е, Львівська область - 335-е, а Волинська область - 343-е. Незалежно від того, який метод порівняння застосований, аналізовані територіальні одиниці відносяться до найбільш слаборозвинених регіонів як у Європі, так і у відповідних країнах (рис. 2.3).

Рис. 2.3.

Валовий національний продукт на душу населення у 2010 р. (за паритетом купівельної спроможності).

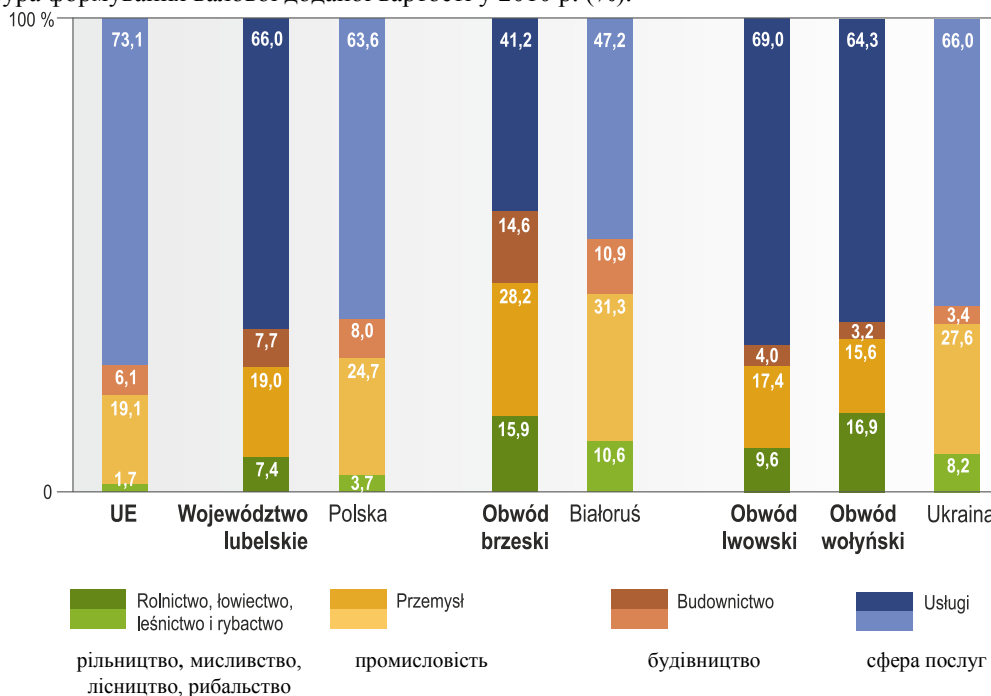
Джерело: Власні розрахунки на підставі даних Євростата, Головного управління статистики РП, Державного Комітета статистики України і Державного Комітета статистики Республіки Білорусь. Використовувались дані Світового банку.

В транскордонній зоні, яка аналізується **найбільше значення у створенні валової доданої вартості займали послуги**, частка яких у структурі валової доданої вартості за видами діяльності склала у 2010 р. 61,4%. Частка послуг у формуванні валової доданої вартості у Польщі та в українській частині аналізованої території формувалася на рівні, що перевищує 60%, а у Брестській області частка послуг була значно нижчою, оскільки у цьому секторі створювалося лише близько 40% валової доданої вартості регіону. Частка промисловості у формуванні валової доданої вартості транскордонної зони, що аналізується, склала 20,4%, її значення було найвище у Брестській області - у цьому секторі було створено 34,0% валової доданої вартості регіону. Більш низькою була частка промисловості у структурі валової доданої вартості в інших територіальних одиницях - від 15,6% у Волинській області до 19,0% у Люблінському воєводстві. Незважаючи на те, що **частка сільського господарства, лісництва, мисливства і рибальства у показнику валової доданої вартості**

аналізованої транскордонної зони систематично знижується, у 2010 р. її рівень, як і раніше, був досить високим (10,1%). Цей сектор мав найбільше значення в економіці Волинської області (16,9%) та Брестської області (15,4%), значно меншою є частка сільського господарства, лісництва, мисливства і рибальства у валовій доданій вартості Люблінського воєводства (7,4%) та Львівської області (9,6%).

Рис. 2.4

Структура формування валової доданої вартості у 2010 р. (%).

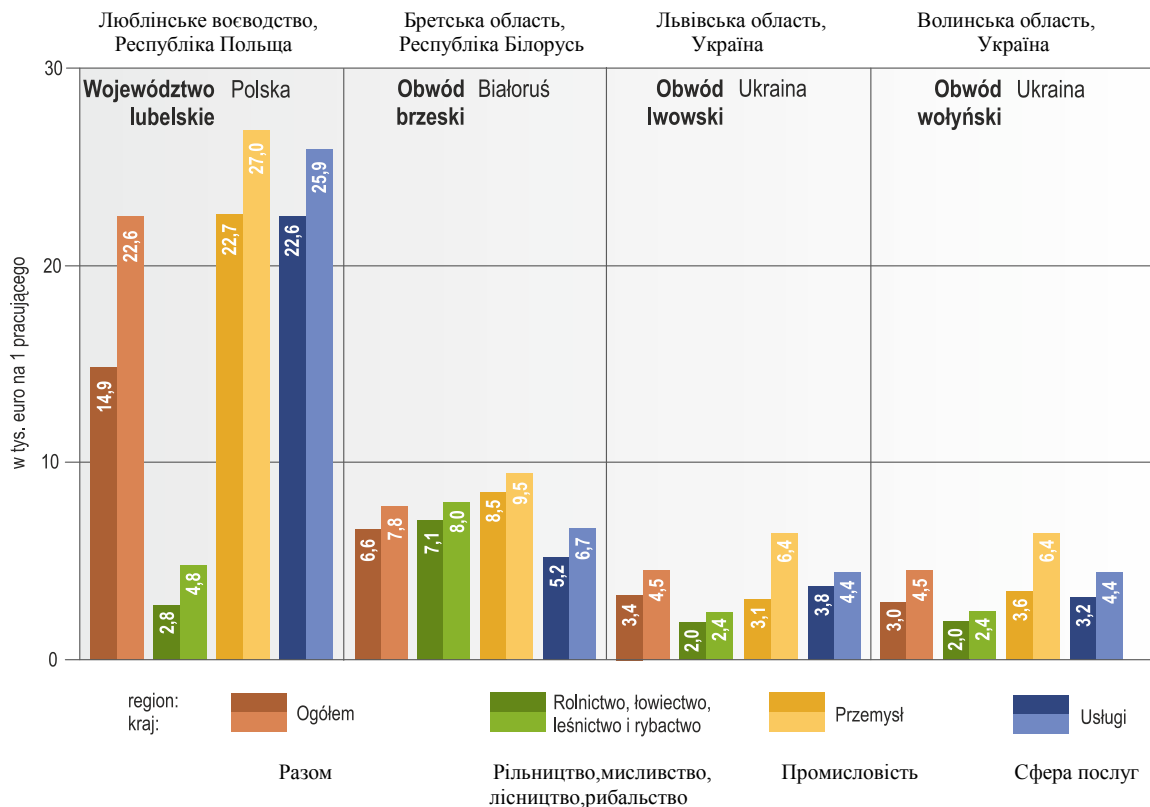
Джерело: Власні розрахунки на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Структура валової доданої вартості (далі - ВДВ) в аналізованих регіонах формувалася дещо відмінно, ніж у відповідних країнах (рис. 2.4). У кожній з аналізованих адміністративних одиниць сектор сільського господарства мав значно більше значення, ніж в структурі відповідних країн: у Волинській області більш ніж удвічі вища, ніж в Україні; у Люблінському воєводстві - удвічі вища, ніж у Польщі, а у Брестській області перевищувала на 5,3 відсоткових пункти частку сільського господарства у створеній ВДВ Білорусі. Кожна з досліджуваних територіальних одиниць характеризувалася помітно нижчим значенням частки промисловості, ніж у відповідних країнах. Ця диспропорція особливо виразно простежується у Волинській та Львівській областях, в яких частка промисловості у формуванні валової доданої вартості регіону була нижчою, ніж по країні, відповідно на 12,0 і 10,2 в. п.

До несприятливої структури формування валової доданої вартості додається **низька продуктивність праці**, порівняно з показником у країні, що спостерігалось в кожному з аналізованих регіонів за кожним видом діяльності (рис. 2.5). У перерахунку на 1 працюючого валова додана вартість у Люблінському воєводстві у 2010 р. склала 14,9 тис. євро, що становило менше 70% середнього значення по країні і забезпечувало воєводству останнє місце серед усіх воєводств Польщі. Найбільший вплив на це явище мав стан сільського господарства. Зважаючи на його низький рівень товарних відносин, а також значну частку в структурі зайнятих осіб воєводства (38,3%), валова додана вартість на 1 працюючого в цьому секторі була майже вдвічі нижча, ніж у середньому по країні. В інших аналізованих адміністративних одиницях продуктивність праці також значно відрізнялася від середнього значення у країні. У Брестській області вона становила 84,8 % від рівня по країні, у Львівській області - 74,1%, а у Волинській області - 65,7%. Відносно високий рівень валової доданої вартості на 1 мешканця у Брестській області формувався у сільськогосподарському секторі в його широкому розумінні, хоч у цьому випадку він теж був нижчий, ніж у середньому по країні, проте значно перевищував значення аналізованого показника у сфері послуг. Це пов'язано зі специфікою сільського господарства Білорусі, основою якого є великі колективні господарства, що діють за ринковими принципами, але підтримуються державою. На більш низький, ніж у середньому по країні, рівень продуктивності праці в обох областях української частини транскордонної зони, що аналізується, значно впливав показник валової доданої вартості на 1 працюючого у промисловості, який становив приблизно половину значення показника по країні.

Важливим проявом економічної активності є зовнішня торгівля. Міжнародний товарообмін у цьому контексті може служити як відносно вимірюваним проявом ендogenous потенціалу аналізованих одиниць, так і мірилом їхніх функціональних взаємозв'язків з іншими державами. Характерною рисою міжнародного товарообміну на польсько-білорусько-українському прикордонні в 2003-2011 роках була яскрава тенденція зростання. У міжнародній торгівлі Люблінського воєводства у тому періоді реєстрували ріст оборотів в два з половиною рази – від 1577,5 до 3787,3 млн. євро, подвоєння в Брестській області – від 1202,5 до 2784,0 млн. євро, подвоєння в Волинській області (від 606,5 до 1217,8 млн. євро) та незначний ріст у Львівській області (від 3075,4 до 3143,9 млн. євро), який був результатом ефекту високої імпортової бази в 2003 році.

Рис. 2.5.
Продуктивність праці за секторами економіки у 2010 р.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики. Офіційний курс національних валют до євро за даними Європейської Комісії, (http://ec.europa.eu/budget/contracts_grants/info_contracts/inforevpo/inforevpo_en.cfm) (дані від 22 вересня 2013 р.).

Незважаючи на те, що в останні роки зовнішньоторговельні обороти аналізованих територіальних одиниць систематично зростають, їх **частка у структурі зовнішньої торгівлі регіонів залишається незначною** і несумісна не тільки з демографічним потенціалом, але й з економічним, вимірюваним часткою аналізованих регіонів у ВВП своїх країн. У 2011 р. експорт з Люблінського воєводства склав лише 1,6% польського експорту та 1,1% імпорту. Частка Брестської області в експорті Білорусі склала 6,3%, а в імпорті - 4,6%. Незначною була також частка Львівської та Волинської областей у зовнішній торгівлі України - вона склала відповідно 1,8 % і 0,9 % експорту та 3,9% і 1,3% імпорту. Це свідчить про порівняно низький рівень міжнародних економічних зв'язків аналізованого транскордонного регіону, який є

проявом периферійності та низької конкурентоспроможності аналізованих регіонів.

Таблиця. 2.2.

Зовнішня торгівля (млн. євро).

Позиції	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Люблінське воєводство:									
експорт	974,2	1026,0	д. в.	1406,4	1614,3	1812,5	1403,0	1726,0	2141,7
імпорт	603,3	596,0	д. в.	871,3	1133,2	1488,0	1011,0	1290,5	1645,6
сальдо	370,9	430,0	д. в.	535,1	481,1	324,5	392,0	435,5	496,1
Брестська область:									
експорт	603,5	729,0	786,3	905,0	960,1	1105,9	883,3	1193,8	1396,6
імпорт	598,5	671,0	671,0	841,2	856,1	1130,2	924,7	1214,8	1387,3
сальдо	5,0	58,0	115,3	63,8	104,0	-24,3	-41,5	-21,0	9,3
Львівська область:									
експорт	440,7	512,3	496,3	645,1	759,3	673,4	570,4	732,9	858,0
імпорт	2634,7	911,5	744,8	896,8	1079,3	1734,9	1165,6	1525,8	2285,9
сальдо	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2194,1	-399,2	-248,5	-251,7	-320,0	1061,5	-595,2	-792,9	1428,0
Волинська область:									
експорт	183,2	220,9	224,0	269,6	309,4	313,6	229,2	327,1	461,4
імпорт	423,3	536,5	531,4	523,7	773,1	881,9	307,3	429,9	756,4
сальдо	-240,0	-315,6	-307,3	-254,1	-463,7	-568,3	-78,1	-102,8	-295,0

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області і Головного управління статистики Волинської області. Дані по Люблінському воєводству за: K. Gawlikowska-Hueckel, S. Umiński, *Handel zagraniczny województwa lubelskiego*, [w:] P. Cizkowicz, P. Opala (red.), *Uwarunkowania krajowej i międzynarodowej konkurencyjności województwa lubelskiego*, Warszawa 2011; *Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2011 r.*, Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, Kraków 2012.

Протягом двох останніх десятиліть чітко спостерігається переорієнтація економіки Польщі у сфері торгових зв'язків. В результаті цього найважливішим торговим партнером Польщі стала Німеччина та інші країни Європейського Союзу, послабилися експортні зв'язки зі східними сусідами. Незважаючи на це, у торговельній структурі товарообороту Люблінського воєводства частки України і Білорусі, як і раніше, мають істотне значення. Люблінщина є насамперед місцем порівняно сильної концентрації експорту в Україну, хоча значення цього напрямку систематично знижується¹⁰. У 2008 р. частка України в географічній структурі експорту з Люблінського воєводства склала 10,3 % (порівняно з 2,5% у структурі експорту загалом з Польщі), що вивело її на 2-е місце серед найбільш важливих покупців. Частка Білорусі в експорті товарів з Люблінського воєводства склала 3,0%, завдяки чому ця країна зайняла 11-е місце серед найбільш важливих напрямків експорту. Товарообіг з

¹⁰ T. Komornicki, *Handel*, [w:] W. Janicki (red.), *Województwo lubelskie. Środowisko – społeczeństwo – gospodarka*, Lublin 2011, стр. 153.

Польщею має найбільше значення у структурі зовнішньої торгівлі Львівської області. У 2011 р. частка Польщі в імпорті цього регіону склала 20,2%, а частка в експорті - 19,1%. Значною була також частка Польщі у географічній структурі імпорту Брестської області (15,7%), а також частки Польщі та Білорусі у географічній структурі імпорту Волинської області (відповідно 12,6% і 10,1%). Протягом усього аналізованого періоду у Люблінському воєводстві спостерігалось високе позитивне сальдо зовнішнього товарообігу. Це стосувалося і торгового балансу Люблінського воєводства з Україною та Білоруссю. Товарообіг з Брестською областю мав відносно збалансований характер, а з Львівською та Волинською областями відрізнявся значним зовнішньоторговельним дефіцитом.

Великий вплив на стан економіки транскордонної зони, що аналізується, має **прикордонна торгівля** (таблиця 2.3). Вона має особливо істотне значення для Люблінського воєводства, на яке припадає майже половина загальної суми коштів, витрачених іноземцями на території Східної Польщі (44,5% у 2012 р.). Придбання товарів було основною причиною подорожі для 79,8% осіб, які перетинали східний кордон Люблінського воєводства. Суми, витрачені іноземцями на території Люблінщини, протягом 2009-2012 років систематично зростали, досягаючи величини в 2,9 млрд. злотих. Цьому сприяло введення малого прикордонного руху, що поширюється на жителів польсько-української прикордонної зони (до 30 км). Пов'язані з ним спрощення при перетині польсько-українського кордону вплинули на значне поживавлення руху в прикордонній смузі, а також на розмір витрат, що здійснювали іноземці.

Таблиця 2.3.

Витрати іноземців у Польщі і за кордоном на зовнішньому кордоні Люблінського воєводства (млн. зл.).

Позиції	Іноземці				Поляки			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Витрати усього	1 008,0	1 867,0	2 107,9	2 879,3	202,4	237,9	211,0	205,1
Придбання товарів усього ...	991,3	1 843,4	2 076,1	2 827,8	195,5	228,1	204,8	197,4
у тому числі:								
харчових продуктів	160,1	248,0	242,0	336,9	38,4	32,2	25,1	20,7
промтоварів	831,2	1 595,4	1 834,1	2 490,9	122,9	160,3	149,3	147,7
Інші витрати	16,7	23,6	31,8	51,5	7,0	9,8	6,2	7,7

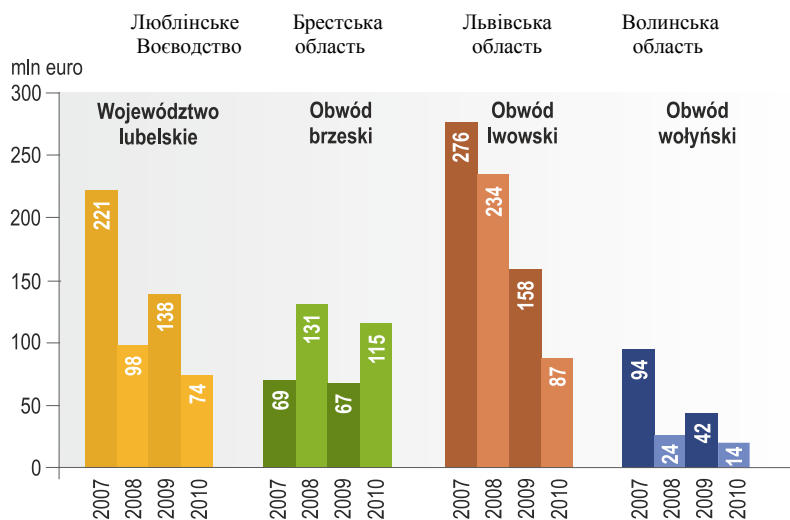
Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики.

Також найважливішою метою подорожей для 81,4% поляків, які перетинали кордон Люблінського воєводства з Білоруссю та Україною було придбання товарів. Однак, сума витрат, здійснених поляками за кордоном, була майже в п'ятнадцять разів меншою, ніж сума витрат іноземців на території Польщі. У зв'язку з цим у 2012 р.

баланс прикордонної торгівлі в Люблінському воєводстві був дуже сприятливим для польської сторони і склав майже 2,7 млрд. злотих.

Рис. 2.6

Прямі іноземні інвестиції (млн. євро).

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, а також Головного управління статистики Волинської області. Дані по Люблінському воєводству за: Оцінка ВВП на душу населення та прямих іноземних інвестицій по воєводствах, а також опережуючі показники кон'юнктури. Експертизу виконана на завдання Міністерства регіонального розвитку, ВІЕС, Варшава 2011. Офіційний курс національних валют до євро за даними Європейської Комісії, (http://ec.europa.eu/budget/contracts_grants/infocontracts/infoeuro/infoeuro_en.cfm) (дані від: 22 вересня 2013 р.).

Одним з основних бар'єрів економічного розвитку в аналізованій транскордонній зоні є нестача капіталу, тому надзвичайно велике значення має залучення іноземних інвестицій (рис. 2.6). Середньорічний **приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ)** в аналізовану транскордонну зону склав 188,8 млн. євро по Львівській області, 132,8 млн. євро по Люблінському воєводству, 46,1 млн. євро у Брестській області та 43,6 млн. євро у Волинській області. Кумульований приплив прямих інвестицій у аналізовану транскордонну зону в період 2007-2010 років склав 1 644 700 000 євро, причому найбільшу кількість прямих іноземних інвестицій було здійснено у Львівській області. Їх частка в загальному припливі прямих іноземних інвестицій на аналізовану територію склала 45,9%. Частка другого за розміром інвестицій регіону - Люблінського воєводства - склала 32,3%, а частка Брестської області та Волинської області - відповідно 11,2% і 10,6%. При цьому слід зазначити, що притік прямих іноземних інвестицій у вищевказані територіальні одиниці порівняно з

їх величиною по країні був незначним, що свідчить насамперед про **низьку інвестиційну привабливість польсько-білорусько-українського прикордоння**. Частка Львівської області у припливі ПІІ в Україну в період 2007-2010 склала 3,4%, Брестської області в припливі ПІІ в Білорусь - 1,8%, Люблінського воєводства у припливі ПІІ в Польщу - 1,2%, а частка Волинської області в припливі ПІІ в Україну досягла лише 0,8%.

Для залучення іноземного капіталу на аналізованій території було створено кілька **спеціальних економічних зон (СЕЗ)**. Основною метою їх діяльності є залучення інвестицій, а також прискорення економічного розвитку шляхом розвитку окремих галузей економічної діяльності, створення нових робочих місць, використання майна промислових підприємств, а також підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг. У Польщі в створених СЕЗ інвестори отримали можливість звільнення від податку на прибуток за здійсненими капіталовкладеннями і створеними новими робочими місцями. Пропоновані пільгові умови здійснення економічної діяльності включають також звільнення від податку на нерухомість, та професійну юридичну допомогу при виконанні необхідних формальностей, пов'язаних з початком діяльності в СЕЗ. Максимальний розмір наданої регіонами допомоги залежить від таких факторів, як місце розташування інвестицій, розмір капітальних вкладень і витрат на працевлаштування нових працівників, а також розмір підприємства, яке клопочеться про звільнення від податків. Крім того, допустимий розмір регіональної допомоги визначався Картою регіональної допомоги, яка встановлює процентну частку допомоги у витратах, які зараховуються до витрат, що компенсуються. Спеціальні економічні зони будуть функціонувати в Польщі до 2026 р.

На території Люблінського воєводства немає жодної з 14 СЕЗ, створених у Польщі, проте функціонують під зони трьох з них: СЕЗ «Євро-Парк Мелець», СЕЗ «Староховіце» і Тарнобжеська СЕЗ «Євро-Парк ВІСЛОСАН». Під зони СЕЗ «Євро-Парк Мелець» розташовані у Любліні (118 га), Любартові (20 га), Замості (54 га) і Радзині-Підляському (площа близько 2 га повністю використана). У Тарнобжеській СЕЗ функціонують підзони Янув-Любельський (18,51 га), Лукув (27,29 га), Томашув-Любельський (10,56 га), Красник (23,48 га), Городло (5,30 га), Рики (4,45 га), а також інвестиційна територія в Понятові (2 га) у складі підзони Радом, а у складі СЕЗ «Староховіце» функціонує підзона Пулави (99,63 га). Дозвіл на здійснення діяльності у найбільшій із під зон, розташованих на території Люблінського воєводства – підзони Люблін СЕЗ «Євро-Парк Мелець», отримали 23 суб'єкта економічної діяльності, які

декларували здійснення капіталовкладень на рівні близько 160 млн. євро, а також створення 1,2 тис. нових робочих місць¹¹. Загальна площа всіх СЕЗ в Люблінському воєводстві становить трохи більше, ніж 2% площі СЕЗ Польщі. Це означає, що даний фактор підвищення привабливості Люблінського воєводства значною мірою невикористаний¹².

На території Брестської області розташована вільна економічна зона «Брест», що є однією з шести Вільних економічних зон (ВЕЗ), які діють на території Білорусі (поряд з ВЕЗ «Мінськ», ВЕЗ «Гомель-Ратон», ВЕЗ «Вітебськ», ВЕЗ «Могилів», а також ВЕЗ «Гродноінвест»). Відповідно до білоруського законодавства, вільна економічна зона - це частина території Республіки Білорусь, що має чітко окреслені межі і спеціальний юридичний статус, що забезпечує більш сприятливі, ніж загалом у країні, умови для здійснення економічної діяльності. Резидентами ВЕЗ є юридичні та фізичні особи, які здійснюють економічну діяльність, на яку поширюються положення законодавства, що діють у ВЕЗ. Їх привабливість пов'язана, насамперед, із пільгами в оподаткуванні, а саме звільненням від податку на прибуток, звільненням від мита та ПДВ, а також зі стабільністю відповідних положень законодавства. Водночас ВЕЗ, які функціонують у Білорусі, мають власні особливі цілі і завдання - вони можуть також запропонувати додаткові сприятливі умови інвестування як іноземним, так і внутрішнім інвесторам. Вільні економічні зони в Білорусі функціонуватимуть до 2017 р. ВЕЗ «Брест» пропонує привілейовані рамкові умови для компаній, що охоплюють 100-відсоткове звільнення від податку на прибуток на 5 років, безмитний імпорт обладнання та сировини, відсутність квотування і ліцензування для експортних товарів власного виробництва, а також зниження на 40 % розміру податків порівняно з компаніями - нерезидентами. У 2013 р. на території ВЕЗ "Брест" діяло 88 підприємств з 20 країн (в основному з Німеччини, Польщі та Росії), загальна сума прямих іноземних інвестицій склала 660 млн. євро, а кількість створених робочих місць перевищила 26 тис.¹³.

У 1996-2000 рр. в Україні було створено 12 спеціальних економічних зон, три з яких були розташовані в аналізованій транскордонній зоні - «Яворів» та «Курортуполіс Трускавець» у Львівській області, «Інтерпорт Ковель» у Волинській області. Крім того, було створено 9 т.зв. територій пріоритетного розвитку, одна з яких знаходилась на території Волинської області (місто Нововолинськ та селище міського типу Жовтневе).

¹¹ Данные по: http://lublin.eu/Specjalna_Strefa_Ekonomiczna-1-298-3-347.html (данные от 26 августа 2013 г.).

¹² P. Opala, B. Osieka, *Atrakcyjność inwestycyjna województwa lubelskiego*, [w:] P. Cizkowicz, P. Opala (red.), *op. cit.*, Warszawa 2011, стор. 133-134.

¹³ Данные по: *Free Economic Zone Brest*, <http://www.fez.brest.by/en/sez-brest/sez-segodnya> (данные от 26 августа 2013 г.).

Пільги надавалися насамперед у вигляді зниження ставки податку на прибуток, звільнення від плати за землю на період освоєння земельних ділянок, звільнення від мита і ПДВ на товари (крім підакцизних, сільськогосподарських і продуктів харчування), імпортовані для використання у виробництві на території зони, а також відсутність квотування і ліцензування товарів, що імпортуються в зону для виробничих потреб (з винятками, передбаченими міжнародними договорами). Особливо динамічно розвивалася СЕЗ «Яворів», яка була лідером із залучення іноземних інвестицій, зокрема значних інвестицій з Польщі. У значно гіршому становищі перебувала СЕЗ «Інтерпорт Ковель», яка практично не діяла. СЕЗ в Україні були ліквідовані з 31 березня 2005 р. У 2012 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про індустриальні парки», метою якого було стимулювання економічного розвитку шляхом залучення інвестицій, зокрема іноземних інвестицій. Закон передбачає окремі пільги та преференційні умови для інвесторів, а саме можливість надання фінансової підтримки ініціатору створення такого індустриального парку у вигляді безвідсоткового кредиту, відсутність ввізного мита на товари (крім підакцизних), призначені для облаштування та обладнання даного індустриального парку, а також ввізного мита на товари, що використовуються для здійснення такої діяльності (крім товарів підакцизних та таких, аналоги яких випускаються в Україні)¹⁴.

Таблиця 2.4.

Місця, зайняті Польщею, Білоруссю та Україною в рейтингу «Doing Business 2013».

Область	Польща	Білорусь	Україна
Загальна простота здійснення економічної діяльності.....	55	58	137
Реєстрація власності.....	62	3	149
Створення компанії.....	124	9	50
Забезпечення виконання контрактів.....	56	13	42
Отримання дозволів на будівництво.....	161	30	183
Ліквідація компанії.....	37	56	157
Захист прав інвесторів.....	49	82	117
Доступність кредитів.....	4	104	23
Оподаткування.....	114	129	165
Зовнішня торгівля.....	50	151	145
Доступність електроенергії.....	137	171	166

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Світового банку, <http://wdанихworldbank.org> (дані від 5 серпня 2013 р.).

Стан економіки аналізованого транскордонного регіону значною мірою залежить від умов здійснення економічної діяльності. Відповідно до статистичних даних Світового

¹⁴ Закон України «Про індустриальні парки», Верховна Рада України, Закон від 21.06.2012, № 5018-VI.

банку, опублікованими у доповіді «Doing Business 2013», якою досліджувалася загальна простота ведення бізнесу у 2012 р., **Польща займала 55-е, Білорусь 58-е, а Україна 137-е місце з 185 обстежуваних держав** (таблиця 2.4). Рейтинг «Doing Business» впливає на рішення, що приймаються великим бізнесом, від нього залежить оцінка державного боргу, а часто також ціна облігацій, що випускаються великими приватними компаніями. Він впливає на потік прямих інвестицій у країну¹⁵. У Польщі була високо оцінена доступність кредитів, а в Білорусі - простота заснування компаній. Відносно віддалене місце Польщі у цьому рейтингу пов'язане, насамперед, із труднощам в отриманні дозволів на будівництво, труднощами, пов'язаними із створенням компаній, а також зі складною системою оподаткування. У Білорусі суттєвим ускладненням для здійснення економічної діяльності є складні процедури зовнішньої торгівлі, складна податкова система і низька доступність кредитів. В Україні свобода здійснення економічної діяльності обмежується труднощами, пов'язаними з отриманням дозволів на будівництво, складною системою оподаткування, труднощами, пов'язаними з реєстрацією власності, складними процедурами зовнішньої торгівлі, а також низьким рівнем захисту прав інвесторів. Польща, Білорусь і Україна знаходяться у числі держав-лідерів, що **продemonстрували значні покращення у полегшенні ведення бізнесу**, порівняно з 2005 роком. У цьому списку Білорусь зайняла 3-є місце серед усіх держав, включених до рейтингу (покращення на 23,5 відс. п.), Польща - 17-е (покращення на 12,3 відс. п.), а Україна 20-те місце (покращення на 12,0 відс. п.)¹⁶. Україна, протягом двох останніх років (2011-2012) значно піднялася в рейтингу, що обумовлюється покращенням умов створення компаній та реєстрації власності, а також ґрунтовної реформою податкової системи. Відповідно до результатів рейтингу «Doing Business 2013», Україна сьогодні відноситься до числа держав, в яких найшвидше поліпшуються умови здійснення економічної діяльності.

➤ **Як польська, так білоруська і українська частини аналізованої транскордонної зони належать до регіонів зі слабо розвиненою**

¹⁵ У рейтингу «Doing Business 2013» Світовим банком оцінювалися 10 сфер регулювання господарської діяльності, тобто: створення компанії, видача дозволів на будівництво, доступ до електроенергії, реєстрація власності, отримання кредитів, захист інвесторів, оподаткування, зовнішня торгівля, виконання контрактів та процес банкрутства. При оцінці окремих сфер СБ враховувалися процедури, а також пов'язані з ними час і витрати.

¹⁶ *Doing Business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Comparing Business Regulations for Domestic Firms in 185 Economies. 10th Edition*, The World Bank, Washington 2013, s. 9, <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf> (дані від 1 вересня 2013 р.).

економікою. Розмір ВВП на 1 мешканця за паритетом купівельної спроможності тут у кілька разів нижчий, ніж у середньому по Європі (в Люблінському воєводстві розмір ВВП нижчий більш ніж у два рази, у Брестській області нижчий більш ніж у три рази, у Львівській області нижчий майже в сім разів, а у Волинській області - нижчий майже у вісім разів), у зв'язку з чим аналізовані регіони займають далекі місця (з 302 по 343 із загальної кількості 348 порівнюваних статистичних одиниць за NUTS2) серед європейських регіонів. Крім того, дані територіальні одиниці відносяться до одних з найменш економічно розвинених регіонів у своїх країнах.

- Негативним явищем, що характеризує стан економіки аналізованого макрорегіону, є **дивергенція рівнів економічного розвитку** в порівнянні з рівнем окремих країн і з середнім значенням по Європі. Це відноситься до усіх аналізованих регіонів за винятком Волинської області, динаміка розвитку якої в останні роки мала значні коливання. Це становище буде важко змінити в найближчі роки у зв'язку з **несприятливою структурою економіки**, яка характеризується порівняно високою часткою низько ефективного сільського господарства у формуванні валової доданої вартості, а також порівняно низькою часткою сектору послуг і промисловості, які зазвичай формують значно вищу додану вартість.
- Незважаючи на те, що **величина зовнішньоторговельних оборотів** аналізованих територіальних одиниць в останні роки характеризувалася виразною тенденцією зростання, їх **частка в регіональній структурі зовнішньої торгівлі залишається незначною** і не пропорційною не тільки демографічному потенціалу, але також потенціалу економічному, що оцінюється часткою аналізованих регіонів у ВВП своїх країн. Це означає, що територія польсько-білорусько-українського кордону має низький ендегенний потенціал і слабкі функціональні зв'язки з іншими державами.
- Також **приплив прямих іноземних інвестицій** в аналізовані регіони залишався на низькому рівні порівняно з рівнем по країні. Їх частка в припливі ПІІ окремих країн формувалася на рівні від 0,8% у Волинській області до 3,4% у Львівській області. Це свідчить насамперед про низьку інвестиційну привабливість прикордонної території.

- Позитивний вплив на формування економічного потенціалу макрорегіону має **виразне поліпшення умов здійснення економічної діяльності** у Польщі, в Білорусі і в Україні, яке спостерігається в останні роки, а також **створення стимулів до інвестування зовнішнього капіталу** у вигляді спеціальних економічних зон (Польща), вільних економічних зон (Білорусь) та індустріальних парків (Україна).

2.2. Екологічний потенціал

Досліджуваний транскордонний регіон характеризується відносно **невеликою кількістю деградованих територій внаслідок діяльності промислових підприємств**, тому тут природно сформувалися **численні екосистеми з високим різноманіттям природи, в яких трапляються рідкісні види рослин і тварин**. Найважливіші елементи навколишнього природного середовища прикордонної території Польщі, України та Білорусі охороняються різними формами закону. Частина площ, що охороняються на територіях досліджуваної транскордонної зони, у 2011р. була найбільшою в Люблінському воєводстві і становила 22,7%, в Брестській області - 13,9 % усієї площі, а у Волинській та Львівській областях вона була значно меншою - відповідно 4,5% і 6,8%.

Таблиця 2.5.
Найважливіші охоронні території у Люблінському воєводстві.

Об'єкти	Люблінське воєводство	
	Кількість	площа (тис. га)
Національні парки	2	18,2
Природні заповідники	86	11,9
Ландшафтні парки	17	233,2
Зони захисту ландшафту	17	299,2
Пам'ятники природи	1513	-

Джерело: Люблінське статистичне управління.

У систему охоронних територій Люблінського воєводства входять 2 національних парків, 86 природних заповідників, 17 ландшафтних парків, 17 зон захисту ландшафту, а також понад 1500 різного виду пам'яток природи, серед яких домінують окремі дерева і групи дерев (таблиця 2.6). На Люблінщині з моменту вступу Польщі до Європейського Союзу функціонує також європейська екологічна мережа «Натура 2000», створена з метою збереження природних місць, а також важливих для

Європейського Союзу видів. Охоронні території розташовані в основному у східній і південній частинах регіону, що завдяки невеликій відстані від кордону забезпечує **сприятливі умови для створення транскордонних мереж охорони природи**. У східній частині Люблінщини на кордоні з Україною і Білорусією знаходиться великий комплекс охоронних територій, до складу якого входять: Поліський національний природний парк, Хелмска і Поліська зони захисту ландшафту, а також Хелмський і Собіборський ландшафтні парки. На південь від Замостя можна виділити єдину територію, що підлягає охороні, до складу якої входить Національний природний парк «Розточчя» і три ландшафтних парки – Краснобродський і Щебжешинський та Сольська пуца. Істотним елементом системи охоронюваних територій в регіоні є також єдиний лісовий комплекс, який розташований у південно-західній частині і включає Ландшафтний парк «Яновський ліс», а також Красницьку і Розточинську зони захисту ландшафту.

У Брестській області знаходиться 110 охоронних територій та об'єктів (табл. 2.6). До них відносяться 1 національний природний парк, 19 природних заповідників державного значення і 31 місцевого значення. Найбільшою природною цінністю є Біловезька пуца розташована на території Білорусі і Польщі, що занесена до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як найбільша лісова територія в Європі. З метою розвитку дружнього транскордонного співробітництва між сусідніми територіями був створений Єврорегіон «Біловезька пуца», що включає прикордонні населені пункти Підляського воєводства на рівні повітів і гмін, а також три прикордонних райони на білоруській стороні.

Таблиця 2.6.

Найважливіші території у Брестській, Львівській та Волинській областях, що підлягають спеціальній охороні.

Об'єкти	Брестська область		Львівська область		Волинська область	
	лічба	тис.га	лічба	тис.га	лічба	тис.га
Державного значення:						
Природний заповідник «Розточчя».....	-	-	1	2,1	-	-
Черемський природний заповідник	-	-	-	-	1	3,0
національні парки	1	125,0	3	58,4	3	121,8
природні заповідники.....	19	131,2	9	3,3	15	7,7
пам'ятники природи.....	35	-	2	0,6	3	0,1
Місцевого значення:						
регіональні ландшафтні парки	-	-	4	47,4	-	-
природні заповідники.....	31	27,7	34	27,6	205	89,3

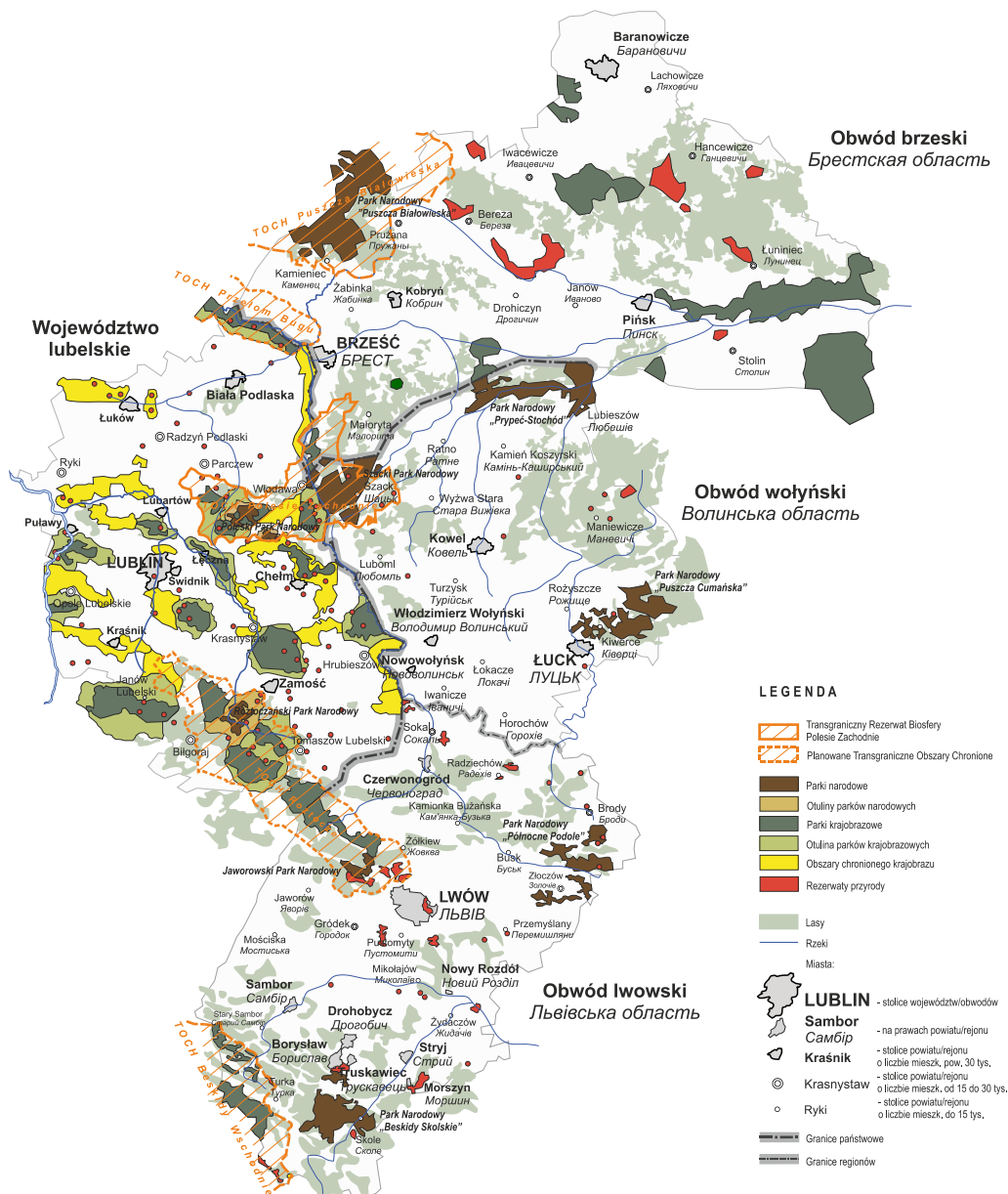
пам'ятники природи.....	24	-	164	1,8	120	0,5
-------------------------	----	---	-----	-----	-----	-----

Джерело: Міністерство природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, Управління екології та природних ресурсів Львівської області, а також Державне управління захисту навколишнього природного середовища Волинської області.

У Львівській області знаходиться 347 об'єктів, в яких охороняються природні й ландшафтні цінності, площею 148,6 тис. га (табл. 2.6). Велика їх частина - це об'єкти місцевого значення (322), а 25 з них віднесені до об'єктів державного значення. Можливості розвитку транскордонного співробітництва найважливішою з охоронних територій ми вважаємо територію, розташовану на північному заході від Львова, до складу якої входить насамперед Яворівський національний природний парк, а також природний заповідник «Розточчя» і декілька пам'ятників природи. Разом з об'єктами на польській стороні ця територія увійде до складу Транскордонної охоронюваної території «Розточчя», яку планується створити.

Рис. 2.7.

Форми охорони природи.

Джерело: Власне опрацювання на підставі: *Mapa 2. Ochrona walorów przyrodniczo-krajobrazowych w województwie lubelskim*, [в:] *Strategia rozwoju województwa lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, стор.14, oprac. Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, *Екологічний атлас Львівщини*, ред. Б. М. Матолич, Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Львівській області, Львів 2007, стор. 26; веб-сайт природних ресурсів і охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, http://www.minpriroda.gov.by/ru/osob_ohran (дані від 2 серпня 2013 р.) і дані Державного управління захисту навколишнього природного середовища Волинської області.

На території Волинської області розташовані 384 об'єкта охорони природи, у тому числі 26 державного значення, загальною площею 234,8 тис. га (таблиця 2.6). У західній частині області розташований Шацький національний природний парк, що входить до складу української частини Транскордонного біосферного заповідника «Західне Полісся». Територією з добре збереженими природними ресурсами є обширно західна частина регіону з Національним природним парком «Цуманська пуша», Черемським природним заповідником і Національним природним парком «Прип'ять-Стохід» при кордоні України й Білорусі.

Найбільш комплексну охорону природи забезпечують національні парки, в яких охороні підлягають усі природні та ландшафтні цінності даної території. На польській стороні розташовані два національні природні парки - «Полісся» і «Розточчя». У Брестській області розташований національний природний парк «Біловезька пушта». В Україні знаходяться Шацький національний природний парк, Національний природний парк «Прип'ять-Стохід», створений у 2010 р. Національний природний парк «Цуманська пушта», розташований у Волинській області, Яворівський національний природний парк, Національний природний парк «Північне Поділля» та Національний природний парк «Сколівські Бескиди» розташовані у Львівській області. З 9 національних природних парків, розташованих на досліджуваній транскордонній території найбільшу площу займає Національний природний парк «Біловезька пушта» - понад 1,5 тис. км². Дещо меншу площу мають парки розташовані у Волинській області (бл. 1,2 тис. км²) та у Львівській області (бл. 580 км²), а найменшу площу територій, що охороняються, мають національні парки Люблінського воєводства (бл. 180 км²).

Розвиток міжнародного співробітництва у галузі охорони природи і ландшафту забезпечив можливість створення системи транскордонних охоронних територій на польсько- білорусько- українському прикордонні. Одним з елементів цієї системи є Транскордонна мережа біосферних заповідників, яка має істотне значення з погляду регіонального планування та регіональної політики, що базується на екологічно збалансованому розвитку. Об'єкти, що входять до складу цієї мережі створюються в рамках програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» і виконують функцію охорони природи і ландшафту, сприяють сталому економічному розвитку, ними також підтримується екологічна освіта, навчальні курси, дослідження та спостереження, що торкаються місцевих, регіональних, національних і глобальних питань пов'язаних з охороною і збалансованим розвитком. Транскордонна мережа біосферних заповідників нараховує нині 598 об'єктів, у тому числі 11 з них розташовані у Польщі. Чотири з польських біосферних заповідників мають транскордонний характер - «Карконоше», «Західні Карпати», «Татри» і «Західне Полісся».

В аналізованій транскордонній зоні у 2012 р. створено Транскордонний біосферний заповідник «Західне Полісся», що охоплює території в Польщі, Білорусі та Україні, які функціонували раніше як окремі (у межах країни) біосферні заповідники. У Польщі до таких заповідників відноситься Біосферний заповідник «Західне Полісся» площею бл. 140 тис. га, що включає Національний природний парк «Полісся», ландшафтні парки - Собіборський, Поліський, Хелмський (частину), Ленчинсько-Влодавське поозер'я, а також великий комплекс Парчевського і Влодавського лісів. У

Білорусі - це Біосферний резерват і заказник «Надбужанське Полісся», що займає територію понад 48 тис. га. Найцінніша його частина - Біосферний резерват «Надбужанське Полісся». Резерват охоплює в основному лісові комплекси (майже усі типи лісів, наявні в Білорусі), природну долину Західного Бугу, а також природні та штучні водойми. В межах Транскордонного біосферного заповідника знаходиться також розташований в Україні Шацький біосферний заповідник, що займає площу бл. 75 тис. га. Він включає в себе Шацький національний природний парк з комплексом найбільших озер в Україні, зокрема озеро Світязь (бл. 2600 га), торфовища, витік Прип'яті та невелику частину долини Західного Бугу. Черговим таким об'єктом, який нині є на стадії планування є Транскордонний біосферний заповідник «Розточчя». Його протяжність визначається від села Батож на Люблінщині до Львова. На території Польщі він охоплює Національний природний парк «Розточчя» та ландшафтні парки - «Щебжешинський», «Сольська пуща», «Краснобродський» та «Південне Розточчя», а на українській стороні - Яворівський національний природний парк та Природний заповідник «Розточчя». Він відрізняється прекрасною природою і ландшафтами, його польська частина з'єднується з фізико-географічним регіоном Розточчя. Планована транскордонна охоронна зона «Закрут Західного Бугу» розташована на польсько-білоруському прикордонні й охоплює частину долини Західного Бугу і прилеглі до неї території між Брестом і Дрогобичем. На польській стороні охоплює в основному територію Підляського воєводства, а в Люблінському воєводстві - територію Ландшафтного парку «Поліський закрут Західного Бугу».

Господарська діяльність та прагнення людей вдосконалювати умови проживання є причиною деградації природного середовища. Найбільша деградація навколишнього природного середовища пов'язана із забрудненням повітря, води і ґрунту. Під забрудненням повітря розуміється емісія людиною в повітря твердих, рідких або газоподібних речовин у такій кількості, яка може загрожувати здоров'ю людей і негативно впливати на клімат, живу природу, ґрунти воду.

Табл. 2.7.
Емісія забруднень в атмосферне повітря^а.

Позиції	2005	2008	2009	2010	2011
	w tys. T				
Люблінське воєводство.	42,5	36,4	36,0	35,8	36,3
Брестська область	31,2	26,4	34,3	28,6	27,1
Львівська область	95,8	126,4	121,0	113,2	129,4
Волинська область	10,1	10,0	7,6	8,2	7,6
	на 1 км ² в т				
Люблінське воєводство.	1,7	1,4	1,4	1,4	1,4

Брестська область	1,0	0,8	1,0	0,9	0,8
Львівська область	4,4	5,8	5,5	5,2	5,9
Волинська область	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4

^a Промислових, пилових і газових, без двоокису вуглецю.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

В аналізованому транскордонному регіоні загальний рівень пилового і газового забруднення атмосферного повітря у 2011 р. (без двоокису вуглецю) склав понад 200 тис.. Джерелом більшості забруднень - понад 64% - були підприємства Львівської області, 18% - Люблінського воєводства, 14% - Брестської області і лише 4% - Волинської області.

У Люблінському воєводстві у 90 - тих роках XX століття і на початку XXI століття відбулося помітне зниження емісії забруднень у повітря пов'язане з обмеженням діяльності промислових підприємств, впровадженням сучасних технологій, що обмежують рівень забруднень і підвищують ефективність очисних-апаратів. Протягом кількох останніх років рівень емісії забруднень на Люблінщині формувалася на подібному рівні - приблизно 36 тис. т на рік. У 2011 р. у Волинській та Брестській областях у порівнянні з середнім рівнем емісії забруднень 2008-2010 років відбулося помітне зниження емісії (на 12% у Волинській області та на 9% у Брестській області). Зворотну тенденцію можна спостерігати у Львівській області, в якій у цей період рівень емісії забруднень підвищився на 8%. Середній рівень емісії забруднень на транскордонній території в перерахунку на 1 км² площі склав у 2011 р. близько 2 тонн. Показники, що значно перевищують середні, має Львівська область, на території якої обсяг емісії було майже в три рази вищим, в двох інших областях і в Люблінському воєводстві рівень емісії був нижче середнього.

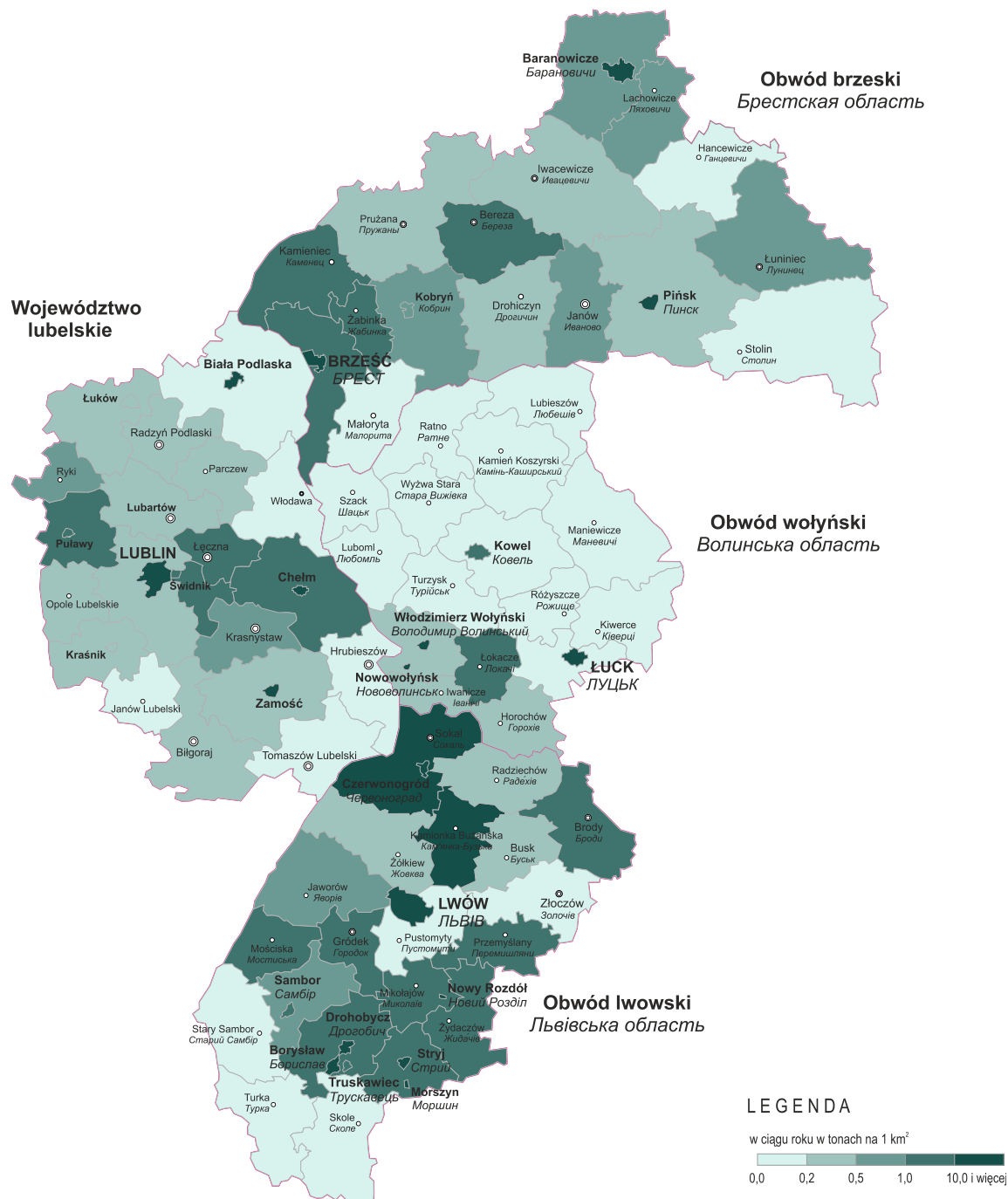
Аналізуючи просторове розміщення емісії забруднень повітря на досліджуваній території (рис. 2.9), слід зауважити, що вони у великій мірі **концентруються при державному кордоні Польщі з Україною та Білоруссю**. Високим рівнем емісії забруднень характеризувалася західна частина Брестської області (райони: Брестський, Каменецький та Жабінковський). У центральній частині досліджуваного транскордонного регіону найвищий рівень емісії забруднень повітря відзначався в повітах розташованих в середньому поясі Люблінського воєводства, зокрема: в Хелмському (місто Хелм), Ленчинському, Пулавському та в Любліні. Слід зауважити, що на території згаданих повітів розташовано багато цінних природних об'єктів на чолі з Поліським національним парком.

У Львівській області високий рівень забруднення повітря спостерігався в Сокальському та Червоноградському районах, які є сусідами з Грубешовським і Томашовським повітами Люблінського воєводства.

Наступні фактори, що мають вплив на деградацію навколишнього природного середовища - це забруднення вод і ґрунту пов'язане з виробництвом стічних вод, що відводяться з підприємств, які здійснюють господарську діяльність, а також з житлових будинків - пов'язаних з функціонуванням домашніх господарств. Варто зазначити, що досліджувана територія характеризувалася **порівняно невеликою кількістю стічних вод**, що відводяться у порівнянні із показниками окремо по країні. Відсоток стічних вод на території Люблінського воєводства становив менше 2% усіх стічних вод в Польщі, аналогічні показники по Львівській та Волинській областях склали відповідно 3% і 0,6%. На досліджуваній транскордонній території загальна кількість стічних вод відведених у 2011 р. склала 488 млн. м³, тобто на 2 % менше у порівнянні з 2003 р. Протягом останніх 9 років спостерігалась істотна зміна кількості стічних вод, що відводяться. Значне збільшення кількості стічних вод в аналізований період мало місце у Люблінському воєводстві (на 36,6%) та у Волинській області (на 27,4%), а зменшення - у Брестській і Львівській областях (відповідно на 14,3% і 18,7%). В результаті частка Львівської області за кількістю стічних вод, що відводяться знизилася на 8,7% до рівня 42,5%, а Брестської - на 2,4%. і склала 16,5%. Відсоток стічних вод, що відводяться з території Люблінського воєводства, склав 31,9 %, - підвищився на 9%, найменше стічних вод було відведено з території Волинської області (9,1%).

Рис. 2.9.

Емісія промислових пилових і газових забруднень в атмосферне повітря у 2011 р.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Одним із важливих факторів, що призводять до поліпшення стану навколишнього середовища, є **інвестиції в каналізаційну інфраструктуру**. Загальна протяжність каналізаційної мережі на досліджуваній території склала майже 8400 км, і у порівнянні з 2003 р. збільшилась майже на одну третину. Завдяки можливості фінансування інфраструктурних інвестицій за рахунок коштів Європейського Союзу найвиразніше збільшення мережі відзначено в Люблінському воєводстві (більш ніж на 64%), в той же час в українських та білоруській областях динаміка збільшення була

значно нижча і не перевищувала 10%. Майже 60% протяжності каналізаційної мережі припадає на Люблінське воєводство, 23% на Львівську область, 11% на Брестську область і 8% на Волинську область. Протяжність каналізаційної мережі на 100 км² площі склала в середньому 8 км. Показник по Люблінському воєводству був удвічі вищим, у Львівській області був близький до середнього, а в Брестській і Волинській областях цей показник був значно нижчим ніж середній. Порівняно із 2003 р. показник протяжності каналізації на 100 км² істотно підвищився у Люблінському воєводстві (на 7,6 км на 100 км²), а в областях України та Білорусі залишився на колишньому рівні.

Досліджувана транскордонна зона характеризується **значними природними ресурсами та невеликим рівнем деградації навколишнього середовища**. Про це свідчать численні **охоронні території** різного рангу, серед них: 9 національних природних парків, велика кількість ландшафтних парків і природних заповідників. Тут збереглися екосистеми з високою природною видовою різноманітністю, зокрема багаті скупчення природної рослинності, місця проживання рідкісних та вимираючих видів тварин, а також великі лісові комплекси, такі, як: Біловезька пушта та Сокольська пушта і пояс лісів Полісся, що пролягає від центрально-східної частини Люблінського воєводства вздовж білорусько-українського кордону і є частиною території званої «зеленими легенями Європи». Найцінніші за природним якостями території розташовані на польсько-українському, польсько-білоруському та білорусько-українському прикордонні, вони створюють сприятливі умови для розвитку транскордонного співробітництва в області захисту навколишнього середовища.

2.3. Соціально-демографічний потенціал

Демографічний потенціал - це один із основних факторів, що визначають суспільно-економічний розвиток у його широкому розумінні (табл. 2.8). У досліджуваній транскордонній зоні у 2011 р. проживало 7 142,8 тис. осіб, у тому числі у Львівській області 2540,9 тис. осіб (або 35,6%), у Люблінському воєводстві - 2171,9 тис. осіб (30,4%), у Брестській області - 1391,9 тис. осіб (19,5%), у Волинській області - 1038,6 тис. осіб (14,5%).

Таблиця 2.8.
Населення у 2011 р. (тис. осіб).

Позиції	Чисельність населення усього	у т.ч.:			
		чоловіки	Жінки	міське населення	сільське населення
Люблінське воєводство	2 171,9	652,1	739,3	1 009,2	1 162,7
Брестська область	1 391,4	1 053,0	1 118,9	935,0	456,4
Львівська область	2 540,9	1 193,0	1 329,6	1 544,9	996,0
Волинська область.....	1 038,6	487,1	548,8	539,0	499,6

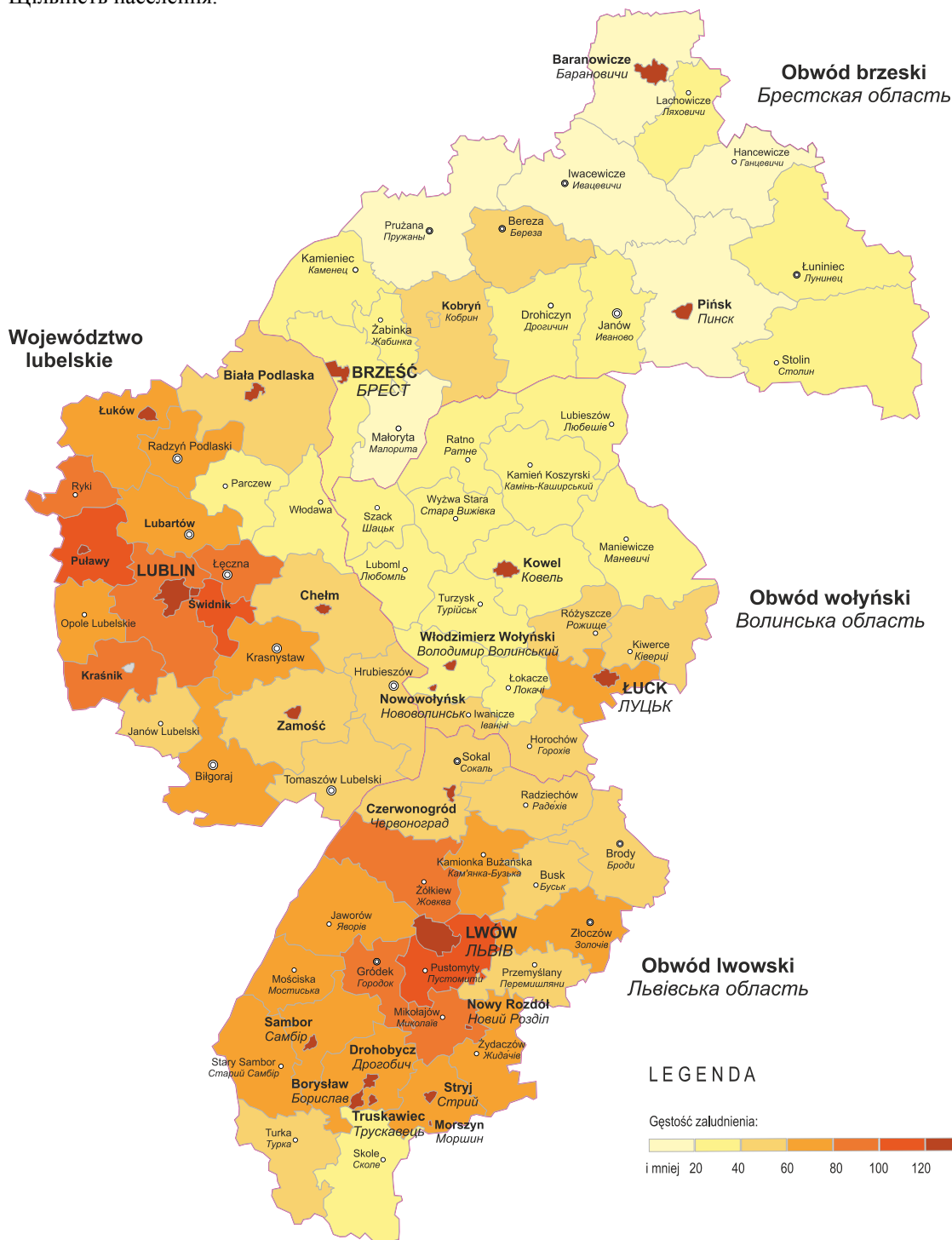
Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Про значну диференціацію розміщення населення свідчить **показник щільності населення**, що формується на рівні - 42 особи на 1 км² у Брестській області, 52 особи на 1 км² у Волинській області, 87 осіб на км² у Люблінському воєводстві, 117 осіб на 1 км² у Львівській області (середній показник по усій досліджуваній території становить 73 особи на 1 км², рис. 2.10). Значно більшою щільністю населення характеризується південно-західна частина польсько-українсько-білоруського прикордоння ніж відносно мало заселена північно-східна частина. З усіх регіонів, що входять до складу досліджуваної транскордонної зони, лише у Львівській області щільність населення перевищує середню по країні, яка в Україні становить 75 ос. на 1 км². В інших територіальних одиницях вона нижча або значно нижча, ніж середня у відповідній країні.

Без сумніву, найвищим показником урбанізації характеризується Брестська область (67,2%), в той же час в Люблінському воєводстві частка сільського населення є дещо вищою ніж міського (показник урбанізації склав у ньому 46,5%). У Львівській та у Волинській областях він формується на рівні відповідно 60,8% і 51,9%.

Рис. 2.10.

Щільність населення.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Найбільшими містами прикордоння є Львів - 786,6 тис. жителів, Люблін - 348,6 тис., Брест - 320,9 тис., Луцьк - 210,0 тис., Барановичі - 169,9 тис., Пінськ - 134, 2 тис. Крім того, на досліджуваній території знаходиться 9 інших великих міст в яких нараховується від 50 до 100 тис. жителів (Дрогобич, Червоноград, Ковель, Хелм, Замостя, Бяла Підляска, Нововолинськ, Стрий та Кобрин).

Таблиця 2.9.
Характеристика демографічного становища у 2011 р.

Позиції	Люблінське воєводство	Брестська область	Львівська область	Волинська область
Густота населення (чол. на 1 км ²).....	87	42	117	52
Частка міського населення в загальній чисельності населення (%).....	46,5	67,2	60,8	51,9
Частка населення пост продуктивного віку в загальній чисельності населення (%)	14,6	14,0	14,3	12,9
Кількість одружень на 1000 мешканців.....	5,6	8,8	7,5	7,5
Розлучення на 1000 мешканців ...	1,3	3,6	0,8	0,8
Живі народження на 1000 населення.....	9,8	12,7	11,4	14,1
Смерті на 1000 мешканців	10,6	14,2	12,3	13,3
Натуральний приріст на 1000 населення.....	-0,7	-1,6	-0,9	0,7
Середня очікувана тривалість життя новонародженого (років) ..	-	71,0	73,1	71,0
у тому числі:				
чоловіки	71,7	65,1	68,3	65,6
жінки	81,1	77,2	77,7	76,3

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Проте, мережу населених пунктів в досліджуваній транскордонній зоні слід назвати відносно слабкою, що особливо характерно для Брестської та Волинської областей. Окрім того, в кожній з аналізованих територіальних одиниць чітко простежується домінування обласних (воєводських) центрів у мережі міських поселень. Разом з тим, поблизу великих і середніх міст на південно-західній частині території польсько-білорусько-українського прикордоння чітко простежується тенденція зниження кількості жителів у самому місті та кількості жителів на прилеглий території. Своєю чергою, міські центри у північно-східній частині демонструють позитивну тенденцію розвитку, що виражається у збільшенні кількості міських жителів.

У загальній чисельності жителів досліджуваної транскордонної зони **переважають жінки**. Середній коефіцієнт фемінізації у 2011 р. склав 110, причому був значно вищим у Брестській області та у Волинській області (в обох областях на 100 чоловіків припадало 113 жінок), також у Львівській області (111), ніж у Люблінському

воєводстві (106). Основна причина існуючої диспропорції у цій сфері - висока смертність чоловіків на території Білорусі та України.

У досліджуваному транскордонному регіоні спостерігається значна **диференційованість середньої очікуваної тривалості життя** в окремих територіальних одиницях. Найвище значення цього показника спостерігається у польській частині території, що аналізується (71,7 рік для чоловіків і 81,1 рік для жінок). В інших регіонах середня очікувана тривалість життя складає: у Брестській області - 65,1 рік для чоловіків і 77,2 роки для жінок, у Львівській області - відповідно 68,3 і 77,7 років, а у Волинській області - 65,6 і 76,3 років.

У **віковій структурі населення** простежуються поступові зміни у напрямку зниження числа осіб перед продуктивного віку (0-14 років) і збільшення числа осіб репродуктивного віку (15-64 роки). Це є наслідком підвищення середньої тривалості життя і зміни про креативної поведінки (у т.ч. зниження коефіцієнта народжуваності), а також міграційного відтоку.

Таблиця 2.10.

Розподіл населення за віковими групами* (%).

Позиції	2003			2011		
	0-14 років	15-64 роки	65 років і старші	0-14 років	15-64 роки	65 років і старші
Люблінське воєводство	18,1	67,9	14,1	15,2	70,2	14,6
Брестська область	18,0	67,5	14,5	16,8	69,2	14,0
Львівська область	17,3	68,2	14,5	15,6	70,1	14,3
Волинська область.....	19,3	66,0	14,7	18,8	68,4	12,9

* За методологією Світової організації праці.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

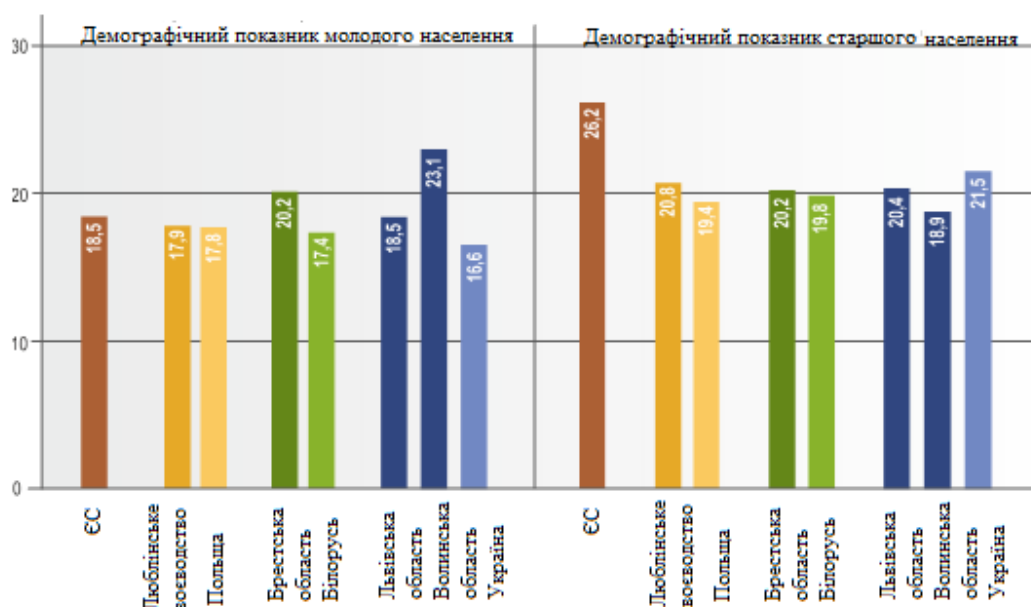
Негативні зміни вікової структури населення досліджуваного транскордонного макрорегіону відображає аналіз **коефіцієнта демографічної молодості** (рис. 2.11), який розраховується, як відношення частки населення у перед продуктивному віці до загальної чисельності населення. На його підставі можна визначити демографічний потенціал даної території у майбутньому. Зростання цього показника вказує на тенденцію до омолодження населення, а зменшення - інформує про небезпеку для демографії у майбутньому. У період 2003-2011 років спостерігалось **зменшення значення коефіцієнта** у всіх з досліджуваних територіальних одиниць. Найбільшою мірою це стосується Люблінського воєводства (значення коефіцієнта знизилось з рівня 22,1 до 17,9), найменшою - Волинської області (зниження з 23,9 до 23,1). На користь досліджуваних регіонів свідчить той факт, що значення коефіцієнта демографічної

молодості по окремих територіальних одиницях перевищувало рівень по країні, а також, за винятком Люблінського воєводства, середні значення по Європейському Союзу.

Водночас, **аналіз показника демографічного навантаження** (рис. 2.11) не підтверджує, що відбувається процес старіння населення польсько-білорусько-українського прикордоння, причому для потреб даного діагнозу використано співвідношення чисельності населення в пост продуктивному віці і чисельності населення у продуктивному віці. Між 2003 і 2011 роками значення показника знизилося у всіх регіонах досліджуваної території, що було насамперед наслідком виразного зростання чисельності населення у продуктивному віці. Однак, варто зазначити, що демографічне навантаження населення у пост продуктивному віці на досліджуваній території було значно нижчим, ніж у середньому по країнах Європейського Союзу

Рис. 2.11.

Коефіцієнти демографічної молодості й демографічного навантаження у 2011 р.

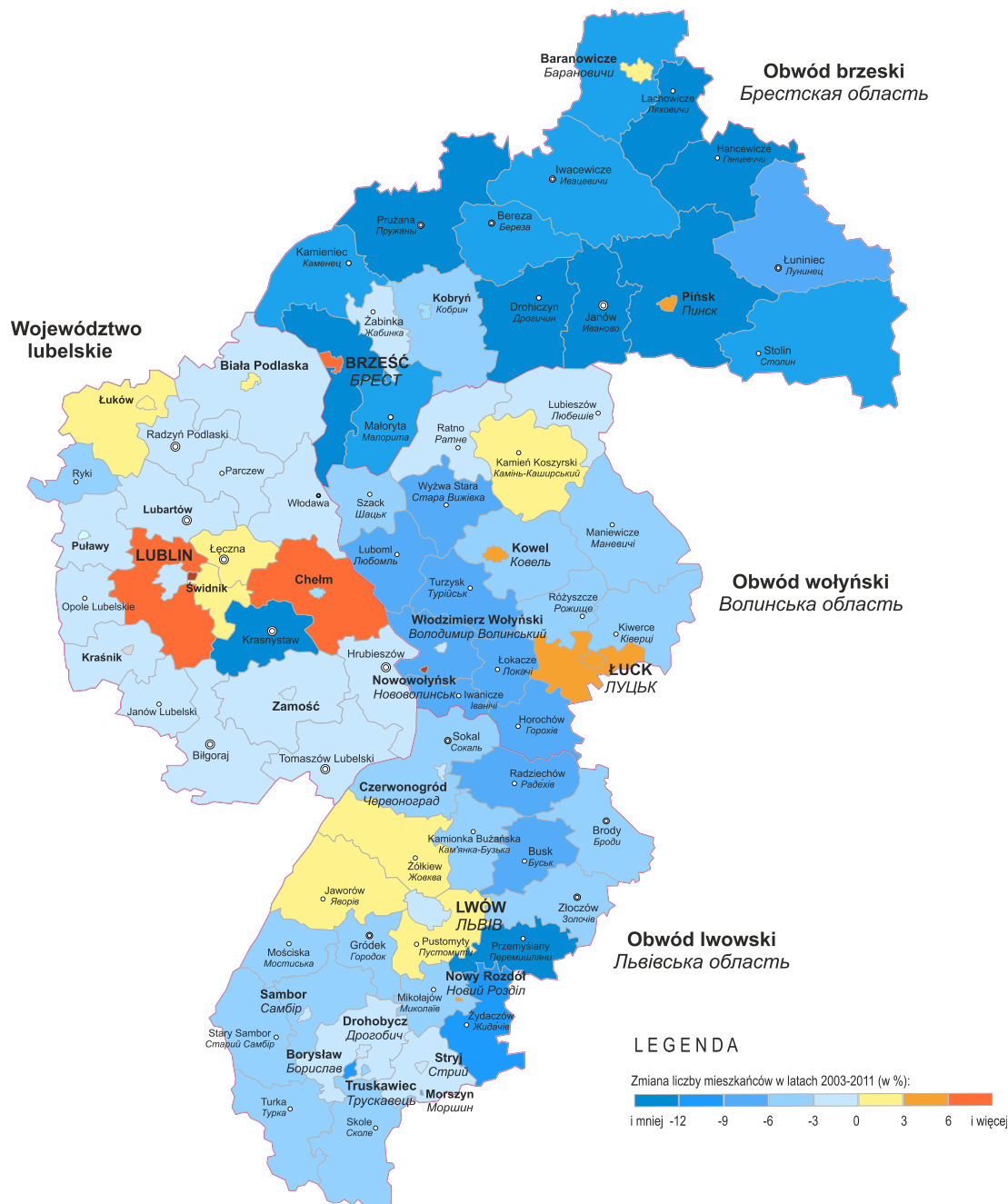
Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Незважаючи на те, що аналізована територія має нині значні людські ресурси у продуктивному віці, у найближчі роки буде спостерігатися процес переходу чергових груп населення у групу пост продуктивного віку. На сьогодні проблема старіння населення найбільш яскраво проявляється у східних повітах Люблінського воєводства. Проте, слід зазначити, що вищевказані процеси, пов'язані зі старінням населення, характерні для усієї Європи, аналіз коефіцієнта демографічної молодості і показника

демографічного навантаження вказують на те, що становище на польсько-білорусько-українському прикордонні краще, ніж у середньому на території держав Європейського Союзу.

Рис. 2.12.

Зміна кількості мешканців у повітах і районах в період 2003-2011.

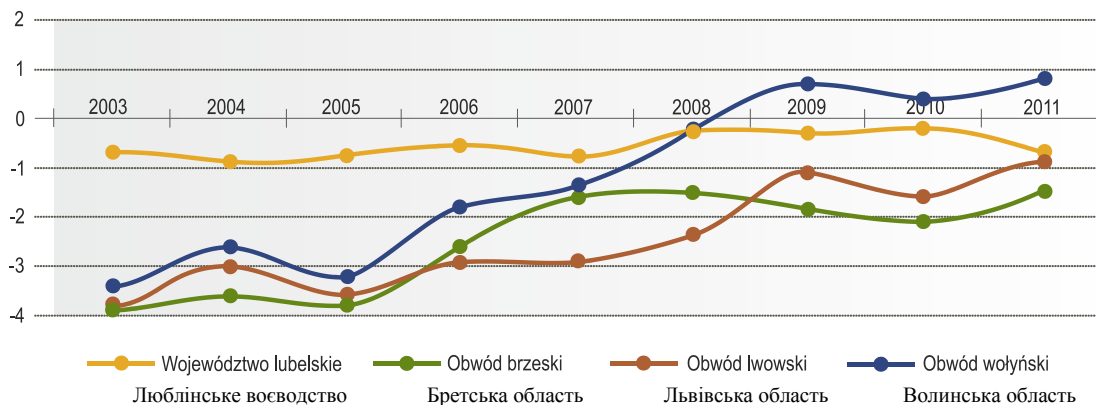

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

На аналізованій території польсько-білорусько-українського прикордоння спостерігаються несприятливі демографічні зміни. Їх результатом є зменшення чисельності жителів, яка в період 2003-2011 років склала 145,7 тис. осіб (рис. 12). Це

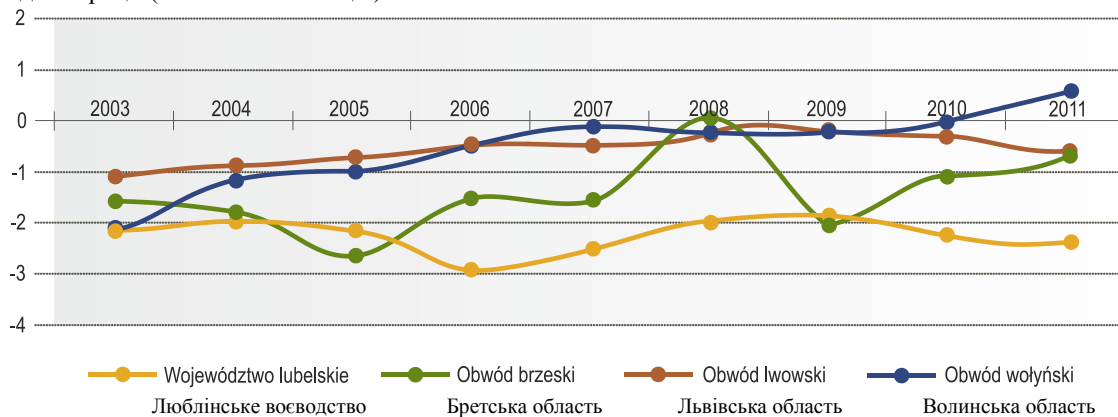
найбільшою мірою стосується Львівської області (зменшення на 53,6 тис. чол.) та Брестської області (зменшення на 44,5 тис. чол.). Серед адміністративних одиниць у яких кількість жителів збільшується знаходяться насамперед повіти і райони, розташовані поблизу великих міських центрів, що пов'язане в основному з процесом субурбанізації.

Рис. 2.13.
Натуральний приріст (на 1000 мешканців).

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Рис. 2.14.
Сальдо міграції (на 1000 мешканців).

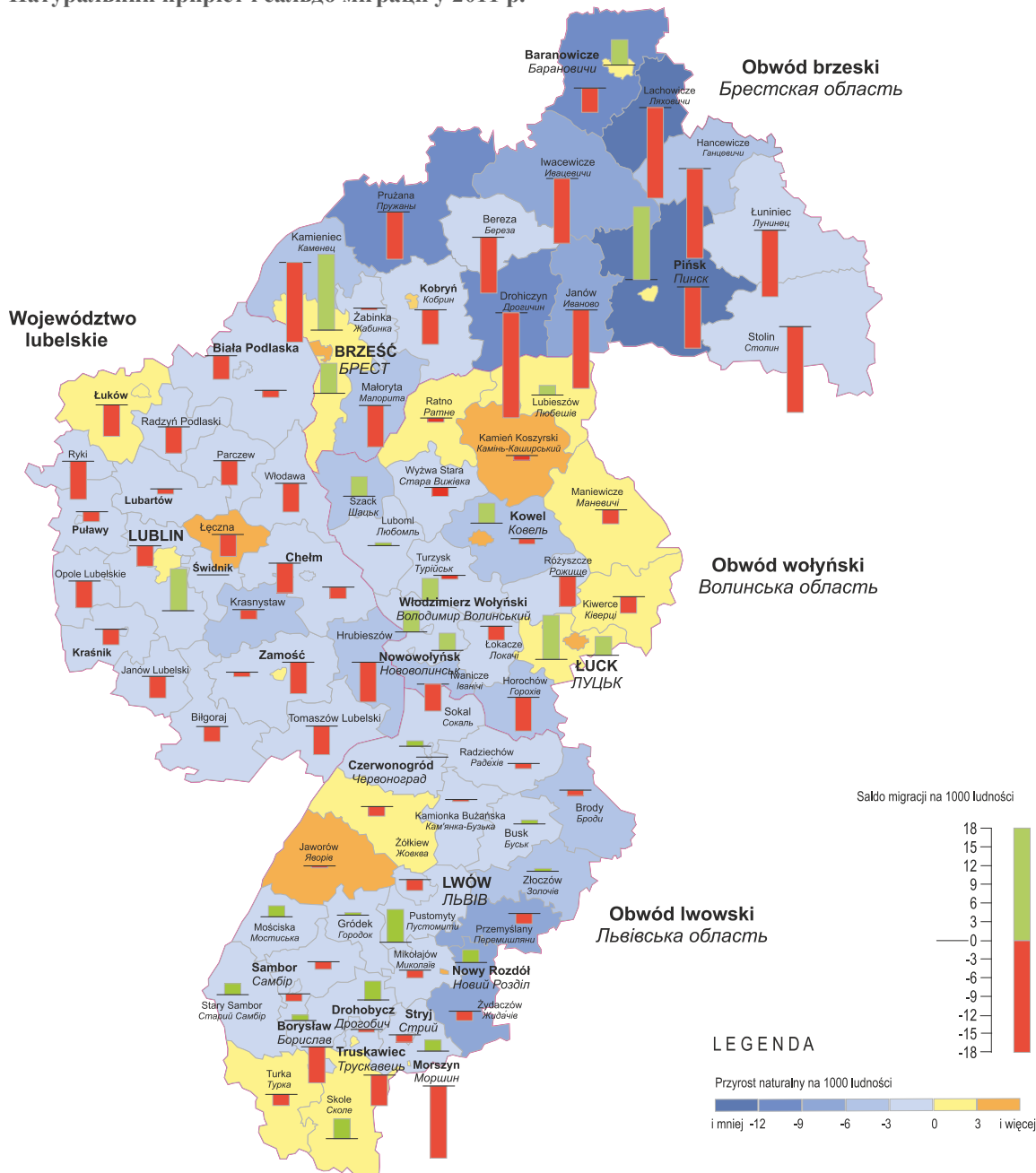
Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Вирішальний вплив на такий стан речей має **від'ємний природний приріст і від'ємне сальдо міграції** (рис. 2.14 і 2.15). У Люблінському воєводстві обидва показники фактичного приросту в період 2003-2011 роки склали відповідно -0,6‰ і -2,3‰, у Брестській області -2,5‰ і -1,5‰, у Львівській області -2,5‰ і -0,6‰, а у Волинській області -1,2‰ і -0,5‰. Цю негативну тенденцію останнім часом вдалося зупинити лише у Волинській області, в якій природний приріст і сальдо міграції

протягом останніх 3-4 років мають позитивне значення. Так що аналізовані регіони відносяться в основному до територій з відтоком населення, і природний приріст не в змозі цього компенсувати (рис. 2.13 і 2.15).

Рис. 2.15.

Натуральний приріст і сальдо міграції у 2011 р.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

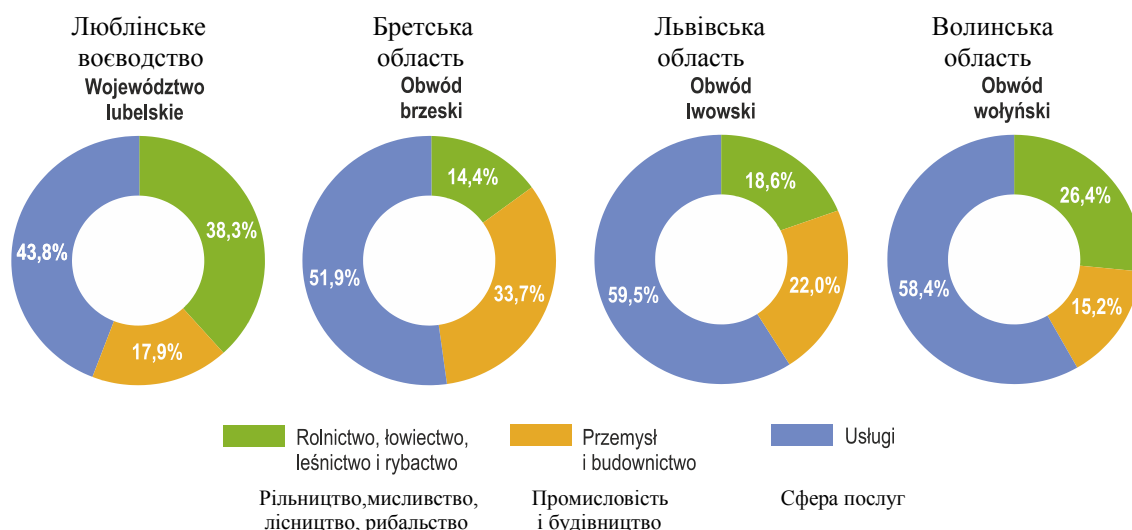
Основним показником трудових ресурсів та професійної кваліфікації є рівень освіти населення. Жителі досліджуваної території мають **відносно високий рівень освіти**, причому значне, майже дворазове, підвищення частки осіб з вищою освітою у

порівнянні з початком ХХІ століття¹⁷. Частка осіб з вищою освітою серед працюючих у Волинській області склала 22,1%, у Львівській області – 21,8%¹⁸. Частка осіб з вищою освітою в загальній чисельності населення Брестської області у репродуктивному віці (15-65 років) склала 17,7%¹⁹, а у Люблінському воєводстві – 16,2%²⁰.

Кількість працюючих на досліджуваній території у 2011 році склала 3183,6 тис. осіб, зокрема у Львівській області – 34,6%, у Люблінському воєводстві - 31,4%, 20,2% - у Брестській області, 13,8% - у Волинській області. **Частка економічно активних осіб** у загальній чисельності населення у віці понад 15 років була найвищою у Брестській області (78,6%), а найнижчою - у Люблінському воєводстві (57,1%). У Львівській та Волинській областях вона склала відповідно 63,1% і 64,3%.

Рис. 2.16.

Працевлаштовані за секторами економіки у 2011 р.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Аналізуючи **структуру розподілу працюючих за секторами економіки** (рис. 2.16), слід звернути увагу на порівняно високий відсоток працюючих у промисловості та будівництві у Брестській області (33,7%), а також працевлаштованих у сільському господарстві, лісництві, мисливстві й рибальстві у Люблінському воєводстві (38,3%) і Волинській області (26,4%), причому частка працюючих у цьому секторі була за кожною з досліджуваних територіальних одиниць значно вищою, ніж у відповідних країнах. Це свідчить про несприятливу структуру регіональних ринків праці, оскільки

¹⁷ Дані щодо рівня освіти – на підставі загальних переписів, проведених близько 2000 р., тобто у 1999 г. в Білорусі, у 2001 г. в Україні та у 2002 р. у Польщі.

¹⁸ Дані від 2012 р., торкаються виключно працюючих.

¹⁹ За даними перепису населення, проведеного у Білорусі в 2009 році.

²⁰ За даними Національного загального перепису населення і квартир, проведеного у Польщі в 2011 г.

сільське господарство часто є резервуаром т.зв. прихованого безробіття. Частка працюючих у секторі послуг була найвищою у Львівській області (59,5%) та у Волинській області (58,4%), а найнижчою в Люблінському воєводстві (43,8%).

Зміна структури розподілу працюючих за секторами економіки порівняно з 2003 роком була найбільш помітна в обох областях України в яких знизилася частка сільськогосподарського сектора, і підвищилася частка сектора послуг. Крім того, в кожному з досліджуваних регіонів, за винятком Брестської області, спостерігалось незначне зниження частки осіб, які працюють у промисловості та будівництві.

У 2003-2012 роках **рівень безробіття** в Люблінському воєводстві становив від 11,2% до 17,8%, у Львівській області від 1,5% до 6,0%, у Волинській області від 1,8% до 4,1%, а в Брестській області офіційний рівень безробіття в аналізований період не перевищував 2%. Більшим ступенем порівнянності характеризуються дані рівня безробіття отримані при «Дослідженні економічної активності населення»²¹, які відносяться лише до польської та української частини прикордоння. Відповідно до дослідження у 2011 р. рівень безробіття в Люблінському воєводстві склав 10,6%, у Волинській області - 8,1%, а у Львівській області 7,7%.

Середньомісячна бруutto-зарплата у 2011 р. в досліджуваній транскордонній зоні формувалася на рівні від 180 євро у Волинській області, 203 євро у Львівській області, 246 євро в Брестській області, до 748 євро в Люблінському воєводстві, в кожному випадку **вона була нижча, ніж у середньому по країні**. Найгіршим з становище у Волинській області, де середньомісячна бруutto-зарплата становила лише 75,7% середнього показника по країні, а відносно найкращим - у Люблінському воєводстві (90,1 %). В інших регіонах, а саме у Львівській області та Брестської області, вона становила відповідно 85,2% і 86,7% середньомісячної бруutto-зарплати по країні. Правда, більш низькій, ніж у середньому по країні зарплаті відповідав також більш низький рівень доходів і споживчих витрат домашніх господарств, але парадоксально **більш низькі витрати на здійснення економічної діяльності** можуть стати важливим аргументом для залучення зовнішніх інвестицій.

Одним із найважливіших проявів транскордонних зв'язків між Польщею, Білоруссю та Україною є залучення **працівників-іноземців**. Працевлаштування було основною метою подорожі для 0,6% осіб, які перетинали польсько-білоруський кордон, і 1,7% осіб, що перетинали кордон польсько-український, разом з тим ведення власного бізнесу або співробітництво з іноземними партнерами було основною метою для 2,4% осіб, які перетинали польсько-білоруський кордон, і для 4,6% осіб, які перетинали

²¹ За методологією Світової організації праці.

польсько-український кордон на території Люблінського воєводства у 2012 р.²². Лібералізація законодавства від 2008 р. істотно полегшила працевлаштування іноземців на території Польщі, завдяки їй громадянам Білорусі та України немає необхідності отримувати дозвіл на працевлаштування на строк, що не перевищує 6 місяців з чергових 12 місяців²³.

Таблиця 2.11.

Декларації про намір прийняти на роботу іноземця, зареєстровані повітовими бюро з працевлаштування.

Позиції	Декларації про намір прийняти на роботу іноземця		
	Усього	у т.ч. в Люблінському воєводстві	
		кількість	%
2008	156 713	18 091	11,5
2009	188 414	21 050	11,2
2010	180 073	18 148	10,1
2011	259 777	22 059	8,5
2012	243 736	19 325	7,9

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Міністерства труда і соціальної політики РП.

Починаючи з 2008 р. в бюро з працевлаштування повітових центрів Польщі щороку реєструвало від 156,7 тис. до 259,8 тис. декларацій про намір прийняти на роботу іноземця (таблиця 2.11). У кожному році більше половини з них припадало на Мазовецьке воєводство, друге місце займало Нижньосілезьке воєводство, а Люблінське воєводство, в якому щорічно реєструвалася близько 20 тис. декларацій про намір прийняти на роботу іноземця, займало третє місце. Серед осіб, які намагалися отримати роботу у Люблінському воєводстві домінували українці (95,9% у 2012 р.), значно нижчою була частка громадян Білорусі (2,3%). Порівняно велике значення Люблінського воєводства, як місця працевлаштування для громадян України пов'язане, з близькістю до польсько-українського кордону таких міст, як Львів і Луцьк, а також його розташування на лінії транспортних шляхів, що ведуть з України до Варшави. Тому не виключено, що частина працівників з України вважає Люблінське воєводство лише першим етапом трудової міграції, плануючи в майбутньому знайти роботу на території Мазовецького воєводства²⁴. Про відносно велике значення люблінського ринку праці для громадян України та Білорусі свідчать також дані про кількість

²² *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na wschodniej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 z.*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013, стор. 101-102.

²³ Обов'язковою умовою працевлаштування іноземця в такому режимі є укладення з ним трудового договору в письмовій формі, крім того, необхідно попередньо зареєструвати в повітовому бюро з працевлаштування письмову декларацію про намір взяти на роботу іноземця.

²⁴ Т. Komornicki, А. Miszczuk, *Transgraniczne powiązania województw Polski wschodniej. Ekspertyza wykonana na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego na potrzeby aktualizacji Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, с. 29, http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_regionalna/Strategia_rozwoju_polski_wschodniej_do_2020/Dokumenty/Documents/ekspertyza_graniczna_411.pdf (дані від 26 серпня 2013 р.).

виданих іноземцям дозволів на працевлаштування в Польщі (табл. 10). У період 2008-2012 років їх кількість систематично зростала, причому частка дозволів, виданих громадянам обох цих країн, коливалася від 73% до 86%.

Таблиця 2.12.

Дозволи на працевлаштування, видані іноземцям у Люблінському воєводстві.

Видані дозволи на працевлаштування	2008		2009		2010		2011		2012	
	кількіст	%	кількіс- ь	%	кількіст	%	кількіс- ь	%	кількіст	%
Усього	381	100,0	553	100,0	619	100,0	837	100,0	1059	100,0
у т.ч.:										
громадянам Білорусі	167	43,8	183	33,1	191	30,1	223	26,6	274	25,9
громадянам України	149	39,1	220	39,8	283	45,7	464	55,4	632	59,7

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Міністерства труда і соціальної політики.

- У досліджуваній транскордонній зоні у 2011 р. **проживало 7 142,8 тис. осіб**, при порівняно низькій середній щільності населення, що формувалась на рівні 73 чол. на 1 км². Її південно-західна частина характеризувалася більш високою щільністю населення, ніж північно-східна. Порівняно низьким є також показник урбанізації, що становить в середньому 56,4%. **Мережа населених пунктів досліджуваної транскордонної зони є відносно слабкою**, що особливо характерно для північно-східної частини макрорегіону.

Крім того, у міській мережі поселень чітко простежується домінування обласних (воєводських) центрів.

- Однією з серйозних небезпек для суспільно-економічного розвитку досліджуваного транскордонного макрорегіону є поступово прогресуючий **процес зменшення кількості мешканців**. Протягом останніх п'ятнадцяти років спостерігається **систематичне зниження чисельності населення** досліджуваного транскордонного макрорегіону, причому демографічні прогнози не вказують на можливість зворотного розвитку цієї тенденції. У період 2003-2011 років чисельність жителів польсько-білорусько-українського прикордоння знизилася на 145,7 тис. осіб. Вирішальний вплив на такий стан речей має **від'ємний природний приріст і від'ємне сальдо міграції**. Досліджувані регіони в більшості відносяться до **територій, що характеризується відтоком населення, чого природний приріст не в змозі**

компенсувати. Отже, важливим для розвитку регіону завданням є стримування відтоку населення, передусім людей молодих, освічених, професійно активних.

- Обговорювана транскордонна зона має **порівняно молоде суспільство**, а отже, має **значні ресурси населення у віці економічної активності**, в тому числі у віці мобільної економічної активності. Негативні процеси, **пов'язані зі старінням населення**, що вимірюються коефіцієнтом демографічної молодості, а також показником демографічного навантаження, тут менш інтенсивні, ніж у середньому по Європейському Союзу. Однак незабаром у нас буде спостерігатися пересування чергових груп населення в напрямку пост продуктивного віку.
- Важливою перевагою досліджуваного макрорегіону є **відносно високий рівень освіти його мешканців**, необхідно підкреслити значне, майже двократне збільшення частки осіб з вищою освітою у порівнянні з початком ХХІ століття.
- У структурі працевлаштованих досліджуваної транскордонної зони **значну частку становлять особи, які працюють у сільськогосподарському секторі в його широкому розумінні**. Це є наслідком застарілої структури економіки, яка генерує недостатню кількість робочих місць в інших секторах. Хоча аналіз зміни структури працевлаштованих у період 2003-2011 років вказує на поступове зниження кількості працюючих у сільському господарстві, проте, їх частка значно перевищує середню за відповідними країнами.
- **Рівень безробіття в досліджуваних регіонах істотно не відрізняється від середніх значень по окремих країнах**. Певний вплив на таку ситуацію, безсумнівно, має порівняно високий відсоток працюючих у сільському господарстві, що може свідчити про наявність т.зв. прихованого безробіття. На значно нижчому, ніж у середньому по країні, **рівні формується середньомісячна брутто-зарплата**. Це підтверджує не дуже сприятливе загальне становище на регіональних ринках праці аналізованого макрорегіону, яке призводить до часткового відтоку трудових ресурсів.

Важливим елементом суспільно-економічного потенціалу досліджуваної транскордонної зони є вищі навчальні заклади. У 2011/2012 навчальному році в них

навчалася загалом 296,0 тис. студентів, у Львівській області - 131,2 тис. студентів (44,3%), у Люблінському воєводстві - 96,2 тис. (32, 5%), у Брестській області - 36,9 тис. студентів (12,5%), у Волинській області - 31,7 тис. студентів (10,7%). У нинішній структурі розташування вищих навчальних закладів на досліджуваній території можна виділити наступні центри вищої освіти:

- **Львів** – найважливіший центр вищої освіти досліджуваного транскордонного регіону (108,7 тис. студентів у 2011 р.), він є також одним із найбільших центрів вищої освіти в Україні, тут знаходиться 20 вищих навчальних закладів, зокрема Львівський національний університет ім. Івана Франка, Національний університет «Львівська політехніка», Львівська комерційна академія, Львівська сільськогосподарська академія, Львівська медична академія ім. Данила Галицького, Львівська академія мистецтв, Вища національна музична академія ім. М. Лисенка та багато інших;
- **Люблін** – другий за величиною центр вищої освіти в аналізованому транскордонному регіоні (80,8 тис. студентів у 2011 р.) і шостий за величиною центр вищої освіти в Польщі, в якому розташовані 9 вищих навчальних закладів, у т.ч. Університет ім. Марії Кюрі-Склодовської, Люблінський католицький університет ім. Іоанна Павла II, Люблінська політехніка, Університет природи, Медичний університет та інші;
- **Луцьк** – найважливіший центр вищої освіти у Волинській області, другий за величиною на українській частині прикордоння, а також третій на всій досліджуваній території (26,6 тис. студентів), тут знаходиться 8 вищих навчальних закладів, у т.ч. Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, Луцький національний технічний університет та інші;
- **Брест** – один із найбільших центрів вищої освіти Білорусі (21,1 тис. студентів), в якому розташовані 2 вищих навчальних заклади: Брестський державний університет ім. А.С. Пушкіна і Брестський державний технічний університет;
- **Барановичі** – другий після Бреста найважливіший центр вищої освіти в Брестській області (9,9 тис. студентів), тут знаходиться Барановицький державний університет;
- **Дрогобич** – другий після Львова найважливіший центр вищої освіти Львівської області (9,8 тис. студентів), в ньому розташовані кілька вищих навчальних закладів, у т.ч. Педагогічний університет ім. Івана Франка та Український нафтогазовий інститут;
- **Бяла-Підляска** (5,9 тис. студентів) – в ній знаходяться Державна вища школа ім. Папи Іоанна Павла II і філія Варшавської академії фізичної культури;

- **Пінськ** (5,8 тис. студентів) – в ньому розташовані Поліський державний університет, філія Білоруської державної сільськогосподарської академії та Пінська філія Вітебської державної академії ветеринарної медицини;
- **Замістя** (4,0 тис. студентів) – в ній знаходяться Вища школа управління та адміністрації, Вища професійна школа ім. Шимона Шимоновича і Вища гуманітарно-економічна школа ім. Яна Замойського;
- **Хелм** (3,6 тис. студентів) – в ньому розташовані Державна вища професійна школа та Вища школа міжнародних відносин і комунікації.

Отже, в досліджуваній транскордонній зоні можна виділити **два великі центри вищої освіти** (з кількістю студентів понад 50 тис.), а саме Львів та Люблін, два великі центри (від 10 тис. до 50 тис. студентів) - Луцьк і Брест, три середні центри (від 5 тис. до 10 тис. студентів), - Барановичі, Дрогобич, Бяла-Підляска і Пінськ, а також більше десяти малих центрів (менше ніж 5 тис. студентів), з яких до найбільш важливих слід віднести Замостя і Хелм. Зважаючи на кількість студентів на 1000 жителів, можна зауважити, що вищі навчальні заклади мають найбільше значення для функціонування Любліна (232 студентів на 1000 жителів), а наступні місця займають Львів (143) і Луцьк (127). Найбільший **вибір спеціальностей** представляють вузи двох найбільших центрів вищої освіти польсько-білорусько-українського прикордоння, тобто Львова та Любліна. У Львівській області у 2011/2012 навчальному році домінували студенти факультетів суспільних наук, економіки і права (33,6%), інженерно-технічних (17,5%), а також гуманітарних і художніх (11,2 %), в Люблінському воєводстві - економічних та адміністративних (16,5 %), медичних (12,8 %), педагогічних (10,7 %), суспільних наук (9,4 %) гуманітарних (8,7 %), у Брестській області - суспільних наук (42,7 %), педагогічних (20,3 %), технічних і технологічних (12,6 %), а також архітектурних і будівельних (10,1%), а у Волинській області - економічних і адміністративних (17,1 %), педагогічних (16,3 %), інженерно - технічних (13,6 %) і гуманітарних (7,7%)²⁵. Вищі навчальні заклади на польсько-білорусько-українському прикордонні пропонують також досить широкі можливості навчання в **аспірантурі**. У 2011/2012 навчальному році найбільше аспірантів навчалось у вузах Люблінського воєводства (2799 чол.) та Львівській області (2787 чол.). Значно менша кількість аспірантів навчалась у вищих навчальних закладах Волинської області (462 чол.) та Брестської області (92 чол.).

²⁵ Дані по Львівській області представлені відповідно до класифікації факультетів ВНЗ Державного комітету статистики України, по Брестській області - відповідно до класифікації Державного комітету статистики Республіка Білорусь, по Люблінському воєводстві та Волинській області - дані відповідно до Міжнародної класифікації ISCED'97 ЮНЕСКО.

З початку 90-тих років успішно **розвивається інституційне співробітництво вищих навчальних закладів** Люблінського воєводства та прикордонних областей Білорусі й України. Воно приймає форму насамперед спільних конференцій і семінарів, а також дослідницьких проектів, окрім того, прикордонні ВНЗ Польщі охоче користуються професорськими кадрами українських і білоруських вузів. Особливим проявом польсько-українського співробітництва в галузі вищої освіти була створена в 2000 р. в Любліні Європейська колегія польських і українських університетів, яка мала розпочати створення Польсько-Українського університету. Колегія перестала функціонувати у 2011 р., а навчання аспірантів ЕКПіУУ взяли на себе Центр Центральної та Східної Європи Університету ім. М. Кюрі-Склодовської та Центр громадськості та культури Східної Європи Люблінського католицького університету.

Одним з найбільш важливих факторів, що визначають розвиток центрів вищої освіти в умовах прогнозованого демографічного спаду, є **навчання іноземних студентів**. У 2012/2013 навчальному році у вузах Люблінського воєводства навчалось 3,2 тис. іноземних громадян, а частка іноземців у загальній кількості студентів склала майже 4,0%. З державних вузів найбільшу зацікавленість іноземців викликали Люблінський медичний університет (1055 студентів цього вузу були іноземці), Університет ім. Марії Кюрі-Склодовської (472) і Вища професійна школа ім. Шимона Шимоновича у Замості (325). У групі приватних вузів безсумнівним лідером за кількістю іноземних студентів був Люблінський католицький університет ім. Іоанна Павла II (346). Найбільше іноземців, що навчаються у вузах Люблінського воєводства, були громадяни України (47,9 % загальної кількості іноземних студентів) та Білорусі (8,5 %), на це мала вплив великою мірою близькість державного кордону. Іноземці складають також значну групу серед студентів львівських вузів, так у Львівській медичній академії ім. Данила Галицького у 2012/2013 навчальному році навчалось 907 іноземців, у тому числі багато поляків²⁶.

2.4. Інфраструктурний потенціал

Транспортна інфраструктура є одним з найбільш важливих факторів, котрі формують основу для суспільно-економічного розвитку. Від транспортних шляхів у великій мірі залежить доступність даної території, що впливає на підвищення її конкурентоспроможності з позиції як її здатності до залучення інвестицій, так і конкурентоспроможності експорту.

²⁶ http://www.meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1110&Itemid=343&lang=uk (данные от 28 августа 2013 г.).

Розташування при дорогах державного і міжнародного значення, доступ до надрегіональної транспортної інфраструктури, має безпосередній вплив на інвестиційну привабливість, яка збільшує цінність економічного простору і підвищує можливості залучення та абсорбції екзогенних факторів розвитку. Істотним у цьому контексті є **розташування в смузі паневропейських транспортних коридорів**. Периферійне розташування Люблінського воєводства, а також Брестської, Волинської та Львівської областей може пом'якшуватися саме тим, що вони знаходяться при найбільш важливих європейських транспортних шляхах²⁷. Основною категорією транспортної інфраструктури є **автодорожня інфраструктура** (рис. 2.17). Серед найбільш важливих транснаціональних автодорожніх коридорів на аналізованій території слід назвати:

- автомобільну дорогу міжнародного значення **E30** (що включає автомобільну дорогу державного значення №2 і відрізки автостради A2 на території Польщі, а також магістральну дорогу M1 на території Білорусі): Берлін – Познань – Варшава – Седльце – Бяла-Подляска – Брест – Мінськ – Смоленськ – Москва, формуючу один з ключових транспортних коридорів Європи на лінії схід-захід (II Паневропейський транспортний коридор);
- автомобільну дорогу міжнародного значення **E372** (включає автомобільну дорогу державного значення № 17 і відрізки швидкісної дороги S17 на території Польщі, а також автомобільну дорогу міжнародного значення M09 на території України): Варшава – Люблін – Замость – Львів, що знаходиться на лінії проєктованого транспортного коридору *Via Intermare*, котрий забезпечує найкоротший шлях від Балтійського моря (Гданськ) до Чорного моря (Одеса);
- автомобільну дорогу міжнародного значення **E373** (включає фрагмент дороги державного значення №12 і відрізки швидкісної дороги S12 на території Польщі, а також автомобільну дорогу міжнародного значення M07 на території України): Люблін – Хелм – Ковель – Сарни – Коростень – Київ, забезпечує найкоротший шлях від Києва до Західної Європи.

Не менш істотне значення для транспортної доступності регіонів має **залізнична інфраструктура** (рис. 2.17). До найбільш важливих залізничних ліній на аналізованій території зараховуються²⁸:

²⁷ B. Kawalko, *Infrastruktura komunikacyjna*, [в:] *Pogranicze polsko-ukraińskie. Środowisko. Społeczeństwo. Gospodarka*, red. B. Kawalko, A. Miszczuk, Zamość 2005, стор. 173.

²⁸ Через територію Львівської області проходить також міжнародна залізнична лінія E30/C-E30 Дрезден - Згожець - Вроцлав - Краків - Медика - Львів - Київ, яка веде до Москви. Однак у зв'язку з методологією цієї роботи вона не враховується при проведенні аналізу.

- міжнародна залізнична лінія **E20/C-E20** (залізнична лінія № 2 і 3 у Польщі, а також магістраль Брест-Мінськ у Білорусі): Куновіце – Познань – Варшава – Тересполь – Брест – Мінськ, що зараховується до II Панєвропейського транспортного коридору, який з'єднує Берлін і Москву²⁹;
- міжнародна залізнична лінія **E30** (залізнична лінія №7 у Польщі, а також магістраль Ковель - Київ у Україні), що є найкоротшою дорогою з Варшави до Києва, з ширококоліїним відрізком на території Польщі (від Завадувки до державного кордону);
- **Металургійна ширококоліїна дорога**, що пролягає від Славкова в Сілезькому воєводстві через Замость і Грубешов до польсько-українського кордону. Вона з'єднує Верхню Сілезію зі східним кордоном Польщі й забезпечує можливість транспортувати вантажі з України, а через неї – з Росії, Середньої Азії і Далекого Сходу без необхідності перевантаження на кордоні, яке забирає багато часу. Основна інфраструктура з обслуговування цієї лінії знаходиться в Грубешові і Замості. Важко переоцінити значення цієї лінії в контексті потенційного розвитку товарообміну та економічного співробітництва між Сходом і Заходом. Транспортування вантажів по Транссибірській магістралі з країн Далекого Сходу до Західної Європи при використанні інфраструктури Металургійної ширококоліїної дороги триває приблизно на 15-20 днів менше, ніж альтернативним морським шляхом, і дозволяє при цьому радикально знизити транспортні витрати. До того ж на станціях Грубешув, Замостя-Боратичі, Щебжешин можна здійснювати перевантаження на вузькоколіїну лінію шириною 1435 мм.

Залізниця – це важливий фактор, який впливає на зовнішню і внутрішню доступність аналізованого транскордонного регіону. Про її значення свідчить той факт, що в Білорусі вона обслуговує 74% вантажних перевезень, в Україні – понад половину вантажних перевезень (52%) і понад третину пасажирських перевезень (37%)³⁰, а в Польщі, де цей вид транспорту має найменше значення – близько 13% вантажних перевезень.

Основною перешкодою для залізничних перевезень між Польщею, Білоруссю та Україною є різна ширина осей шасі, пов'язана з відмінною шириною залізничної колії (1524 мм у Білорусі та Україні порівняно з 1435 мм у Польщі). Необхідність

²⁹ Враховується в Європейській угоді про міжнародні магістральні залізничні лінії (УМЗЛ), складеній у Женеві 31 травня 1985 р. (Законодавчий вісник від 1989 р., № 42, ст. 231) та в Європейській угоді про найважливіші лінії міжнародних комбінованих перевезень та супутні об'єкти (УЛКП), складеній у Женеві 1 лютого 1991 г. (Польський монітор від 2004 р., № 3, ст. 50).

³⁰ Дані за 2009 р.

перестановки вагонів при перетині кордону залізничним складом збільшує час перетину кордону, істотно обмежуючи ефективність міжнародних та транскордонних залізничних перевезень.

Транспортна інфраструктура у згаданому транскордонному регіоні має величезне значення для транспортної системи як в окремих країнах, так і в міжнародному контексті. **Розташування досліджуваної території вздовж основних транзитних шляхів між сходом і заходом Європи є великою перевагою і забезпечує надійну основу для розвитку міжнародних автомобільних і залізничних перевезень.** Використання транзитного положення вимагає, однак, розширення та модернізації мережі автострад, швидкісних доріг і об'їзних доріг вздовж міст, залізничних ліній та інфраструктури, а також прикордонної інфраструктури.

Аналіз **середньодобової інтенсивності автомобільного руху** на найбільш важливих міжнародних транспортних шляхах, що пролягають через територію Люблінського воєводства, Львівської, Волинської та Брестської областей, підтверджує порівняно високе значення автодоріг E-30, E-372 та E-373 (на відрізок до Ковеля) у транзитному русі (рис. 2.18). Істотною небезпекою є **підвищення значення альтернативних транспортних шляхів**, у тому числі насамперед дороги E-40, включеної на території Польщі до складу автостради A4. Спостерігається також перенесення частини транзиту до Росії з польсько-білоруського кордону (дорога E-30) на польсько-литовський кордон через польську дорогу державного значення № 8 (і відрізки швидкісної дороги S8).

Незважаючи на сприятливе розташування при важливих міжнародних транспортних коридорах, що обумовлює зовнішню доступність, аналізована територія польсько-білорусько-українського прикордоння характеризується, проте, **низькою щільністю автодорожньої та залізничної інфраструктури** (таблиця 2.13), яка є одним з основних факторів інтеграції території, забезпечує її доступність і внутрішню єдність. Найвища щільність державних автодоріг з твердим покриттям на 100 км² – у Люблінському воєводстві (84,9 км на 100 км² у порівнянні з 89,7 км на 100 км² в середньому у Польщі). Значно нижче значення цей показник має у Львівській (37,6 км на 100 км² в порівнянні з 27,5 км на 100 км² в Україні), Брестській (31,9 км на 100 км² при середній густоті 36,0 км на 100 км² в Білорусі) та Волинській областях (28,5 км на 100 км²).

Таблиця. 2.13.
Транспортна інфраструктура.

Позиції	Люблінське воєводство	Брестська область	Львівська область	Волинська область
Громадські автодороги з твердим покриттям, км	21 325,1	10 462,0	8 198,9	5 761,0
Громадські автодороги з твердим покриттям, км на 100 км ²	89,7	31,9	37,6	28,5
Експлуатовані залізничні лінії, км	1 041,0	1 062,0	1 269,0	596,8
Експлуатовані залізничні лінії, км на 100 км ²	4,1	3,2	5,8	3,0

Варто, водночас, зазначити, що в Люблінському воєводстві значення цього показника зросло порівняно з 2003 роком (з 71,2 км на 100 км²). В інших областях зростання щільності громадських автодоріг було повільнішим. При цьому розвиток автодорожньої інфраструктури не відповідає збільшеній кількості транспортних засобів. У порівнянні з 2003 роком, на аналізованій території значно зросла кількість легкових автомобілів на 27,9% у Волинській області, на 28,3 % у Львівській області та на 66,3% в Люблінському воєводстві.

Найвищою щільністю залізничної мережі характеризується Львівська область – 5,8 км на 100 км². В інших регіонах вона формується на рівні від 3,0 км на 100 км² у Волинській області, 3,2 км на 100 км² в Брестській області та 4,1 км на 100 км² у Люблінському воєводстві. У кожному випадку ці показники набагато нижче, ніж у середньому у відповідних країнах. До того ж, зважаючи на стан залізничної інфраструктури та зниження попиту на послуги залізничного транспорту деякі частини залізничних шляхів перестають експлуатуватися. У період 2003-2011 загальна протяжність залізничних ліній на аналізованій території зменшилась на 52,6 км.

Привабливість регіону значною мірою визначається також якістю транспортної інфраструктури. Основними проблемами в цій області є **відсутність мережі автомобільних доріг та швидкісних доріг** (окрім спільного відрізка швидкісної дороги S12/S17 на території Люблінського воєводства, а також дороги М1 у Білорусі), **низька якість доріг**, котра не відповідає інтенсивності руху, поганий стан покриття, а також **здійснення транзитного руху через територію інтенсивної забудови**. Низька щільність автодоріг та їх низька якість в значній мірі обмежують внутрішню єдність як загалом аналізованої зони, так і регіонів, що входять до його складу. Отже, необхідно послідовно розширювати і модернізувати транспортну інфраструктуру, у тому числі,

насамперед, розвивати мережу швидкісних доріг, що обумовлює транспортну доступність і стимулює економічний розвиток.

У згаданому транскордонному регіоні розташовані три міжнародні цивільні аеропорти:

- **Міжнародний аеропорт ім. Данила Галицького у Львові** має новий термінал, зданий в експлуатацію в квітні 2012; ним здійснюються міжнародні рейси до Польщі (Варшава, Краків, Вроцлав), Італії (Мілан, Неаполь, Венеція), Німеччини (Мюнхен, Дортмунд), Австрії (Відень), Румунії (Тімішоара), Росії (Москва-Домодедово і Москва-Внуково), Туреччини (Стамбул), Ізраїлю (Тель-Авів - Яффа), Об'єднаних Арабських Еміратів (Дубай), а також Єгипту (Хургада), численні чартерні рейси і внутрішні рейси (Київ)³¹; у 2012 ним скористалися 576 тис. пасажирів;
- **Аеропорт Люблін-Свіднік** – новий регіональний польський аеропорт, відкритий у грудні 2012, здійснює міжнародні рейси до Великобританії (Лондон-Станстед, Лондон-Лютон, Ліверпуль), Ірландії (Дублін), а також Норвегії (Осло), чартерні рейси до Туреччини (Анталія) і Болгарії (Бургас), регулярні внутрішні рейси (Гданськ); протягом перших 8 місяців 2013 ним скористались 127 тис. пасажирів³²;
- **Брестський міжнародний аеропорт** виконує рейси до Росії (Калінінград), а також сезонні чартерні рейси до Туреччини (Анталія) та Болгарії (Бургас).

Рівень розвитку інфраструктури повітряного транспорту у досліджуваному транскордонному регіоні можна вважати достатнім, проте, у зв'язку з тим, що спостерігається постійне збільшення попиту на авіап перевезення, ми вважаємо, що у майбутньому необхідно здійснити модернізацію Брестського аеропорту і плановий запуск Луцького аеропорту, який міг би доповнити мережу аеропортів на аналізованій території. Ми також вважаємо, що значно серйозніша проблема для розвитку авіатранспорту – переконати перевізників відкривати нові напрямки з аеропортів в аналізованому транскордонному макрорегіоні. Без сумніву, необхідно розширювати інфраструктуру вантажних авіап перевезень. Це стосується насамперед Люблінського воєводства. Будівництво вантажного терміналу було б додатковим імпульсом для розвитку Люблінського аеропорту та збільшило б можливості воєводства в області зовнішньої торгівлі.

³¹ <http://www.lvivairport.info/schedule-2013/> (даные от 17 августа 2013 г.).

³² <http://airport.lublin.pl> (даные от 20 сентября 2013 г.).

Одним з ключових елементів транспортної інфраструктури у контексті міжнародних контактів є мережа **пунктів пропуску**, а також супутньої логістичної інфраструктури. На аналізованій території знаходиться 10 прикордонних пунктів пропуску між Польщею та Білоруссю, а також між Польщею та Україною, які мають диференційований характер:

- **Тересполь-Малашевичі/Брест** – залізничний пункт пропуску на польсько-білоруському кордоні для оформлення фізичних осіб і вантажів;
- **Кукурики/Козловичі** – автомобільний пункт пропуску на польсько-білоруському кордоні для оформлення вантажних автомобілів;
- **Тересполь/Брест** – автомобільний пункт пропуску на польсько-білоруському кордоні для оформлення легкових автомобілів та вантажних автомобілів вагою до 3,5 тон;
- **Славатиче/Домачево** – автомобільний пункт пропуску на польсько-білоруському кордоні для оформлення легкових автомобілів (без автобусів);
- **Дорогуськ/Ягодин** – залізничний пункт пропуску на польсько-українському кордоні для оформлення фізичних осіб і вантажів;
- **Дорогуськ/Ягодин** – автомобільний пункт пропуску на польсько-українському кордоні для оформлення легкових і вантажних автомобілів;
- **Зосін/Устилуг** – автомобільний пункт пропуску на польсько-українському кордоні для оформлення легкових автомобілів;
- **Грубешов/Володимир-Волинський** – залізничний пункт пропуску на польсько-українському кордоні для оформлення фізичних осіб і вантажів (нині пасажирські потяги не курсують);
- **Гребенне/Рава-Руська** – автомобільний пункт пропуску на польсько-українському кордоні для оформлення легкових автомобілів і вантажних автомобілів вагою до 3,5 тон;
- **Гребенне/Рава-Руська** – залізничний пункт пропуску на польсько-української кордоні для оформлення фізичних осіб, недіючий³³;
- **Долгобичуві/Угринові** – пункт пропуску на польсько-українському кордоні для оформлення легкових та вантажних автомобілів вагою до 3,5 тонн відкритий у 2013 році.

³³ Відкритий у 1996 р. залізничний прикордонний пропускний пункт Гребенне/Рава-Руська закрито з 2005 г., коли був ліквідований останній рейс до Рави-Руської.

Таблиця 2.14.
Характеристика прикордонної інфраструктури.

Позиції	Польсько-білоруський кордон		Польсько-український кордон	
	2003	2012	2003	2012
Довжина кордону в Люблінському воєводстві, км	170	170	296	296
Пункти пропуску, усього	4	4	6	5
у тому числі:				
автомобільні	3	3	3	3
Залізничні	1	1	3	2
для оформлення фізичних осіб	3	3	5	4
для оформлення вантажів	3	3	4	4
Середня довжина відрізу кордону, що приходить на 1 автомобільний пункт пропуску, км	57	57	99	99
Перетин кордону фізичними особами, тис. чол.	4 958,1	4 255,2	4 838,4	6 448,3
у тому числі іноземці, %	92,0	87,7	83,5	81,4
Середня кількість осіб, що оформляються на 1 пункті пропуску, тис. чол.	1 239,5	1 063,8	806,4	1 289,7

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Прикордонної охорони.

Протяжність кордону Люблінського воєводства з Білоруссю становить 170 км (при загальній протяжності польсько-білоруського кордону у 418 км), протяжність кордону з Україною – 296 км (при загальній протяжності польсько-українського кордону у 535 км). Це означає, що показник щільності автомобільних пунктів пропуску на кордоні з Білоруссю становить 57 км, а на кордоні з Україною – 99 км. Отже, щільність автомобільних пропускних пунктів на польсько-білоруському і на польсько-українському кордоні, який є одночасно зовнішнім кордоном Європейського Союзу – значно нижча, ніж існуючих до 2007 р. прикордонних пропускних пунктів на західному і південному кордоні Польщі, яка становила в середньому 37,5 км. **Кількість прикордонних пропускних пунктів та якість прикордонної інфраструктури є недостатньою**, зокрема, враховуючи значну і постійно зростаючу інтенсивність руху через кордон, і цей фактор значно ускладнює розвиток транскордонного співробітництва, а також транскордонних суспільно-економічних зв'язків.

У 2003-2012 роках відзначено **систематичне збільшення кількості перетинів кордону**, яке призупинилося у 2008 р. (у зв'язку із запровадженням ускладненням умов отримання віз для громадян Білорусі та України), а також у 2009 р. (через кульмінацію світової економічної кризи). У 2012 р. в Люблінському воєводстві кордон перетнуло понад 10,7 млн. чол., причому більше 60% – польсько-український кордон (таблиця 2.15). До найбільших пунктів пропуску, у досліджуваній транскордонній зоні, за кількістю оформлених фізичних осіб слід віднести: Рава-Руська – Гребенне (23,6% всіх перетинів кордону у 2012 р.), Ягодин – Дорогуськ (21,6%) і Брест – Тересполь (21,5%).

Рис. 2.19.

Основні вузли прикордонного руху на східному кордоні Польщі у 2012 р.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Прикордонної охорони

У масштабі країни у 2012 р. найбільша кількість перетинів кордону припадала на вузол Корчова – Медика – Пшемишль у Підкарпатському воєводстві (7,3 млн. чол.), розташований на важливій міжнародній трасі Е-40. Водночас, **4 вузли прикордонного руху, розташовані на території Люблінського воєводства** (Кукурикі – Тересполь,

Дорогуськ, Зосін і Гребенне) **обслужили спільно 38,5% всього прикордонного руху на східному кордоні Польщі**, що забезпечило Люблінщині перше місце у країні серед воєводств (рис. 19). Беручи до уваги відповідний рівень інвестиційних витрат на покращення автомобільної (траси S-12 і S-17) та прикордонної інфраструктури, транспортні вузли на території Люблінського воєводства, розташовані поряд з кордоном з Україною, могли б прийняти на себе значну частину прикордонного руху, що проходить у даний час через міжнародний коридор Е-40.

Таблиця 2.15.

Прикордонний рух фізичних осіб через прикордонні пропускні пункти (тис.чол.).

Назва пункту пропуску	2003	2008	2009	2010	2011	2012	
						усього	%
Усього	9 796,5	8 766,0	8 089,2	9 236,0	9 684,9	10 707,9	100,0
Польсько-білоруський кордон	4 958,1	2 612,0	2 672,0	3 418,8	4 006,1	4 255,2	39,7
Козловичі – Кукурики (автомобільний)	400,6	356,6	352,5	424,8	494,4	558,4	5,2
Домачево – Славатиче (автомобільний)	948,6	235,2	202,5	376,8	499,8	653,6	6,1
Брест – Тересполь (автомобільний)	2 538,0	1 454,0	1 680,4	2 120,9	2 349,3	2 297,4	21,5
Брест – Тересполь (залізничний)	1 070,9	566,2	436,6	496,3	665,5	745,8	7,0
Польсько-український кордон	4 838,4	6 153,9	5 417,0	5 817,2	5 678,8	6 448,3	60,2
Ягодин – Дорогуськ (автомобільний)	1 744,4	2 195,3	1 934,9	2 049,8	1 893,8	2 312,6	21,6
Ягодин – Дорогуськ (залізничний)	179,5	169,7	137,9	130,1	130,5	100,1	0,9
Рава-Руська Гребенне (автомобільний)	–	2 047,5	2 101,1	2 133,0	2 312,5	2 307,3	23,6
Рава-Руська Гребенне (залізничний)*	–	65,1	–	–	–	–	–
Володимир-Волинський Грубешов (залізничний)	–	11,8	16,1	12,5	15,0	18,3	0,2
Устилуг – Зосін (автомобільний)	790,1	1 671,8	1 198,8	1 309,8	1 328,8	1 492,7	13,9

* Див. дод. 26.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Прикордонної охорони.

➤ Недостатня пропускна спроможність прикордонних пропускних пунктів

на міжнародних транзитних шляхах є важливою проблемою такою, як і відсутність малих прикордонних пропускних пунктів, у тому числі пунктів пропуску для пішоходів, що обслуговують місцевий рух. Існує необхідність як розвитку існуючих, так і створення нових прикордонних пропускних пунктів. Відповідно до домовленостей на міжнародному рівні³⁴, планується будівництво нових прикордонних пропускних пунктів Влодава-Томашувка, Кодень-Страдліче і Вигода-Костарев (на польсько-білоруському кордоні), а також Адамчуки-Збереже, Белз-Осердув і Кречів-Крилів або Дубенка-Кладнув (альтернативно)³⁵. Крім того, розглядається створення прикордонних пропускних пунктів Щепятин-Корчув, Дуніска Старе-Ухнув, а також Усьмеж-Варенз³⁶.

- Через досліджувану транскордонну зону проходять **важливі у європейському масштабі транспортні коридори** автомобільного (траси E-30, E-372 та E-373) та залізничного сполучення (лінії E20/C-E20, E-30 і ЛХС). **Розташування на шляху основних транзитних доріг між сходом і заходом Європи – це сприятливий фактор, що є основою для розвитку автомобільного та залізничного транспорту.** Завдяки цьому є також можливість пом'якшити негативні наслідки периферійного положення аналізованих регіонів. Використання цього потенціалу вимагає, однак, розширення та модернізації мережі автострад, швидкісних доріг і об'їзних доріг для міст, залізничних ліній та інфраструктури, а також прикордонної інфраструктури.
- Значним недоліком польсько-білорусько-українського прикордоння є загальна слабкість транспортної інфраструктури. До найважливіших обмежень слід віднести **порівняно ненасичену дорожню сітку, відсутність мережі автострад і швидкісних доріг, низьку якість доріг**, не пристосованих до інтенсивності руху, а також **поганий стан покриття**. Це значною мірою обмежує внутрішню єдність всього аналізованого макрорегіону і регіонів, що входять до його складу, та є причиною його низької зовнішньої доступності.
- Важливою перевагою аналізованого макрорегіону є **розташування сучасних аеропортів**, які є тим елементом інфраструктури, що значно впливає на

³⁴ Узгодження Польсько-Білоруської міжнародної координаційної комісії з питання транскордонного співробітництва та Польсько-Української міжнародної координаційної комісії з питання транскордонного співробітництва.

³⁵ *Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego. Uwarunkowania zewnętrzne - synteza*, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin 2009, стор. 63-64.

³⁶ Прикордонний пункт пропуску Варенж/Усьмеж діяв до 2003 р. на підставі угод про спрощений порядок перетину кордону громадянами, які проживають у прикордонних населених пунктах.

поліпшення його транспортної доступності. Основне завдання, яке потрібно вирішити для розвитку авіатранспорту – переконати перевізників відкривати нові лінії сполучення з використанням аеропортів на аналізованій території.

- Ключовим бар'єром для зростаючого граничного руху може бути недостатня кількість і густота граничних пунктів пропуску. Особливо помітною є **відсутність малих прикордонних пунктів пропуску, у тому числі пішохідних, що обслуговують місцевий прикордонний рух**, призначених для зміцнення насамперед суспільно-економічних зв'язків, які генеруються територіями, що безпосередньо прилягають до кордону. Отже, необхідно розвивати існуючі та створювати нові прикордонні пропускні пункти. Крім того, істотним обмеженням граничного руху є законодавчі та процедурні бар'єри, які пов'язані з функціонуванням візового режиму і є наслідком членства Польщі в Європейському Союзі.

2.5. Туристичний потенціал

Можливості розвитку туризму в даному регіоні визначаються, з одного боку, попитом, тобто рівнем туристичного руху, а з іншого боку - його туристичними ресурсами та туристичною інфраструктурою, які є вихідною точкою для створення туристичних продуктів (туристичної пропозиції). Польсько-білорусько-українське прикордоння має **цінні туристичні достоїнства**, воно відрізняється багатою матеріальною і нематеріальною культурною спадщиною. Численні об'єкти, у тому числі занесені до списку Світової культурної спадщини ЮНЕСКО³⁷, є істотними перевагами для розвитку туризму. Крім того, в аналізованій транскордонній зоні наявні великі екологічно чисті території з високими ландшафтними та природними достоїнствами. Істотним чинником для туристичної привабливості польсько-білорусько-українського прикордоння є також його полікультурність, сформована протягом кількох століть спільного співіснування представників різних національностей. Зіткнення і взаємопроникнення різних національних і культурних груп принесло плоди у вигляді багатой і диференційованої культурної спадщини, відбитої як в архітектурі, так і в звичаях місцевого населення.

³⁷ У транскордонній зоні, що аналізується, знаходиться 5 об'єктів, внесених до списку світової спадщини ЮНЕСКО, у тому числі на території Люблінського воєводства - Старе місто у Замості, на території Брестської області - Біловезька пушта і дуга Струве, на території Львівської області - історичний центр Львова, а також дерев'яні церкви в Карпатах на території Польщі та України.

Відповідно до даних Національного інституту спадщини на території **Люблінського воєводства** знаходиться 3531 нерухомих об'єктів, занесених до Реєстру пам'яток культури³⁸. З цієї точки зору Люблінщина займає 9-е місце серед воєводств Польщі. Найцінніший об'єкт, розташований на території воєводства - це урбаністичний комплекс Старого міста у Замості, занесений до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що включає ратушу, яка є однією з найпрекрасніших у Польщі будівель у стилі пізнього ренесансу, костел-колегіату, палац Замойських, численні кам'яниці зі склепінчастими галереями, а також фортифікаційні споруди. У т.зв. президентський список пам'яток культури, що визнані пам'ятками історії Польської держави - окрім вже названого урбаністичного комплексу Замості - внесений Казімеж-Дольний разом з прилеглою місцевістю, палацово-парковий комплекс родини Замойських у селі Козлувка, а також історичний архітектурно-урбаністичний комплекс Любліна. Він, окрім іншого, включає Старе місто, що сформувалося в часи середньовіччя, королівський замок XIV ст., перебудований у першій половині XIX ст., з романською оборонною вежею XIII ст., Готичну каплицю Святої трійці, покриту унікальними фресками в русько-візантійському стилі, численні кам'яниці й костели в стилі характерного для міста і регіону т.зв. люблінського ренесансу, бароковий кафедральний собор, а також комплекс базиліки домініканського монастиря. Крім того, три з розташованих в Любліні об'єктів (костел св. Станіслава разом із домініканським монастирем, каплиця Святої трійці й пам'ятник Люблінській унії занесені у список об'єктів Європейської спадщини як символ європейських ідей об'єднання, наднаціональної спадщини демократії і толерантності, а також діалогу культур сходу і заходу. Крім того, на Люблінщині знаходиться багато замків (у тому числі руїни замків), палаців і маєтків (у т.ч. в Яновці, Казімежу-Дольному, Пулавах, Наленчові, Рейовці, Крилові, Крупі, Любартові, Радзині-Підляському), сакральних об'єктів (римо-католицьких, православних і протестантських), унікальних маломістечкових урбаністичних комплексів. На території Люблінського воєводства розташовані також два курорти (Наленчув і Краснобруд) та численні зони, які є ідеальним місцем для відпочинку й туризму, розташовані в основному на Розточчі і на Ленчинсько-Влодавській території.

На території **Брестської області** знаходиться понад дві тисячі пам'яток культури великого історичного, культурного та архітектурного значення³⁹. Серед них слід назвати численні сакральні будівлі та палац Бутримовичів у Пінську, званий

³⁸ За станом на 31 грудня 2012 г.

³⁹ Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь, Мінск 2009.

«перлиною Полісся», оригінальні містечка Мотол і Бездеж, місто Кам'янець з величезною середньовічною Білою вежею XIII ст., об'єкти, що входять до складу геодезичної дуги Струве, занесені до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а також Брест зі знаменитою Брестською фортецею, побудованою у 1833 році. На території Брестської області знаходяться численні пам'ятники культури - православні церкви і католицькі костели, а також руїни чудових магнатських маєтків, у т.ч. неготичного палацу Пусловських в Косові-Поліському, палацу Сапегів у Ружанах. Однак найбільш славною пам'яткою Брестської області є Біловезька пуца, а також популярна - особливо серед дітей - резиденція Діда Мороза, яку щороку відвідує близько 190 тис. туристів⁴⁰. Великою популярністю користуються ностальгічні екскурсії по Пінському Поліссю, по місцях, пов'язаних з життям Т. Костюшка і А. Міцкевича, полювання в лісах Брестського, Каменецького, Івацевіцької, Малоритського і Пружанського районів.

У **Львівській області** знаходиться приблизно чотири тисячі пам'яток культури, що становить близько 25% їх сукупного числа в Україні. Найбільша кількість пам'яток культури знаходиться у Львові, архітектурний комплекс Старого міста якого внесено до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. До найцінніших об'єктів у Львові зараховується готичний Латинський кафедральний собор з каплицею Боїмів, греко-католицький кафедральний собор Святого Юра, домініканський костел, вірменський кафедральний собор, греко-католицька церква Святого Андрія (колишній костел бернардинів), Успенська церква, Вежа Корнятка, Ринок у оточенні 44 кам'яниць, палац Потоцьких, будинок оперного театру, а також будівля Університету ім. І. Франка. Велике історичне й сентиментальне значення має також Личаківське кладовище, яке починаючи з кінця XVIII ст. є місцем поховання визначних львів'ян різних національностей. Великою популярністю серед туристів користуються численні замки, насамперед замки в Олеську, Золочеві, Підгірцях і в Свіржі, що входять до складу т. зв. «Золотої підкови Львівщини». Велике туристичне значення має також Дрогобич, в якому розташовані численні костели і церкви, костели Вознесіння Пресвятої діви Марії XV ст., Святого Хреста і Святого Варфоломія, церква Святого Юра, побудована наприкінці XV – на початку XVI століть, Велика синагога, будинок Бруно Шульца, а також Жовква, в якій знаходяться замок початку XVII ст., костел-колегіата Святого Лаврентія, монастирський комплекс і костел домініканців, а також монастирський комплекс і церква василіан. На території Львівської області збереглися також численні об'єкти дерев'яної сакральної архітектури. Частина з них - у Жовкві, Дрогобичі, Потиличі і Маткові - підлягає спеціальному захисту у зв'язку з внесенням до списку

⁴⁰ <http://brest-region.gov.by/index.php/en/society/tourism/889-tourist-brest-region>.

об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Найважливішими центрами релігійного туризму є Крехівський монастир початку XVII ст. у Жовківському районі та Унівська лавра XIV-XVIII ст.ст. у Перемишлянському районі. У зв'язку з винятковим цілющим кліматом, а також наявністю численних природних джерел цілющих мінеральних вод значною популярністю серед туристів і курортників користуються здравниці в Трускавці, Моршині, Немирові, Шклі та у Великому Любліні. Розташовані в південній частині Львівської області Карпати створюють сприятливі умови для розвитку гірського туризму та гірськолижного спорту. До найбільш важливих лижних курортів зараховуються Славське, Тисовець, Розлуч і Турка⁴¹.

Кількість пам'яток культури, що охороняються державою, на території **Волинської області** становить понад тисячу двісті об'єктів. Більшість з них розташовані в обласному центрі - місті Луцьку. До найцінніших пам'яток культури цього міста належить верхній замок Луцька (т. зв. Замок Любарта) XIII-XIV ст., Церква Покрови Пресвятої Богородиці XIII - XV ст., Кафедральний собор Святих Апостолів Петра і Павла XVII ст., Церква Воздвиження Хреста Господнього XVII в., синагога XVII ст., Собор Святої Трійці XVIII ст., а також Євангельсько-Аугсбургська церква початку XX ст. Особливий характер має єдиний на території України Музей волинської ікони, у фондах якого знаходиться чудотворна Холмська ікона Божої Матері XI ст. Безліч цінних пам'яток культури знаходиться у Володимирі-Волинському, одному з колишніх градів червенських, який у середні віки був столицею Володимир-Волинського князівства. До найбільш важливих відноситься Собор Успіння Пресвятої Богородиці XII ст., Церква Святого Василя XIII-XIV ст., та залишки середньовічного городища. Неподалік Володимира-Волинського, у селі Зимне, знаходиться Святогірський Успенський монастир, побудований наприкінці X - на початку XI ст., який є одним з найстаріших об'єктів такого типу в Україні. Велике туристичне значення має також селище Олика - колишня резиденція магнатського роду Радзивіллів, в якому зберігся замок кінця XVI - початку XVII ст., костел Св. Петра і Павла XVI ст., а також костел-колегіата Святої трійці XVII ст. У Волинській області велике значення для туризму мають також природні ресурси, що включають великі лісові території в північній частині регіону, котрі характеризуються невисоким антропогенним тиском і високим потенціалом розвитку рекреативного туризму. У цьому відношенні особливе значення має комплекс Шацьких озер з озером Світязь, що входить до його складу, розташований у північно-західній частині області.

⁴¹ <http://touristinfo.lviv.ua/uk/lviv/region/>.

Завдяки багатогранному характеру культурної спадщини, а також цінним природним ресурсам аналізованих регіонів, польсько-білорусько-українська транскордонна зона має **порівняно високий потенціал у галузі туризму**. Різноманітність архітектурних об'єктів, що включають урбаністичні комплекси старовинних міст, а також численні замки і палаци, сакральні об'єкти багатьох релігій, визначають особливий характер пограниччя в європейському масштабі, створюють сприятливі умови для розвитку екскурсійного туризму. Крім того, прикордонне розташування багатьох найцінніших туристичних об'єктів дає можливість розвивати спільні ініціативи в галузі **транскордонного туризму**. Однак серйозним обмеженням для цього є перешкоди в граничному русі, що включають відсутність відповідного транспортного сполучення, малих прикордонних пропускних пунктів, а також існування візового режиму.

Для збереження спільної полікультурної спадщини території прикордоння організовуються численні **культурні заходи**, такі як Фестиваль трьох культур у Влодаві, що поєднує традиції й релігію єврейської, православної та католицької культур, «Ягеллонський ярмарок» у Любліні, участь у якому беруть щороку 250-300 експонентів з Польщі, України та Білорусі, «Європейські дні добросусідства» Збереже-Адамчуки, які супроводжуються численними виставками та концертами з обох сторін Західного Бугу.

Дуже важливим фактором для розвитку туризму в регіоні мають об'єкти обслуговування туризму. В аналізованій транскордонній зоні знаходиться **багато установ культури**: 108 музеїв, 18 театрів і 101 кінотеатр, хоча насичення прикордонних територій об'єктами обслуговування туризму диференційоване. У цьому сенсі особливої уваги заслуговує Львівська область, в якій знаходиться половина театрів і 14 з 17 музичних установ, розташованих на території польсько-білорусько-українського прикордоння. Слід при цьому підкреслити, що, незважаючи на те, що найбільше число музеїв знаходиться на території Люблінського воєводства - саме музеї Львівської області у 2011 році були відвідані найбільшою кількістю осіб (1684,7 тис. чол.).

Таблиця 2.16.

База місць розміщення туристів у 2011 р.

Позиції	Об'єкти	Місця розміщення		Користувачі міст розміщення (тис.)		Надані нічліги (тис.)
		Усього	у тому числі	усього	у тому числі	

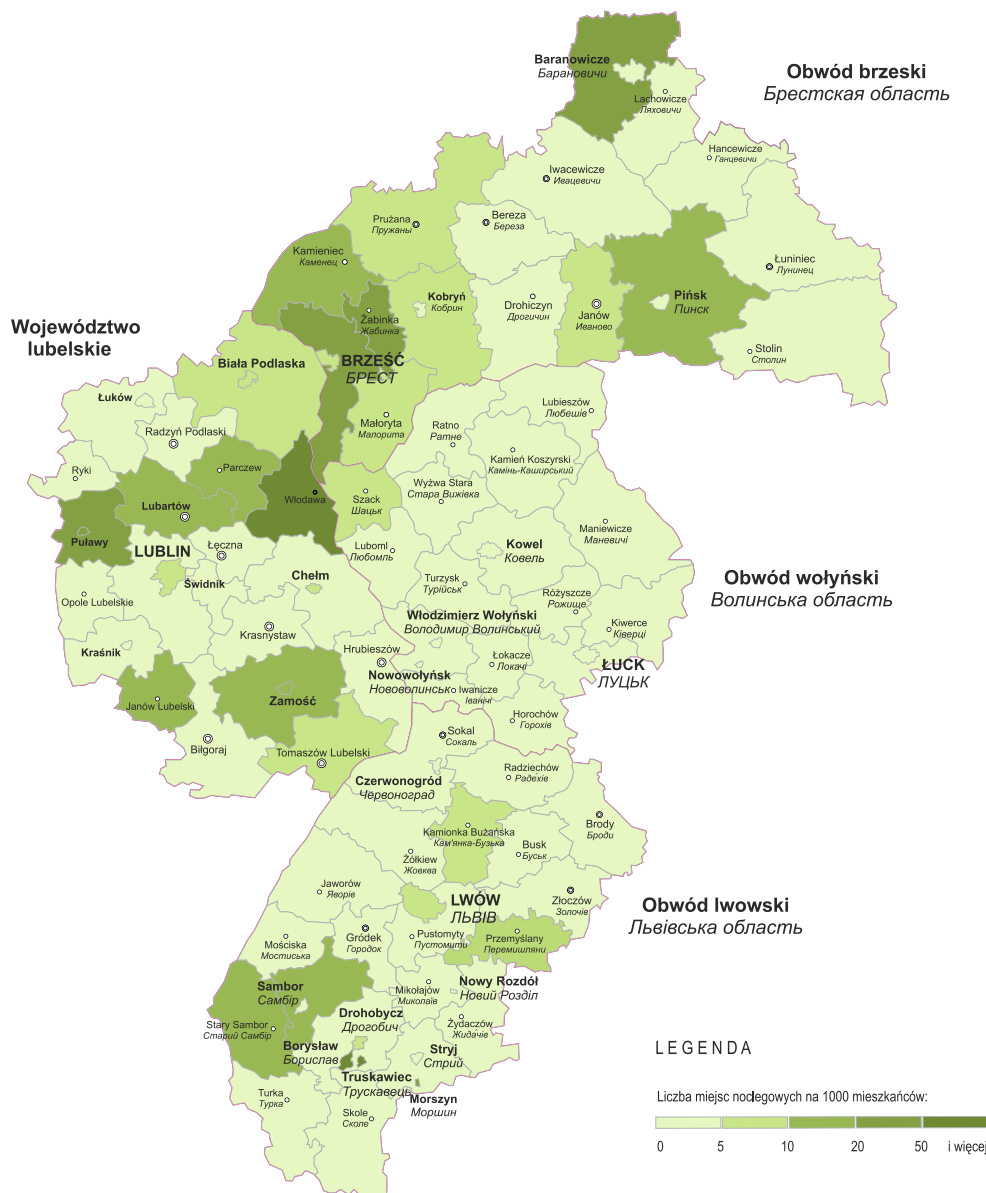
	цілорічні			іноземні туристи		
Люблінське воєводство	273	18 232	11 870	655,1	97,7	1 487,7
Брестська область	129	11 009	9 877	405,3	130,1	2 054,4
Львівська область	317	30 295	16 297	627,2	123,2	4 246,1
Волинська область....	130	5 954	3 135	116,7	8,5	594,6

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Найширшою **базою місць розміщення** на польсько-білорусько-українському прикордонні має у своєму розпорядженні Львівська область - у 2011 році на її території знаходилося 30,3 тис., тобто 46,3% з 65,5 тис. місць розміщення, розташованих на аналізованій території (рис. 2.20). Львівська область охоплювала понад половину (4,3 млн.) загальної кількості особо/діб. У Люблінському воєводстві було 18,2 тис. місць розміщення (27,8% загальної кількості), у Брестській області - 11,0 тис. (16,8 %), а у Волинській області 6,0 тис. (9,2%). Базою місць розміщення туристів у Люблінському воєводстві у 2011 р. було надано несповна 2,1 млн. нічлігів, в Брестській області - 1,5 млн., а у Волинській області - 0,6 млн. (таблиця 2.16).

Рис. 2.20.

Місця розміщення на 1000 мешканців у 2011 р.

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, Головного управління статистики Волинської області і Люблінського управління статистики.

Отже, на наш погляд, туристичний рух на польсько-білорусько-українському прикордонні не відповідає туристичному потенціалу аналізованого макрорегіону. Причини неповного використання можливостей розвитку транскордонного регіону в галузі туризму, незважаючи на безліч позитивних змін у цій області, протягом багатьох років залишаються незмінними - недостатня туристична популярність, недостатній маркетинг туризму, відсутність привабливих туристичних продуктів та їх просування, периферійність географічного положення, а також низька транспортна доступність (шансом на поліпшення є більш широке використання авіатранспорту), низька якість туристичної інфраструктури, готельної бази, а також фінансові бар'єри у створенні привабливих туристичних продуктів⁴². З метою поліпшення становища у цій сфері слід

⁴² M. Malska, W. Molas, *Turystyka*, [w:] B. Kawalko, A. Miszczuk (red.), *op. cit.*, стор. 158-159.

намагатись розвивати й поліпшувати якість туристичної бази, підвищувати транспортну доступність, можливість більш широкого використання авіатранспорту, до створення привабливих туристичних продуктів, а також вдосконалення їх просування в окремих країнах і за кордоном, замість того, щоб ґрунтуватися лише на природних і культурних цінностях окремих регіонів.

- **Важливим елементом суспільно-економічного потенціалу аналізованої транскордонної зони є вищі навчальні заклади.** Особливу роль у цій галузі відіграють два найбільші центри вищої освіти - Львів та Люблін, що мають велику кількість вищих навчальних закладів різного профілю, у тому числі з аспірантурою. З початку 90-тих років успішно розвивається інституційне співробітництво вищих навчальних закладів Люблінського воєводства та прикордонних областей Білорусі й України, яке приймає форму насамперед спільних конференцій і семінарів, а також дослідницьких проєктів. Особливим проявом польсько-українського співробітництва в галузі вищої освіти була - на жаль, не реалізована - ініціатива створення в Любліні польсько-українського університету, до якої, без сумніву, слід повернутися.
- Польсько-білорусько-українське прикордоння має **цінні туристичні достоїнства**, відрізняється багатою матеріальною і нематеріальною культурною спадщиною. Численні об'єкти, у тому числі занесені в список об'єктів Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО⁴³, є цінним фактором для розвитку туризму. Крім того, в аналізованій транскордонній зоні є великі екологічно чисті території з високими ландшафтними та природними достоїнствами. Істотним чинником, що є визначальним для туристичної привабливості польсько-білорусько-українського прикордоння – це також його полікультурність, сформована протягом кількох століть спільного співіснування представників різних національностей.
- Однак **туристичний рух на польсько-білорусько-українському прикордонні є несумірний з його туристичним потенціалом.** Причини такого становища – це, передусім, недостатня туристична популярність, недостатній маркетинг

⁴³ На аналізованій транскордонній території розташовані 5 об'єктів, занесених до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, в тому числі на території Люблінського воєводства - старе місто Замость, на території Брестської області - Біловезька пушта і геодезична дуга Струве, а на території Львівської області - історичний центр Львова, а також дерев'яні церкви в Карпатському регіоні в Польщі і в Україні.

туризму, відсутність привабливих туристичних продуктів та їх підтримки, низька якість туристичної інфраструктури, у тому числі готельної бази, периферійне розташування, низька транспортна доступність, та фінансові бар'єри для створення привабливих туристичних продуктів.

2.6. Підсумки – SWOT- аналізу транскордонного регіону

На підставі підсумків та висновків білоруських, українських і польських експертів, здійснено оцінку рівня розвитку транскордонного регіону, за допомогою ідентифікації його міцних та слабких сторін, як також шансів і ризиків (таблиця 2.17.).

Закладено, що:

- міцні сторони виникають з природничих, соціальних, економічних та культурних обумовлень транскордонного регіону, явищ та процесів важливих для його розвитку, які потрібно продовжити та зміцнити в результаті реалізації Стратегії,
- слабкі сторони вказують на явища та процеси обумовлені внутрішньою ситуацією транскордонного регіону, які становлять обмеження для розвитку, та які, в результаті реалізації Стратегії мають бути скорочені або ліквідовані,
- розвиток становлять такі чинники, які з огляду на обумовлення та потенційні можливості розвитку можуть формуватися та зміцнюватися за рахунок прийнятого публічного втручання в рамках Стратегії, першочерговим завданням якої має бути розширення сильних та обмеження слабких сторін розвитку транскордонного регіону,
- ризики для розвитку це чинники, які можуть становити потенційні бар'єри для розвитку, обмежити чи унеможливити досягнення очікуваного рівня розвитку транскордонних регіонів та котрі мали б виключатися в ході реалізації Стратегії.

Таблиця 2.17.

SWOT-аналіз для транскордонного регіону.

МІЦНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ значні природні ресурси і порівняно низький рівень їх деградації, ➤ досить добре збережена полікультурна спадщина, 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ низький рівень суспільно-економічного розвитку, ➤ застаріла економічна структура (велика частка сільського господарства),

<ul style="list-style-type: none"> ➤ відсутність істотних мовних бар'єрів, ➤ порівняно високий рівень освіти населення, ➤ добре розвинена база вищої освіти, ➤ висока доступність науково-дослідних центрів, ➤ створення стимулів для інвесторів, ➤ відкритість фірм, установ і людей на транскордонне співробітництво, ➤ наявність сучасних аеропортів. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ незначне використання природного та культурного потенціалу для розвитку туризму (відсутність значних транскордонних туристичних продуктів), ➤ низький рівень розвитку автодорожньої інфраструктури, зокрема, в прикордонній зоні, ➤ низький рівень розвитку залізничної інфраструктури, зокрема, в прикордонній зоні, ➤ низький рівень використання залізничних ліній, що не вимагають зміни ширини колії (ЛХС, Хелм-Ковель, Замость-Рава-Руська) ➤ низька диверсифікація прикордонних пропускних пунктів (відсутність прикордонних пунктів пропуску для пішоходів і туристів), ➤ незначне використання аеропортів, ➤ відсутність вантажних аеропортів.
ПЕРСПЕКТИВИ	РИЗИКИ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ піднесення значення Європейської політики сусідства щодо Східної Європи, ➤ транзитне положення між Західною і Східною Європою, на перетинах транс'європейських автомобільних і залізничних шляхів, ➤ можливість підвищення зовнішньої транспортної доступності завдяки кращому використанню повітряної інфраструктури, ➤ підвищення якості та мобільності трудових ресурсів, ➤ підвищення зацікавленості у транскордонному партнерстві, підвищення активності і зростаюча роль неурядових організацій у міжнародних відносинах, у тому числі транскордонних. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ зміцнення зовнішнього кордону ЄС, ➤ підвищення транзитного значення конкурентоспроможних транспортних шляхів, зокрема, на півдні Польщі (А 4) і Європи, ➤ дивергенція рівнів економічного розвитку в масштабі Європи і окремих країн, ➤ значна інституціональна відстань державної адміністрації, пов'язана з різницями у державному ладі й різними моделями держави, ➤ несприятливі демографічні тенденції (депопуляція, старіння суспільства), ➤ злочинність, пов'язана з функціонуванням зовнішнього кордону ЄС.

Джерело: власне опрацювання

Після здійснення стратегічної оцінки ідентифіковано сфери (пріоритети) стратегічних дій, які визначають предметний обсяг Стратегії. Яким є:

- економічне співробітництво, у розумінні створення зовнішньому капіталу умов для інвестицій на прикордонні території,
- природне середовище, культура та туризм,
- транспортна та прикордонна інфраструктура (дороги, залізниця, пункти пропуску),
- наука та вища освіта.

При виборі яких керувалися новою парадигмою розвитку записаною в стратегічному документі ЄС: *Європа 2020. Стратегія заради інтелекентного та сталого розвитку, який сприяє соціальному включенню*, зокрема тематичної, об'єднаної з можливо найвищою ефективністю транскордонного співробітництва, що означає мінімізацію слабких сторін і загроз та зміцнення міцних сторінок та шансів розвитку транскордонного регіону. Наступним кроком була ідентифікація цілей та напрямів діяльності у рамках окремих сферах. З метою збереження узгодження дій, першочерговим стало визначення загальної мети *Стратегії*.

3. Цілі та напрямки транскордонного співробітництва

3.1. Голова мета Стратегії

3.2. Цілі та напрямки співробітництва в обраних стратегічних напрямках

3.2.1. Економічне співробітництво

3.2.2. Природне середовище, культура та туризм

3.2.3. Транспортна та прикордонна інфраструктура

3.2.4. Наука та вища освіта

3.1. Головна мета Стратегії

Зважаючи на передумови виникнення *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на роки 2014-2020*, аналіз потенціалів транскордонного співробітництва, SWOT-аналіз, ідентифікацію напрямків стратегічних дій та висновок польських, білоруських і українських експертів, сформульовано головну мету Стратегії, а саме:

Підвищення соціально-економічної конкурентоспроможності транскордонної території на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях, шляхом ефективного використання ендегенних потенціалів та пом'якшення обмежень, які виникають з факту функціонування зовнішнього кордону ЄС.

Головну мету деталізовано шляхом формулювання цілей та напрямів для чотирьох сфер стратегічних дій, тобто економічного співробітництва; природного середовища, культури та туризму; транспортної та прикордонної інфраструктури; науки та вищої освіти.

3.2. Цілі та напрямки співробітництва в обраних стратегічних напрямках

3.2.1. Економічне співробітництво

Вихідною точкою для формулювання мети для кожної окремої сфери стало проведення стратегічного аналізу для кожної зі сфер стратегічних дій. Для сфери: *Економічне співробітництво* результати SWOT-аналізу представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

SWOT-аналіз для сфери: *Економічне співробітництво*

МІЦНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ порівняно високий рівень освіти населення, ➤ добре розвинена база вищої освіти, ➤ створення стимулів для інвесторів, ➤ відкритість фірм, установ і людей до транскордонного співробітництва, ➤ значні ресурси природних ресурсів, ➤ сприятливі умови для розвитку сільського господарства, ➤ розвинена мережа установ з підтримки бізнесу. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ застаріла економічна структура, ➤ недостатньо розвинена індустрія високих технологій, ➤ домінуюча моно функціональність у сільській місцевості, ➤ недостатньо високий рівень освіти сільського населення, ➤ слабкість навколо бізнесових організацій з підтримки транскордонного економічного співробітництва.
ПЕРСПЕКТИВИ	РИЗИКИ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ пошук нових ринків з іноземним капіталом, ➤ підвищення конкурентоспроможності трудових ресурсів шляхом підвищення рівня і спеціалізації освіти населення, ➤ розвиток трансферу технологій у ВНЗ, створення науково-технічних парків, ➤ створення регіональними та місцевими органами управління сприятливого клімату для розвитку підприємництва, ➤ підтримка розвитку сільського господарства. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ диференційованість положень законодавства щодо економічної діяльності в Білорусі, Польщі та Україні, ➤ митні бар'єри, ➤ недостатня доступність інформації про умови здійснення економічної діяльності, ➤ низька транспортна доступність з сторони інших – високорозвинених – регіонів.

Джерело: власне опрацювання

На підставі SWOT-аналізу сформульовано мету для цього напрямку – **створення вигідних умов для розвитку підприємництва та інвестування для**

зовнішнього капіталу. Очікуваний результат здійснених заходів для досягнення мети – **підвищення економічної конкурентоспроможності транскордонного регіону.** Як відомо, економічне співробітництво всередині транскордонного регіону є дуже слабким. Не зважаючи на його спонтанні прояви у вигляді прикордонної торгівлі, спостерігається брак істотних інвестицій, в т.ч. інноваційного характеру, зокрема з сусідньої країни. Перешкодами в економічному співробітництві є, в т.ч., відсутність вичерпної інформації про умови ведення підприємницької діяльності в окремих частинах прикордонного регіону, відмінності у законодавстві та неоднозначні норми законодавства, митні бар'єри, труднощі з пошуком надійних партнерів та ін. За таких умов, з метою досягнення результату в економічному співробітництві у транскордонному регіоні, необхідним є виконання таких дій:

- 1.1.** забезпечення комплексної та актуальної інформації про умови ведення підприємницької діяльності та про економічні суб'єкти транскордонного регіону;
- 1.2.** створення сприятливих умов до ведення економічної діяльності;
- 1.3.** підтримка організацій/асоціацій підтримки бізнесу для розвитку діяльності на транскордонній території;
- 1.4.** інтегроване економічне просування транскордонного регіону.

Окрему роль у підвищенні конкурентоспроможності транскордонного регіону, з огляду на зосередженість соціально-економічного потенціалу, відіграватимуть міста, зокрема найбільші, в яких розміщені органи місцевої влади.

Їх реалізація відбуватиметься через рекомендовані проекти, перелік яких наведений у додатку 1.

3.2.2. Природне середовище, культура та туризм

Транскордонне співробітництво, яке базується на охороні та шанобливому ставленні до природних та культурних цінностей, що можуть використовуватись для розвитку туризму, є відносно поширеним і розвивається успішно в країнах Західної Європи. Транскордонний регіон володіє потенціалом і в цій сфері, та він використовується ще не у повному обсязі. Стратегічний SWOT-аналіз для напрямку:

Природне середовище, культура та туризм представлений в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Аналіз SWOT для сфери: Природне середовище, культура та туризм.

МІЦНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
➤ значні природні ресурси і невисокий рівень їх деградації,	➤ небезпечні природні фактори (повені, зсуви, ерозія ґрунту),

<ul style="list-style-type: none"> ➤ розташування найцінніших фізіографічних областей (Полісся, Розточчя, басейн Західного Бугу), яке сприяє інтеграції у транскордонному масштабі, ➤ культурний потенціал, який базується на полікультурній спадщині, ➤ транскордонне розташування об'єктів культури, ➤ відсутність значних мовних бар'єрів, ➤ дружнє ставлення до туристів (гостинність), ➤ відсутність візового режиму на українсько-польському кордоні. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ недостатньо розвинена мережа моніторингу довкілля, ➤ відсутність транскордонної координації служб антикризового управління при виникненні природних і антропогенних надзвичайних ситуацій, ➤ недостатньо розвинута і слабо диверсифікована туристична інфраструктура, ➤ відсутність вагомих транскордонних туристичних продуктів, ➤ ускладнений доступ до потенційних туристичних продуктів, ➤ відсутність пунктів пропуску для туристів, ➤ низький рівень доступності туристичної інформації (невелика кількість туристичних видань, у тому числі електронних, невелика кількість пунктів туристичної інформації та невідповідне їх розміщення), ➤ незадовільний стан пам'яток історії та міських комплексів.
ПЕРСПЕКТИВИ	РИЗИКИ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ унікальні, у масштабах Європи, природні та культурні ресурси, ➤ розвиток системи моніторингу довкілля, ➤ координація служб антикризового управління в умовах активізації природних і антропогенних небезпечних факторів, ➤ зміцнення громадських транскордонних зв'язків, а також місцевої та регіональної культури через співпрацю шкіл, ➤ розвиток транскордонних туристичних продуктів (регіональних, місцевих), що відповідають різним видам туризму, ➤ створення геопарків, ➤ розширення територіальної сфери дії угоди про малий прикордонний рух з Білоруссю та Україною. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ акумуляція натуральних і антропогенних факторів, небезпечних для навколишнього середовища, ➤ транскордонні переміщення джерел забруднення довкілля, ➤ конкуренція з боку інших туристичних територій, ➤ домінування не туристичної мети поїздок, ➤ наявність візового режиму, ➤ виродження регіональної та місцевої культури.

Джерело: власне опрацювання

На підставі SWOT-аналізу сформульовано мету для цієї сфери, а саме: **зміцнення природного та культурного потенціалу та його використання з метою розвитку туризму.** Очікуваний результат здійснених заходів для досягнення мети –

підвищення туристичної привабливості транскордонного регіону у національному та європейському вимірі із збереженням біорізноманіття та привабливості культурної спадщини.

Транскордонний регіон має істотні та унікальні природні та культурні особливості, та все таки, не вистачає спільних заходів для захисту, координації та ліквідації загроз. Туристична інфраструктура мало розвинута, відсутні привабливі та різноманітні туристичні продукти, а більша частина туристичних об'єктів недостатньо доступні. У такій ситуації, для досягнення закладеної мети та результату транскордонного співробітництва у сфері природного середовища, культури та туризму, необхідним є виконання таких дій:

- 2.1. транскордонна співпраця служб управління надзвичайними ситуаціями,
- 2.2. стимулювання дій з метою створення та координації функціонування організацій захисту довкілля та природозаповідного фонду,
- 2.3. стимулювання транскордонних дій спрямованих на охорону чистоти вод річкової системи Західного Бугу,
- 2.4. створення транскордонних туристичних продуктів,
- 2.5. транскордонні дії заради захисту світової культурної спадщини,
- 2.6. підтримка та координація транскордонних культурних заходів,
- 2.7. створення транскордонних мереж співпраці між установами та організаціями, які працюють у сфері природного середовища, культури та туризму.

Їх реалізація відбуватиметься через рекомендовані проекти, перелік яких наведений у додатку 1.

3.2.3. Транспортна і прикордонна інфраструктура

На думку польських, білоруських та українських експертів, одним з головних бар'єрів для розвитку цієї території є низький рівень транспортної доступності регіону та функціонування на його території двох фрагментів зовнішнього кордону Європейського Союзу. Стратегічний SWOT-аналіз для сфери: *Транспорту та прикордонної інфраструктури* представлений у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

SWOT-аналіз для сфери: Транспортна і прикордонна інфраструктура.

МІЦНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
---------------	----------------

<ul style="list-style-type: none"> ➤ наявність сучасних аеропортів, ➤ розбудова існуючих пунктів пропуску, що забезпечує їх відповідний технічний рівень, ➤ транскордонне співробітництво установ та організацій, пов'язаних з перевезеннями та логістикою. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ низький рівень розвитку дорожньої інфраструктури, зокрема, у прикордонній зоні, ➤ низький рівень розвитку залізничної інфраструктури, зокрема, у прикордонній зоні, ➤ низький рівень використання залізничних гілок, що не вимагають зміни ширини колії (ЛХС, Хелм-Ковель, Замость-Рава-Руська) ➤ невелика кількість і недостатня диверсифікація прикордонних пунктів пропуску (відсутність піших туристичних пунктів пропуску), ➤ низький рівень використання аеропортів, ➤ відсутність вантажних аеропортів, ➤ відсутність достатньої кількості якісних комунікаційно-транспортних зв'язків транскордонного характеру, ➤ наявність візового режиму.
ПЕРСПЕКТИВИ	РИЗИКИ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ транзитне розташування між Західною і Східною Європою, ➤ можливість підвищення зовнішньої транспортної доступності завдяки кращому використанню повітряного сполучення, ➤ підвищення транспортної безпеки та надання допомоги постраждалим у ДТП, ➤ можливість фінансової підтримки інвестицій, здійснюваних у рамках мережі TEN-T, за рахунок коштів ЄС. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ зміцнення зовнішнього кордону ЄС, ➤ підвищення транзитного значення конкурентоспроможних транспортних шляхів, зокрема, на півдні Польщі (А 4) та Європі, ➤ збільшення транскордонної злочинності.

Джерело: власне опрацювання

На базі SWOT-аналізу сформульовано мету цієї сфери, якою є **підтримка дій заради покращення стану зовнішньої та внутрішньої транспортної доступності**. Очікуваний результат здійснених заходів для досягнення мети – **підвищення транспортної цілісності транскордонного регіону, яка відображена помітним та сталим скороченням часу перетину польсько-білоруського й польсько-українського кордону**.

Зовнішній кордон ЄС становить просторовий бар'єр з низьким рівнем пропускну здатності, як у фізично-технічному (пункти пропуску), так і формально-правовому (візовий режим), становить одну з найголовніших перешкод для транскордонного співробітництва. Такі бар'єри не сприяють також покращенню транспортної доступності прикордонних територій, що становить складову транскордонного регіону. Для покращення ситуації у цьому напрямку, необхідним є виконання таких дій:

3.1. підвищення пропускну здатності польсько-білоруського та польсько-українського кордону шляхом відкриття нових пунктів пропуску, в тому числі пішохідних та туристичних,

3.2. покращення дорожньої доступності пунктів пропуску,

3.3. збільшення кількості транскордонних транспортних сполучень,

3.4. розширення зони малого прикордонного руху,

3.5. активізація транскордонної залізничної інфраструктури,

3.6. підтримка аеропортів для відкриття нових сполучень, в тому числі транскордонних.

Їх реалізація відбуватиметься через рекомендовані проекти, перелік яких наведений у додатку 1.

3.2.4. Наука та вища освіта

В економіці, що ґрунтується на знаннях, особливого значення набуває функціонування вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ, як з точки зору формування та засвоєння інновацій, так і з сторони творчого навчання кадрів. З огляду на важливість цієї проблематики у новій парадигмі регіонального розвитку, яка закладена в т.ч. у середньостроковій стратегії ЄС Європа 2020, неможливо омину цей напрям у транскордонному співробітництві. Стратегічний SWOT-аналіз для сфери: *Наука та вища освіта* представлений в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.
SWOT-аналіз для сфери: Наука та вища освіта.

МІЦНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> ➤ відсутність істотних мовних бар'єрів, ➤ порівняно високий рівень освіти населення, ➤ добре розвинена база вищої освіти, ➤ висока доступність науково-дослідних центрів. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ селективна інтернаціоналізація вузів, ➤ нерівномірне впровадження Болонської системи, ➤ відсутність загальної пропозиції вищої освіти для іноземців, ➤ диференційований рівень розвитку

	наукової інфраструктури, ➤ недостатня координація наукових досліджень, ➤ низький рівень комерціалізації наукових досліджень
ПЕРСПЕКТИВИ	РИЗИКИ
➤ можливість більш тісного міжнародного наукового співробітництва, ➤ можливість залучення значних зовнішніх фінансових коштів для проведення наукових досліджень від міжнародних інституцій, ➤ повсюдне впровадження Болонської системи.	➤ зменшення кількості студентів, обумовлене демографією, ➤ «відтік мізків», ➤ конкуренція відомих вузів.

Джерело: власне опрацювання

На підставі SWOT-аналізу сформульовано мету для тієї сфери, яку становить **побудова основаної на знаннях економіки, шляхом підтримки ВНЗ та науково-дослідних установ у плані наукових досліджень та дидактики. Очікуваний результат здійснених заходів для досягнення мети – покращення якості освіти, надання міжнародного характеру освітній пропозиції та дослідним колективам на базі різних ВНЗ.**

Транскордонна наукова співпраця та обмін студентами є однією з найефективніших та найдинамічніших сфер транскордонного співробітництва. У транскордонному регіоні це активно впроваджується. Для досягнення такого стану, необхідним є виконання таких дій:

- 4.1.** поширення Болонської системи в усіх ВНЗ транскордонного регіону,
- 4.2.** підведення освітньої пропозиції до змінних вимог базованої на знаннях економіки, для транскордонної економіки,
- 4.3.** створення партнерства між різними ВНЗ з метою залучення зовнішніх коштів на наукові дослідження.

З огляду на концентрацію науково-дослідницького та освітнього потенціалу, окрему роль у покращенні якості освіти та наданні освітній послуг та наукових досліджень на транскордонній території, міжнародне значення набудуть здебільшого міста, зокрема найбільші – адміністративні центри регіонів.

Їх реалізація відбуватиметься через рекомендовані проекти, перелік яких наведений у додатку 1.

Головна мета Стратегії			
Підвищення соціально-економічної конкурентоспроможності транскордонної території на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях, шляхом ефективного використання ендегенних потенціалів та пом'якшення обмежень, які виникають з факту функціонування зовнішнього кордону ЄС.			
Сфери стратегічних дій			
1. Економічне співробітництво	2. Природне середовище, культура та туризм	3. Транспортна та прикордонна інфраструктура	4. Наука та вища освіта
Цілі та напрямки стратегічних дій			
1.1. забезпечення комплексної та актуальної інформації про умови ведення підприємницької діяльності та про економічні суб'єкти транскордонного регіону	2.1. транскордонна співпраця служб управління надзвичайними ситуаціями	3.1. підвищення пропускної здатності польсько-білоруського та польсько-українського кордону шляхом відкриття нових пунктів пропуску, в тому числі пішохідних та туристичних	4.1. поширення Болонської системи в усіх ВНЗ транскордонного регіону
	2.2. стимулювання дій з метою створення та координації		4.2. підведення освітньої пропозиції до змінних вимог базованої на знання економіки, при окремій увазі для транскордонної економіки
1.2. створення сприятливих умов до ведення економічної діяльності	2.3. стимулювання транскордонних дій спрямованих на охорону чистоти вод річкової системи Західного Бугу	3.2. покращення дорожньої доступності пунктів пропуску	4.3. створення партнерства між різними ВНЗ з метою залучення зовнішніх коштів на наукові дослідження
1.3. підтримка організацій/ асоціацій підтримки бізнесу для розвитку діяльності на транскордонній території	2.4. створення транскордонних туристичних продуктів	3.3. збільшення кількості транскордонних транспортних сполучень	
	2.5. транскордонні дії заради захисту світової культурної спадщини	3.4. розширення зони малого прикордонного руху	
1.4. інтегроване економічне просування транскордонного регіону	2.6. підтримка та координація транскордонних культурних заходів	3.5. активізація транскордонної залізничної інфраструктури	
	2.7. створення транскордонних мереж співпраці між установами та	3.6. підтримка аеропортів для відкриття нових сполучень, в тому числі транскордонних	

4. Система реалізації

Система впровадження *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на роки 2014-2020* має базуватися на моделі multi – level governance. Схема суб'єктів залучених у її реалізацію стосується чотирьох основних секторів:

- публічний сектор (урядова адміністрація, місцеве самоврядування),
- приватний сектор (економічні суб'єкти),
- соціальний сектор (неурядові організації),
- сектор досліджень та розвитку (ВНЗ, науково-дослідні установи).

У розпорядженні кожного з них різноманітні інструменти, щодо предмету так і характеру впливу. Інституційно-координаційне забезпечення системи впровадження Стратегії має створюватись:

- Програмною радою, у складі 8 осіб, представленою регіональною владою чотирьох адміністративних одиниць, які утворюють транскордонний регіон (Брестська, Львівська, Волинська області та Люблінське воєводство),
- Керівна група, яку складають 8 осіб (по 2 з Брестської, Львівської та Волинської областей та Люблінського воєводства).

Серед завдань покладених на Програмну раду – прийняття найголовніших рішень пов'язаних зі Стратегією, у тому числі зокрема проведення оцінки стану її реалізації та визначення потреб її реалізації. Спосіб обрання членів Ради встановлюється кожною зі сторін.

Завданням управляючої групи є ведення моніторингу Стратегії та інформаційне забезпечення Ради. Спосіб обрання членів Групи встановлюється кожною зі сторін.

Процес впровадження Стратегії має базуватися на принципі річного планування заходів, яке враховує обумовлення, що виникають з попередніх положень та результатів бюджетного планування та управлінського контролю.

5. Джерела фінансування

Джерела фінансування *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на роки 2012-2020* формуються за рахунок будь-яких доступних фінансових коштів, які можуть бути залучені з метою здійснення заходів з метою розвитку, а саме:

1. Національні публічні кошти, напр.:
 - державний бюджет,

- бюджет державних цільових фондів,
- бюджет інших державних суб'єктів сектору публічних фінансів,
- бюджет одиниць місцевого самоврядування.

2. Іноземні публічні кошти:

- кошти з бюджету ЄС у рамках Європейського територіального співробітництва, у тому числі Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020,
- європейські структурні фонди (Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд) та Фонд зближення,
- кошти кредитів наданих міжнародними фінансовими установами,
- інші європейські кошти, в тому числі:
 - кошти Норвезького фінансового механізму
 - кошти Фінансового механізму Європейської економічної зони,
 - кошти Швейцарсько-польської програми співробітництва (Swiss Contribution),
- інші позаєвропейські кошти (в т.ч. USAID).

3. Приватні кошти, які співфінансують проекти в рамках системи публічно-приватного партнерства.

6. Система моніторингу

Моніторинг *Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської області, Львівської області та Брестської області на роки 2014-2020* має базуватися на системі показників виробів та результатів, яка узгоджена польськими, білоруськими й українськими експертами – таблиця 6.1.

Таблиця 6.1.
Система показників моніторингу виробів та результатів.

Сфери (пріоритети)	Показники
1. Економічне	➤ кількість фірм, у тому числі з участю

співробітництво	<p>іноземного капіталу на 10 тис. населення,</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ вартість експорту з окремих частин транскордонного регіону в доларах, загалом і на одного жителя, ➤ інвестиційні кошти, ➤ вартість ВВП в перерахунку на душу населення
2. Природне середовище, культура та туризм	<ul style="list-style-type: none"> ➤ показники чистоти річки Західний Буг (на основі існуючої моніторингової системи), ➤ забруднення пилом та газом на 1 кв. км., ➤ кількість туристів та проданих нічлігів
3. Транспортна і прикордонна інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> ➤ час очікування на перетин кордону за контрольно-пропускними пунктами, ➤ середній час проїзду між Любліном і Брестом, Любліном і Луцьком та Любліном і Львовом, ➤ кількість регулярних транскордонних автобусних, залізничних та авіаційних сполучень, ➤ середній час прибуття до Бреста, Луцька, Львова й Любліна з деяких європейських міст
4. Наука та вища освіта	<ul style="list-style-type: none"> ➤ кількість студентів технічних спеціальностей, ➤ участь іноземців у загальній кількості студентів, ➤ кількість студентів, які беруть участь у програмі Еразмус +, на території транскордонного регіону, ➤ кількість міжнародних дослідних колективів

Джерело: власне опрацювання

Додаток 1

Перелік рекомендованих проектів

Економічне співробітництво

- Опрацювання інтернет-порталу про транскордонне економічне співробітництво з пропозиціями зацікавлених суб'єктів.
- Створення консультаційно-навчальної мережі щодо транскордонного економічного співробітництва на базі існуючих установ підтримки бізнесу.
- Розвиток науково-технологічних парків.
- Розвиток логістичних центрів.

Природне середовище, культура та туризм

- Побудова в сільській місцевості, в межах Шацького національного природничого парку каналізаційної мережі та закладу з переробки відходів.
- Інституційне зміцнення транскордонного заповідника біосфери «Західне Полісся».
- Покращення екологічної ситуації в долині річки Західний Буг.
- Опрацювання програми транскордонної співробітництва для служб управління надзвичайними ситуаціями.
- Покращення безпеки життя населення прикордонних територій у південно-західній частині Брестської області та Бяльсько повіту, шляхом розвитку інфраструктури.
- Підтримка для розвитку системи обміну інформацією рятувальних служб на прикордонній території між Польщею та Білоруссю, в т.ч. шляхом створення антикризових центрів.
- Зміцнення розвитку польсько-українського співробітництва з метою збереження захисту культурної спадщини.
- Створення інтерактивної карти туристичних маршрутів (піших, велосипедних, автомобільних, водних та для верхової їзди).
- Опрацювання і впровадження твіннінг проекту «Замость-Жовква – ренесансне місто нових викликів та можливостей».

Транспортна і прикордонна інфраструктура

- Побудова другого мосту на річці Західний Буг – у міжнародному пункті пропуску для автомобільного сполучення «Устилуг-Зосін».
- Побудова нових міжнародних автомобільних пунктів пропуску «Крилув-Кречів», «Грудек-Амбуків», «Збереже-Адамчуки» на польсько-українському державному кордоні.
- Відновлення прямого залізничного сполучення Холм-Ковель. Ремонт близько 65 км колії.
- Модернізація дороги (N22) на трасі Устилуг-Луцьк, в тому числі мережі об'їзних доріг у межах міст: Устилуг, Володимир-Волинський, Луцьк, протяжністю близько 100 км.
- Побудова мережі доріг до нових міжнародних автомобільних пунктів пропуску «Крилув-Кречів», «Грудек-Амбуків», «Збереже-Адамчуки».
- запровадження швидкісного залізничного сполучення Львів-Люблін-Замость-Варшава.
- Побудова мосту на прикордонній річці Західний Буг, в пункті пропуску Тересполь - Брест.
- Розбудова воєводської дороги № 812 Бяла Подляска – Вішніце – Влодава – Хелм загальної довжиною біля 38 км.
- Розбудова воєводської дороги № 811 Сарнакі – Константинув – Бяла Подляска на відстані біля 22 км.
- Розбудова воєводської дороги № 844 Хелм – Грубешув – Віткув – Долгобичув – державний кордон на відстані загальною довжиною біля 26 км.

Наука та вища освіта

- Транскордонне співробітництво між університетами та дослідними установами з метою просування регіону.
- Співпраця освітніх установ на території транскордонного регіону.
- Підготовка навчальних програм та системи обміну студентами.

Охорона здоров'я

- Матеріально-технічне забезпечення Центру серцево-судинної реабілітації та профілактики в Волинській області.
- Створення Центру хірургічних технологій на базі Волинської обласної клінічної лікарні.

ТАБЛИЦІ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ

СТАН ЕКОНОМІКИ

Табл. 1.
Валовий національний продукт (в постійних цінах).

Позиції a – в млн. в національних валютах* b – в млн. доларів США (USD)** c – в млн. євро (EUR)***		Люблінське воєводство	Брестська область	Львівська область	Волинська область
2003					
	A	34 414	:	:	:
	B	8 847	:	:	:
	C	7 881	:	:	:
2004					
	A	36 730	:	13 992	4 994

	B	10 036	:	2 630	937
	c	8 047	:	2 126	759
2005					
	A	38 487	:	17 192	6 553
	B	11 879	:	3 358	1 232
	c	9 512	:	2 667	1 017
2006					
	A	40 858	:	21 486	7 687
	B	13 180	:	4 255	1 501
	c	10 466	:	3 417	1 222
2007					
	A	45 504	:	27 987	10 072
	B	16 427	:	5 542	1 994
	c	11 964	:	4 064	1 462
2008					
	A	50 297	12 494 763	35 534	12 784
	B	20 870	5 849	6 743	2 531
	c	14 454	3 971	4 745	1 707
2009					
	A	51 142	14 054 143	35 955	12 225
	B	16 392	5 032	4 616	2 320
	c	11 745	3 678	3 307	1 125
2010					
	A	54 042	17 178 547	41 655	14 429
	B	17 895	5 768	5 246	1 852
	c	13 462	4 346	3 949	1 368

* Польща – злотий, Білорусь – білоруський рубель, Україна – гривня;

** Офіційний курс долара за даними Світового банку;

*** Офіційний курс євро за даними Світового банку.

Табл. 2.

Динаміка валового національного продукту.

Позиції	Люблінське воєводство	Брестська область	Львівська область	Волинська область
2004	102,4	:	105,2	119,0
2005	102,0	:	98,1	103,7
2006	104,8	:	108,3	103,5
2007	105,4	:	105,8	112,1
2008	106,5	:	100,7	106,1
2009	99,3	100,6	88,3	86,0
2010	103,8	111,3	102,3	100,2

Табл. 3.

Структура формування валової доданої вартості за секторами економіки.

Позиції	Усього	Сільське господарство, лісівництво, мисливський промисел і рибальство	Промисловіс ть	Будівництво	Послуги	
	у національни х валютах *	%				
	(млн.)					
Люблінське воєводство						
2003	30381	100,0	8,0	18,5	5,8	67,8
2004	32642	100,0	8,4	19,9	5,7	66,0
2005	33908	100,0	7,5	19,4	6,0	67,2
2006	35892	100,0	7,0	19,5	6,3	67,2
2007	39809	100,0	7,8	19,4	6,8	66,0
2008	44028	100,0	6,6	19,9	7,5	66,0
2009	45449	100,0	6,5	19,7	7,7	66,1

2010	47598	100,0	7,4	19,0	7,7	66,0
Брестська область						
2003	:	:	:	:	:	:
2004	:	:	:	:	:	:
2005	:	:	:	:	:	:
2006	:	:	:	:	:	:
2007	:	:	:	:	:	:
2008	12097579	100,0	15,9	31,1	12,1	40,9
2009	13677566	100,0	14,6	30,5	13,6	41,2
2010	16822327	100,0	15,9	28,2	14,6	41,2
Львівська область						
2003	10547	100,0	16,7	20,7	5,1	57,4
2004	12893	100,0	15,6	20,5	5,4	58,5
2005	15571	100,0	14,0	22,3	4,5	59,3
2006	19336	100,0	11,6	22,9	5,1	60,4
2007	25619	100,0	10,4	23,2	6,1	60,4
2008	32436	100,0	10,1	21,2	4,7	63,9
2009	33576	100,0	9,3	19,0	3,7	68,0
2010	38766	100,0	9,6	17,4	4,0	69,0
Волинська область						
2003	3512	100,0	27,5	14,4	4,6	53,5
2004	4652	100,0	22,4	13,4	5,0	59,1
2005	5984	100,0	20,4	15,8	4,8	58,9
2006	6952	100,0	17,0	18,7	5,9	58,5
2007	9264	100,0	14,7	23,4	5,5	56,5
2008	11743	100,0	14,9	19,2	3,9	62,1
2009	11583	100,0	15,2	14,0	2,3	68,6
2010	13579	100,0	16,9	15,6	3,2	64,3

* Польща – польський злотий, Білорусь – білоруський рубель, Україна – гривня.

Табл. 4.
Зовнішня торгівля (млн. євро).

Позиції	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Люблінське воєводство:									
експорт	974,2	1026,0	:	1406,4	1614,3	1812,5	1403,0	1726,0	2141,7
у т.ч.:									
в Білорусь	:	41,8	:	:	45,4	53,8	:	:	:
в Україну	129,4	86,0	:	:	147,4	186,7	:	:	:
імпорт	603,3	596,0	:	871,3	1133,2	1488,0	1011,0	1290,5	1645,6
у т.ч.:									
з Білорусі	:	15,9	:	:	:	44,3	:	:	:
з України	38,6	41,1	:	:	:	34,1	:	:	:
сальдо	370,9	430,0	:	535,1	481,1	324,5	392,0	435,5	496,1
у т.ч.:									
з Білоруссю	:	25,9	:	:	:	9,5	:	:	:
з Україною	90,8	44,9	:	:	:	152,6	:	:	:

Табл. 4.
Зовнішня торгівля (млн. євро) – продовження.

Позиції	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Брестська область:									
експорт	603,5	729,0	786,3	905,0	960,1	1105,9	883,3	1193,8	1396,6
у т.ч.:									
у Польщу	9,9	29,9	46,3	46,6	22,5	47,0	16,9	18,6	20,0
на Україну	24,8	27,2	41,3	56,4	58,0	77,2	55,1	80,6	82,7
імпорт	598,5	671,0	671,0	841,2	856,1	1130,2	924,7	1214,8	1387,3
у т.ч.:									
з Польщі	84,2	99,0	116,3	136,5	123,1	150,2	103,4	160,6	217,9
з України	24,8	27,2	41,3	56,4	58,0	77,2	55,1	80,6	82,7
сальдо	5,0	58,0	115,3	63,8	104,0	-24,3	-41,5	-21,0	9,3
у т.ч.:									
з Польщею	-74,3	-69,2	-69,9	-89,9	-100,6	-103,2	-86,5	-142,0	-197,9
з Україною	-4,3	-0,2	13,6	-2,5	5,3	1,3	-11,9	-21,9	-14,8

Львівська область:

експорт	440,7	512,3	496,3	645,1	759,3	673,4	570,4	732,9	858,0
у т.ч.:									
у Польщу	52,9	51,5	39,2	61,6	94,7	79,8	90,5	132,0	163,5
у Білорусь	4,1	6,7	14,2	27,1	33,9	43,6	23,4	37,2	40,6
імпорт.....	2634,7	911,5	744,8	896,8	1079,3	1734,9	1165,6	1525,8	2285,9
у т.ч.:									
з Польщі	117,0	112,5	169,7	213,2	260,0	493,9	366,7	457,8	462,5
з Білорусі	15,2	23,5	11,1	17,7	31,5	154,8	138,5	182,0	639,2
сальдо.....	-2194,1	-399,2	-248,5	-251,7	-320,0	-1061,5	-595,2	-792,9	-1428,0
у т.ч.:									
з Польщею.....	-64,1	-61,0	-130,5	-151,6	-165,3	-414,1	-276,2	-325,8	-299,0
з Білоруссю	-11,1	-16,8	3,1	9,5	2,4	-111,2	-115,1	-144,7	-598,6
Волинська область:									
експорт	183,2	220,9	224,0	269,6	309,4	313,6	229,2	327,1	461,4
у т.ч.:									
у Польщу	15,8	17,2	22,8	24,5	31,3	28,1	26,3	33,3	32,5
у Білорусь	1,6	3,7	5,2	12,6	10,7	15,2	9,5	12,9	15,1
імпорт.....	423,3	536,5	531,4	523,7	773,1	881,9	307,3	429,9	756,4
у т.ч.:									
з Польщі	28,2	34,0	50,4	58,9	66,6	111,7	65,7	100,0	95,4
з Білорусі	12,8	17,6	63,9	32,7	18,8	20,4	18,8	28,7	76,3
сальдо.....	-240,0	-315,6	-307,3	-254,1	-463,7	-568,3	-78,1	-102,8	-295,0
у т.ч.:									
з Польщею.....	-12,4	-16,8	-27,6	-34,4	-35,4	-83,7	-39,4	-66,6	-63,0
з Білоруссю	-11,2	-13,9	-58,7	-20,1	-8,1	-5,2	-9,3	-15,8	-61,2

Джерело: Власне опрацювання на підставі даних Головного управління статистики Брестської області, Головного управління статистики Львівської області, а також Головного управління статистики Волинської області. Дані для Люблінського воєводства по: K. Gawlikowska-Hueckel, S. Umiński, *Handel zagraniczny województwa lubelskiego*, [w:] P. Ciżkowicz, P. Opala (red.), *Uwarunkowania krajowej i międzynarodowej konkurencyjności województwa lubelskiego*, Warszawa 2011; *Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce w 2011 r.*, Małopolskie Obserwatorium Gospodarki, Kraków 2012. Офіційний курс національних валют до євро за даними Європейської Комісії, (http://ec.europa.eu/budget/contracts_grants/info_contracts/infoeuropa/infoeuropa_en.cfm (дані від 22 вересня 2013 р.).

Табл. 5.
Прямі іноземні інвестиції (млн. євро*).

Позиції	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Люблінське воєводство**.....	:	:	:	:	221	98	138	74	:
Брестська область	62	55	51	59	69	131	67	115	154
Львівська область	:	51	39	73	276	234	158	87	110
Волинська область	:	9	5	16	94	24	42	14	21

* Офіційний курс національних валют до євро за даними Європейської Комісії, (http://ec.europa.eu/budget/contracts_grants/info_contracts/infoeuropa/infoeuropa_en.cfm (дані від 22 вересня 2013 р.).

** дані по Люблінському воєводству за: *Оцінка ВВП на душу населення і прямих іноземних інвестицій у воєводствах, а також показники випереджаючої кон'юнктури. Експертиза виконана на завдання Міністерства регіонального розвитку, BIEC, Варшава 2011.*

СТАН І ЗАХИСТ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Табл. 6.
Промислові і комунальні стоки.

Позиції	2003	2011
Люблінське воєводство	114,2	80,8
Брестська область	70,9	69,5
Львівська область	255,5	207,7
Волинська область	34,7	44,2

Табл. 7.
Промислові і комунальні стоки.

Позиції	Викиди промислових	Викиди промислових
---------	--------------------	--------------------

		забруднень усього (тис. т)		забруднень на 1 км ² (т/г)	
		пилових	газових	пилових	
Люблінське воєводство					
	2003	6,9	37,2	0,3	1,5
	2011	2,4	33,8	0,1	1,3
Брестська область					
	2003	6,9	22,5	0,2	0,7
	2011	4,7	22,4	0,1	0,7
Львівська область					
	2003	18,3	164,5	0,8	7,5
	2011	13,6	242,8	0,6	11,1
Волинська область					
	2003	1,3	5,3	0,1	0,3
	2011	0,9	–	0,0	–

Табл. 8. Каналізація

Позиції	Протяжність каналізаційної мережі, км	
	2003	2011
Люблінське воєводство	2953,4	4853,6
Брестська область	950,5	953,5*
Львівська область	1771,3	1921,4
Волинська область	638,3	670,3

* дані за 2009 р.

НАСЕЛЕННЯ Й ТРУДОВІ РЕСУРСИ

Табл. 9.

Населення за воєводствами й областями.

Позиції	Чисельність населення (тис.)	У тому числі			Населення на 100 км ²	Показник урбанізації	
		чоловіки (тис.)	жінки усього (тис.)	на 100 чоловіків			
Люблінське воєводство							
	2003	2191,2	1064,5	1126,6	106	87	46,6
	2004	2185,2	1061,3	1123,9	106	87	46,7
	2005	2179,6	1058,0	1121,6	106	87	46,7
	2006	2172,8	1053,8	1119,0	106	86	46,6
	2007	2166,2	1050,0	1116,2	106	86	46,6
	2008	2161,8	1047,0	1114,8	106	86	46,5
	2009	2157,2	1044,6	1112,6	107	86	46,5
	2010	2178,6	1056,4	1122,3	106	87	46,5
	2011	2171,9	1053,0	1118,9	106	86	46,5

Брестська область						
2003	1450,2	682,5	767,7	112	44	62,4
2004	1439,3	676,7	762,6	113	44	62,7
2005	1439,3	670,0	756,8	113	44	63,1
2006	1426,8	665,0	752,8	113	44	63,5
2007	1417,8	660,7	749,0	113	43	64,5
2008	1404,5	657,8	746,7	114	43	65,0
2009	1399,2	655,3	743,9	114	43	65,7
2010	1394,8	653,5	741,3	113	43	66,5
2011	1391,4	652,1	739,3	113	42	67,2
Львівська область						
2003	2598,3	1222,0	1358,0	111	119	59,7
2004	2588,0	1216,5	1353,2	111	119	59,9
2005	2577,1	1210,8	1348,0	111	118	60,1
2006	2568,4	1205,8	1344,3	111	118	60,3
2007	2559,8	1201,1	1340,4	112	117	60,5
2008	2552,9	1197,4	1337,2	112	117	60,6
2009	2549,6	1196,2	1335,0	112	117	60,7
2010	2544,7	1194,2	1332,2	112	117	60,8
2011	2540,9	1193,0	1329,6	111	117	60,8
Волинська область						
2003	1048,8	492,0	554,1	113	52	50,2
2004	1044,8	489,8	552,2	113	52	50,4
2005	1040,4	487,2	550,5	113	52	50,7
2006	1038,0	485,9	549,4	113	52	50,9
2007	1036,4	485,0	548,7	113	52	51,2
2008	1036,2	484,8	548,7	113	52	51,4
2009	1036,7	485,2	548,7	113	52	51,6
2010	1037,1	485,9	548,5	113	52	51,8
2011	1038,6	487,1	548,8	113	52	51,9

Табл. 10.
Населення за повітами та районами.

Позиції	Населення (тис.)			Населення на 1 км ²	Міське населення (% загальної чисельності населення)
	усього	чоловіки	жінки		
Люблінське воєводство					
2003					
Усього	2191,2	1064,5	1126,6	87	46,6
повіти:					
Бялський.....	115,1	56,9	58,2	42	20,2
Білгорайський	104,9	51,8	53,1	62	32,6
Хелмський	74,3	36,7	37,5	39	6,2
Грубешовський.....	70,1	34,5	35,6	55	26,7
Яновський.....	48,4	24,1	24,3	55	24,5
Красноставський	77,4	37,5	39,9	75	25,4
Красьницький	100,6	49,2	51,4	100	38,8
Любартовський.....	91,3	44,8	46,5	71	31,6

Люблінський	137,7	67,6	70,1	82	9,0
Ленчинський	57,2	28,2	28,9	90	38,3
Луковський	109,1	54,3	54,7	78	30,7
Опольський	63,6	31,1	32,5	79	29,9
Парчевський	37,1	18,3	18,8	39	27,9
Пулавський	117,6	56,7	60,9	126	49,5
Радзінський	62,0	30,9	31,1	64	26,0
Рикський	60,8	30,4	30,4	99	47,6
Сьвидницький	72,6	35,2	37,4	155	59,1
Томашевський	89,9	44,4	45,5	60	25,2
Влодавський	40,6	20,1	20,6	32	33,6
Замостський	111,3	54,8	56,5	60	10,5
міста з правами повіту:					
Бяла-Підляска	57,8	28,0	29,9	1180	100,0
Хелм	68,7	32,6	36,1	1963	100,0
Люблін	356,6	164,9	191,7	2426	100,0
Замость	66,7	31,7	35,0	2223	100,0
2011					
Усього	2171,9	1053,0	1118,9	86	46,5
повіти:					
Бялський	114,1	56,5	57,5	41	20,3
Білгорайський	103,7	51,1	52,6	62	33,5
Хелмський	80,2	39,6	40,6	42	5,7
Грубешовський	68,2	33,5	34,7	54	27,6
Яновський	47,7	23,6	24,1	55	25,5
Красноставський	67,4	32,7	34,7	65	29,2
Красьницький	99,8	48,6	51,0	99	39,1
Любартовський	90,5	44,3	46,2	70	31,4
Люблінський	147,5	72,1	75,3	88	8,3
Ленчинський	57,7	28,3	29,3	91	35,5
Луковський	109,9	54,7	55,2	79	30,7
Опольський	62,6	30,6	32,0	77	30,1
Парчевський	36,3	18,0	18,4	38	30,2
Пулавський	117,0	56,3	60,7	125	48,3
Радзінський	61,3	30,6	30,7	63	26,4
Рикський	58,8	29,3	29,5	96	46,8
Сьвидницький	73,3	35,4	38,0	157	59,1
Томашевський	88,0	43,4	44,6	59	28,2
Влодавський	39,9	19,8	20,2	32	34,5
Замостський	109,7	54,0	55,7	59	10,7
міста з правами повіту:					
Бяла-Підляска	58,0	27,9	30,1	1184	100,0
Хелм	66,2	31,1	35,0	1891	100,0
Люблін	348,6	160,5	188,1	2371	100,0
Замость	65,8	31,1	34,7	2193	100,0

Табл. 10.
Населення за повітами та районами (продовження).

Позиції	Населення (тис.чол.)			Населення на 1 км ²	Міське населення (% загальної чисельності населення)
	усього	чоловіки	жінки		
Брестська область					
2003					
Усього	1444,74	679,6	765,1	44	62,4
райони:					
Барановицький.....	45,6	21,2	24,5	21	5,3
Берьозовський	71,1	33,9	37,2	51	59,8
Брестський	44,9	21,4	23,5	28	3,0
Дрогичинський.....	47,6	22,2	25,4	26	35,0
Ганцевичський	34,3	16,5	17,8	20	41,6
Івацевичський	64,9	32,7	32,2	22	46,0
Івановський	47,9	22,4	25,5	31	33,3
Каменецький	42,0	19,6	22,3	25	33,7

Кобринський	90,2	42,3	47,9	44	56,2
Ляховицький	33,8	15,9	17,9	25	32,9
Лунинецький	76,9	37,2	39,7	29	47,5
Малоритський	27,7	13,2	14,5	20	41,8
Пінський	57,6	27,1	30,6	18	4,6
Пружанський	59,3	27,7	31,6	21	42,2
Столинський	85,7	41,4	44,4	26	30,2
Жабінковський	25,3	11,8	13,5	37	50,6
міста, що мають статус району:					
Барановичі	167,0	77,4	89,6	3040	100,0
Брест	293,3	134,9	158,4	3959	100,0
Пінськ	129,4	60,8	68,5	3085	100,0
2011					
Усього	1391,4	652,1	739,3	42	67,2
райони:					
Барановицький	40,2	18,8	21,4	18	5,4
Березовський	65,4	31,2	34,2	46	63,9
Брестський	39,5	19,0	20,5	26	3,2
Дрогичинський	40,6	18,9	21,7	22	39,8
Ганцевичський	29,9	14,5	15,4	17	46,5
Івацевичський	57,6	29,0	28,6	19	50,9
Івановський	42,0	19,8	22,2	27	39,0
Каменецький	37,6	17,8	19,8	22	36,6
Кобринський	86,7	40,6	46,1	42	59,7
Ляховицький	28,7	13,5	15,2	21	38,0
Лунинецький	71,1	34,4	36,7	26	51,9
Малоритський	25,0	11,9	13,1	18	46,7
Пінський	49,3	23,2	26,1	15	4,4
Пружанський	50,4	23,7	26,7	18	47,1
Столинський	77,6	37,7	39,9	23	32,1
Жабінковський	24,8	11,5	13,3	36	53,4
міста, що мають статус району:					
Барановичі	169,9	76,8	93,1	3383	100,0
Брест	320,9	147,6	173,3	2209	100,0
Пінськ	134,2	62,2	72,0	2832	100,0

Табл. 10.
Населення за повітами та районами (продовження).

Позиції	Населення (тис.чол.)			Населення на 1 км2	Міське населення (%загальної чисельності населення)
	усього	чоловіки	жінки		
Львівська область					
2003					
Усього	2579,9	1222,0	1358,0	119	59,7
райони:					
Бродівський	63,2	29,7	33,5	54	40,7
Бузький	49,7	23,1	26,5	58	33,5
Дрогобицький	75,7	35,9	39,9	63	8,2
Городоцький	72,3	33,8	38,5	100	33,4
Яворівський	122,8	60,1	62,7	80	44,4
Кам'яно-Бузький	60,7	28,7	32,1	70	39,1
Мостиський	60,6	28,4	32,1	72	25,7
Миколаївський	65,4	31,7	33,7	95	26,9

Перемишлянський	45,8	21,2	24,6	50	24,4
Пустомитівський	111,0	52,6	58,4	117	13,6
Радехівський	51,7	24,5	27,2	45	24,7
Самбірський	73,2	34,5	38,8	78	14,8
Сколівський	49,0	23,6	25,4	33	26,8
Сокальський	96,7	46,0	50,7	62	35,6
Старосамбірський	80,8	38,7	42,1	65	22,4
Стрийський	62,8	29,8	33,1	78	3,7
Турківський	53,6	26,5	27,0	45	17,1
Золочівський	73,4	34,5	38,8	67	38,5
Жовківський	108,7	52,4	56,3	84	33,3
Жидачівський	78,9	36,7	42,1	79	39,5
міста, що мають статус району:					
Борислав	40,0	18,4	21,5	1043	100,0
Дрогобич	97,4	46,2	51,2	2212	100,0
Львів	751,1	353,7	397,4	4438	100,0
Моршин	4,9	2,2	2,7	3194	100,0
Новий-Розділ	27,7	12,9	14,7	1245	100,0
Самбір	35,5	16,7	18,9	2388	100,0
Стрий	61,3	29,4	31,9	3629	100,0
Трускавець	22,0	10,5	11,6	3822	100,0
Червоноград	84,2	39,5	44,7	4019	100,0
2011					
Усього	2522,6	1192,9	1329,6	116	60,3
райони:					
Бродівський	60,5	28,5	32,0	52	42,7
Бузький	46,5	21,7	24,8	55	34,7
Дрогобицький	74,6	35,5	39,1	62	8,5
Городоцький	69,2	32,3	36,9	95	34,9
Яворівський	123,5	60,7	62,9	80	46,0
Кам'янка-Бузький	57,4	27,2	30,3	66	40,0
Мостиський	57,5	27,2	30,2	68	27,0
Миколаївський	63,1	30,4	32,7	93	27,8
Перемишлянський	40,2	18,7	21,5	44	26,4
Пустомитівський	113,0	53,6	59,4	119	13,0
Радехівський	48,6	23,0	25,6	42	26,2
Самбірський	69,6	33,0	36,7	75	16,2
Сколівський	47,5	22,9	24,6	32	26,7
Сокальський	93,7	44,7	49,0	60	37,0
Старосамбірський	78,2	37,6	40,6	63	22,7
Стрийський	62,2	29,6	32,6	77	3,8
Турківський	50,5	25,1	25,4	42	16,6
Золочівський	70,2	33,3	36,8	64	40,7
Жовківський	109,7	53,2	56,5	85	35,0
Жидачівський	71,5	33,5	38,1	72	41,3

Табл. 10.
Населення за повітами та районами (продовження).

Позиції	Населення (тис.чол.)			Населення на 1 км2	Міське населення (%загальної чисельності населення)
	усього	чоловіки	жінки		
міста, що мають статус району:					
Борислав	37,5	17,1	20,4	986	100,0
Дрогобич.....	96,0	44,8	51,1	2133	100,0
Львів.....	750,3	350,9	399,4	4388	100,0
Моршин.....	4,5	2,0	2,5	2275	100,0
Новий Розділ.....	29,0	13,6	15,5	1320	100,0
Самбір	34,7	16,1	18,5	2313	100,0
Стрий	59,8	28,5	31,3	3517	100,0
Трускавець	21,1	10,0	11,1	2637	100,0
Червоноград.....	82,5	38,3	44,2	3929	100,0
Волинська область					

2003

Усього	1046,1	492,0	554,0	52	49,7
Райони					
Горохівський.....	56,8	26,3	30,5	51	26,2
Іваничівський.....	35,2	16,5	18,7	55	19,3
Камінь-Каширський.....	62,1	30,1	32,0	36	17,4
Ківерцівський.....	66,1	31,3	34,8	47	38,3
Ковельський.....	42,7	20,0	22,7	25	19,4
Любешівський.....	36,9	18,2	18,7	25	14,9
Любомльський.....	42,5	20,3	22,2	29	31,5
Локачинський.....	25,0	11,8	13,2	35	16,0
Луцький.....	58,0	27,3	30,7	60	10,2
Маневицький.....	57,2	27,6	29,6	25	24,7
Ратнівський.....	52,2	25,3	26,9	36	24,9
Рожищенський.....	42,6	19,9	22,7	46	35,9
Старовижівський.....	33,4	15,9	17,5	30	15,3
Шацький.....	17,9	8,7	9,3	24	31,3
Турійський.....	28,5	13,3	15,1	24	30,9
Володимир-Волинський.....	27,8	13,0	14,8	27	7,9
міста, що мають статус району:					
Ковель.....	66,0	31,0	34,9	1404	100,0
Луцьк.....	199,5	90,8	108,6	4750	100,0
Нововолинськ.....	58,0	26,9	31,1	3412	100,0
Володимир-Волинський.....	37,7	17,7	20,0	2218	100,0

2011

Усього	1035,9	487,1	548,8	52	51,9
Райони					
Горохівський.....	53,2	24,8	28,4	47	28,2
Іваничівський.....	32,7	15,5	17,2	51	20,8
Камінь-Каширський.....	63,2	30,6	32,6	36	18,9
Ківерцівський.....	63,4	30,4	33,0	45	37,7
Ковельський.....	40,9	19,1	21,8	24	21,2
Любешівський.....	36,3	18,0	18,3	25	15,8
Любомльський.....	39,8	19,0	20,8	27	33,2
Локачинський.....	23,0	10,9	12,1	32	17,0
Луцький.....	61,2	28,9	32,3	63	9,8
Маневицький.....	55,3	26,9	28,4	24	26,4
Ратнівський.....	51,8	25,0	26,8	36	26,8
Рожищенський.....	40,3	18,9	21,4	43	38,1
Старовижівський.....	30,9	14,9	16,0	28	16,8
Шацький.....	17,1	8,3	8,8	23	31,6
Турійський.....	26,5	12,6	13,9	22	33,6
Володимир-Волинський.....	25,9	12,2	13,7	25	8,6
міста, що мають статус району:					
Ковель.....	68,1	31,8	36,3	1461	100,0
Луцьк.....	210,0	94,7	115,3	5073	100,0
Нововолинськ.....	57,8	26,7	31,1	3409	100,0
Володимир-Волинський.....	38,5	17,9	20,6	2281	100,0

Табл. 11.

Населення за віковими групами.

Позиції	2003			2011		
	усього	чоловіки	жінки	усього	чоловіки	жінки
Люблінське воєводство						
Усього.....	2191,2	1064,5	1126,6	2171,9	1053,0	1118,9
у тому числі у віці:						
0-4.....	108,0	55,5	52,5	112,4	57,4	55,0
5-9.....	127,9	65,2	62,7	103,2	53,0	50,2
10-14.....	160,3	82,2	78,1	114,8	58,9	55,9
15-19.....	187,2	95,9	91,3	140,1	71,5	68,6
20-24.....	184,6	95,3	89,3	163,4	83,5	79,9

25-29	161,7	83,6	78,1	181,4	93,6	87,9
30-34	141,7	72,5	69,3	168,7	87,1	81,5
35-39	134,2	68,4	65,8	154,1	79,2	74,9
40-44	147,7	74,7	73,0	134,5	68,3	66,1
45-49	169,6	84,5	85,0	135,7	68,3	67,4
50-54	155,5	75,5	80,0	155,4	76,8	78,5
55-59	115,7	53,8	61,9	158,2	76,3	81,9
60-64	89,0	39,8	49,2	132,8	60,6	72,2
65-69	90,8	39,4	51,4	84,5	36,2	48,3
70 років і старіше	217,3	78,2	139,1	232,7	82,1	150,5
Брестська область						
Усього	1450,1	682,5	767,6	1391,5	652,1	739,3
у тому числі у віці:						
0-4	75,9	38,9	36,9	84,9	43,7	41,3
5-9	81,1	41,8	39,2	72,8	37,3	35,5
10-14	104,4	53,4	51,0	76,1	39,0	37,1
15-19	115,5	59,5	56,0	81,3	42,5	38,8
20-24	103,5	52,6	50,9	95,4	50,1	45,4
25-29	102,5	51,3	51,3	105,6	54,0	51,7
30-34	101,6	50,3	51,3	99,7	49,8	50,0
35-39	103,1	51,0	52,1	99,3	48,5	50,8
40-44	118,9	58,6	60,3	96,8	47,2	49,6
45-49	111,7	53,8	57,9	103,3	49,5	53,8
50-54	92,3	43,4	48,9	112,7	53,3	59,5
55-59	66,8	30,3	36,6	91,2	40,9	50,2
60-64	62,4	26,4	36,0	77,8	33,3	44,5
65-69	67,9	25,7	42,2	47,1	18,7	28,3
70 років і старіше	142,6	45,5	97,0	147,3	44,4	102,9
Львівська область						
Усього	2579,9	1222,0	1358,0	2522,6	1192,9	1329,6
у тому числі у віці:						
0-4	120,0	61,2	58,7	142,5	73,2	69,3
5-9	145,5	74,5	71,0	126,4	64,6	61,8
10-14	181,6	92,7	88,9	124,3	63,6	60,7
15-19	214,9	110,2	104,7	162,2	82,9	79,3
20-24	211,2	111,4	99,8	196,3	100,2	96,1
25-29	182,1	92,5	89,6	219,0	115,1	103,9
30-34	180,1	90,7	89,3	187,7	95,6	92,1
35-39	179,0	89,6	89,4	175,0	87,4	87,6
40-44	207,8	102,2	105,6	172,9	85,5	87,3
45-49	188,5	90,9	97,6	179,5	86,8	92,7
50-54	150,1	69,4	80,7	197,2	92,9	104,3
55-59	126,4	56,5	69,9	152,3	68,4	83,9
60-64	119,5	50,7	68,8	127,5	54,1	73,4
65-69	125,5	50,1	75,5	91,4	36,3	55,1
70 років і старіше	247,7	79,3	168,4	268,6	86,3	182,2

Табл. 11.
Населення за віковими групами (продовження).

Позиції	2003			2011		
	усього	чоловіки	жінки	усього	чоловіки	жінки
Волинська область						
Усього	1046,1	492,0	554,0	1035,9	487,1	548,7
у тому числі у віці:						
0-4	58,2	29,9	28,2	73,4	38,1	35,3
5-9	65,3	33,7	31,7	61,7	31,8	29,9
10-14	78,4	40,2	38,2	59,3	30,5	28,8
15-19	89,2	45,1	44,1	67,3	34,6	32,7
20-24	81,9	40,2	41,7	79,1	40,3	38,8
25-29	77,0	39,0	37,9	89,3	43,8	45,5
30-34	72,2	36,5	35,7	78,5	39,3	39,2

35-39	68,6	34,5	34,1	73,6	36,7	36,9
40-44	79,2	39,0	40,3	67,0	33,0	34,0
45-49	73,9	36,0	37,9	68,0	33,0	35,0
50-54	60,4	28,5	31,9	75,8	35,5	40,3
55-59	43,8	20,1	23,7	58,8	26,6	32,3
60-64	44,0	18,0	25,9	50,8	21,7	29,1
65-69	48,7	18,1	30,6	31,0	12,1	18,9
70 років і старіше	105,3	33,1	72,2	102,3	30,2	72,1

Табл. 12.

Природний рух населення за воєводствами й областями.

Позиції	Народжува ність	Смертність	Натуральний приріст	Народжува ність	Смертність	Натуральний приріст
	усього			на 1000 мешканців		
Люблінське воєводство						
2003	21261	22807	-1546	9,7	10,4	-0,7
2004	20794	22797	-2003	9,5	10,4	-0,9
2005	21346	23182	-1836	9,8	10,6	-0,8
2006	21496	22678	-1182	9,9	10,4	-0,5
2007	21795	23323	-1528	10,1	10,8	-0,7
2008	23009	23428	-419	10,6	10,8	-0,2
2009	22964	23703	-739	10,6	11,0	-0,3
2010	22635	23037	-402	10,4	10,6	-0,2
2011	21363	22981	-1618	9,8	10,6	-0,7
Брестська область						
2003	14724	20427	-5703	10,2	14,1	-3,9
2004	14706	19975	-5269	10,2	13,9	-3,6
2005	14882	20346	-5464	10,4	14,2	-3,8
2006	15641	19438	-3797	11,0	13,7	-2,7
2007	16813	19019	-2206	11,9	13,5	-1,6
2008	17187	19265	-2078	12,2	13,7	-1,5
2009	17166	19596	-2430	12,2	14,0	-1,8
2010	17076	19956	-2880	12,2	14,3	-2,1
2011	17635	19810	-2175	12,7	14,2	-1,5
Львівська область						
2003	25009	34785	-9776	9,6	13,4	-3,8
2004	26255	34087	-7832	10,1	13,2	-3,0
2005	26082	35271	-9189	10,1	13,7	-3,6
2006	27272	34745	-7473	10,6	13,5	-2,9
2007	27454	34891	-7437	10,7	13,6	-2,9
2008	29007	35126	-6119	11,4	13,8	-2,4
2009	30079	32848	-2769	11,8	12,9	-1,1
2010	28651	32644	-3993	11,2	12,8	-1,6
2011	28904	31162	-2258	11,4	12,3	-0,9
Волинська область						
2003	11883	15459	-3576	11,3	14,7	-3,4
2004	12468	15175	-2707	11,9	14,5	-2,6
2005	12756	16012	-3256	12,2	15,4	-3,2
2006	13728	15615	-1887	13,2	15,0	-1,8
2007	13990	15471	-1481	13,5	14,9	-1,4
2008	15301	15594	-293	14,8	15,0	-0,2
2009	15290	14628	662	14,8	14,1	0,7
2010	14848	14362	486	14,3	13,9	0,4
2011	14620	13842	778	14,1	13,3	0,8

Табл. 13.

Природний рух населення у 2011 р. по повітам і районам.

Позиції	Народжува ність	Смерт ність	Натуральний приріст	Народжува ність	Смерт ність	Натуральний приріст
	усього			на 1000 мешканців		

Люблінське воєводство	21363	22981	-1618	9,8	10,6	-0,7
Повіті:						
Бялський.....	1194	1374	-180	10,5	12,0	-1,6
Білгорайський	974	1101	-127	9,4	10,6	-1,2
Хелмський	814	999	-185	10,1	12,4	-2,3
Грубешовський.....	601	827	-226	8,8	12,1	-3,3
Яновський.....	440	545	-105	9,2	11,4	-2,2
Красноставський ...	569	909	-340	8,4	13,5	-5,0
Красьницький	900	1028	-128	9,0	10,3	-1,3
Любартовський.....	1021	1044	-23	11,3	11,5	-0,3
Люблінський	1493	1518	-25	10,2	10,3	-0,2
Ленчинський	658	480	178	11,4	8,3	3,1
Луковський.....	1293	1048	245	11,8	9,5	2,2
Опольський	620	755	-135	9,9	12,0	-2,2
Парчевський.....	390	419	-29	10,7	11,5	-0,8
Пулавський.....	1053	1211	-158	9,0	10,3	-1,4
Радзінський	685	702	-17	11,2	11,4	-0,3
Рикський	550	661	-111	9,3	11,2	-1,9
Сьвидницький	675	775	-100	9,2	10,6	-1,4
Томашевський.....	843	1013	-170	9,6	11,5	-1,9
Влодавський.....	411	465	-54	10,3	11,6	-1,4
Замостський	1019	1331	-312	9,3	12,1	-2,8
Міста з правами повіту						
Бяла-Підляска	576	408	168	9,9	7,0	2,9
Хелм	566	609	-43	8,5	9,2	-0,7
Люблін	3471	3263	208	9,9	9,4	0,6
Замость	547	496	51	8,3	7,5	0,8
Брестська область	17635	19810	-2175	12,7	14,2	-1,5
Райони:						
Барановицький....	518	903	-385	12,8	22,3	-9,5
Березовський	783	970	-187	11,9	14,7	-2,8
Брестський	607	604	3	15,4	15,3	0,1
Дрогичинський.....	481	850	-369	11,7	20,7	-9,0
Ганцевицький	339	514	-175	11,3	17,1	-5,8
Ивацивський	667	1015	-348	11,5	17,5	-6,0
Івановський.....	547	801	-254	12,9	18,9	-6,0
Каменецький	486	605	-119	12,8	16,0	-3,2
Кобринський	1182	1265	-83	13,6	14,6	-1,0
Ляховицький.....	294	655	-361	10,1	22,5	-12,4
Лунинецький.....	851	1058	-207	11,9	14,8	-2,9
Малоритський	337	420	-83	13,4	16,7	-3,3
Пінський.....	576	1175	-599	11,6	23,6	-12,0
Пружанський	544	1002	-458	10,7	19,7	-9,0
Столинський.....	1108	1302	-194	14,2	16,6	-2,4
Жабинковський ...	331	375	-44	13,3	15,1	-1,8
Міста, що мають статус району:						
Барановичі.....	2080	2014	66	12,3	11,9	0,4
Брест.....	4204	2932	1272	13,2	9,2	4,0
Пінськ.....	1700	1350	350	12,8	10,1	2,7

Табл. 13.

Натуральний рух населення за повітами та районами у 2011 р. (продовження).

Позиції	Живі народження	Смерті	Натуральний приріст	Живі народження	Смерті	Натуральний приріст
	усього			на 1000 мешканців		
Львівська область	28904	31162	-2258	11,4	12,3	-0,9
Райони:						
Бродівський.....	646	895	-249	10,7	14,8	-4,1
Бузький	617	717	-100	13,3	15,4	-2,1
Дрогобицький	914	1 096	-182	12,3	14,7	-2,4
Городоцький.....	830	973	-143	12,0	14,0	-2,0
Яворівський.....	1 770	1 250	520	14,3	10,1	4,2
Кам'янка-Бузький	746	821	-75	13,0	14,3	-1,3
Мостиський.....	716	812	-96	12,5	14,1	-1,6
Миколаївський.....	801	809	-8	12,6	12,8	-0,2

Перемишлянський ..	490	752	-262	12,2	18,7	-6,5
Пустомитівський.....	1 355	1 420	-65	12,0	12,6	-0,6
Радехівський	572	700	-128	11,8	14,4	-2,6
Самбірський	830	937	-107	11,9	13,5	-1,6
Сколівський	759	728	31	16,0	15,4	0,6
Сокальський	1 082	1 272	-190	11,6	13,6	-2,0
Старосамбірський ...	909	1 121	-212	11,6	14,3	-2,7
Стрийський	709	803	-94	11,4	12,9	-1,5
Турківський	800	693	107	15,9	13,8	2,1
Золочівський	774	1 002	-228	11,0	14,3	-3,3
Жовківський	1 380	1 341	39	12,6	12,3	0,3
Жидачівський	776	1 251	-475	10,9	17,5	-6,6
Міста, що мають статус району:						
Борислав	417	489	-72	11,2	13,2	-2,0
Дрогобич.....	974	1 007	-33	9,9	10,2	-0,3
Львів.....	7 604	7 892	-288	10,0	10,4	-0,4
Моршин.....	59	51	8	9,7	8,4	1,3
Новий Розділ	304	196	108	10,6	6,8	3,8
Самбір	382	397	-15	10,9	11,3	-0,4
Стрий	588	623	-35	9,8	10,3	-0,5
Трускавець	208	198	10	7,0	6,7	0,3
Червоноград.....	892	916	-24	10,8	11,1	-0,3
Волинська область	14620	13842	778	14,1	13,3	0,8
Райони:						
Горохівський.....	637	889	-252	11,9	16,6	-4,7
Іваничівський.....	390	514	-124	11,9	15,6	-3,7
Камінь-						
Каширський	1189	770	419	19,0	12,3	6,7
Ківерцівський.....	1039	911	128	16,2	14,2	2,0
Ковельський	583	728	-145	14,4	17,9	-3,5
Любешівський.....	579	482	97	16,1	13,4	2,7
Любомльський.....	569	635	-66	14,3	15,9	-1,6
Локачинський	283	337	-54	12,3	14,7	-2,4
Луцький.....	944	785	159	15,5	12,9	2,6
Маневицький	872	788	84	15,8	14,3	1,5
Ратновський	836	705	131	16,2	13,6	2,6
Рожищенський	619	643	-24	15,3	15,9	-0,6
Старовижівський	452	515	-63	14,6	16,7	-2,1
Шацький.....	219	299	-80	12,8	17,5	-4,7
Турійський	399	478	-79	15,1	18,0	-2,9
Володимир-						
Волинський.....	379	445	-66	14,8	17,3	-2,5
Міста, що мають статус району:						
Ковель	1002	737	265	14,6	10,8	3,8
Луцьк.....	2607	1981	626	12,3	9,3	3,0
Нововолинськ.....	647	734	-87	11,2	12,7	-1,5
Володимир-						
Волинський.....	375	466	-91	9,7	12,0	-2,3

Табл. 14.

Натуральний рух населення за воєводствами та областями.

Позиції	Імміграція		Еміграція		Сальдо міграції	
	усього	у тому числі з-за кордону	усього	у тому числі за кордон	усього	на 1000 мешканців
Люблінське воєводство						
2003	23808	161	28378	155	-4570	-2,1
2004	23808	273	28268	182	-4460	-2,0
2005	23421	331	28322	327	-4901	-2,2
2006	24903	270	31496	1703	-6593	-3,0
2007	28152	537	33903	1145	-5751	-2,6
2008	20711	524	25144	839	-4433	-2,0
2009	20643	576	24796	492	-4153	-1,9
2010	21071	421	25976	459	-4905	-2,3
2011	20642	407	25778	583	-5136	-2,4
Брестська область						
2003	32935	3056	35292	1800	-2357	-1,6

2004	33903	2214	36514	1549	-2611	-1,8
2005	33345	1790	37224	1461	-3879	-2,7
2006	36062	2050	38398	1139	-2336	-1,6
2007	35843	2076	38059	1260	-2216	-1,6
2008	36895	2205	36783	1221	112	0,1
2009	39583	2624	42476	1060	-2893	-2,1
2010	34431	2848	35967	941	-1536	-1,1
2011	31369	3519	32386	931	-1017	-0,7
Львівська область						
2003	32293	464	35201	1587	-2908	-1,1
2004	32919	562	35357	1138	-2438	-0,9
2005	33187	537	34910	944	-1723	-0,7
2006	33248	531	34491	811	-1243	-0,5
2007	32293	522	33490	723	-1197	-0,5
2008	31106	549	31837	582	-731	-0,3
2009	29511	529	30054	636	-543	-0,2
2010	31857	516	32733	574	-876	-0,3
2011	30172	601	31724	563	-1552	-0,6
Волинська область						
2003	14178	434	16514	1262	-2336	-2,2
2004	18669	460	19973	1001	-1304	-1,2
2005	18706	469	19798	901	-1092	-1,0
2006	19749	445	20263	806	-514	-0,5
2007	19973	528	20084	865	-111	-0,1
2008	19053	590	18975	541	78	0,0
2009	17072	470	17290	437	-218	-0,3
2010	17718	479	17720	372	-2	0,0
2011	17253	485	16582	289	671	0,6

Табл. 15.
Міграція у 2011 р.

Позиції	Імміграція		Еміграція		Сальдо міграції	
	усього	у тому числі з-за кордону	усього	у тому числі за кордон	усього	на 1000 мешканців
Люблінське воєводство						
Повіти:						
Бялський.....	1128	9	1256	20	-128	-1,1
Білгорайський	811	18	1059	14	-248	-2,4
Хелмський	877	16	1032	10	-155	-1,9
Грубешовський.....	567	15	994	16	-427	-6,2
Яновський	349	23	511	23	-162	-3,4
Красноставський	654	18	750	9	-96	-1,4
Красьницький	773	27	1019	49	-246	-2,5
Любартовський.....	959	39	1028	26	-69	-0,8
Люблінський	2470	18	1501	18	969	6,6
Ленчинський	726	4	926	23	-200	-3,5
Луковський.....	798	7	1344	11	-546	-5,0
Опольський	570	8	835	35	-265	-4,2
Парчевський.....	325	6	465	8	-140	-3,9
Пулавський.....	1113	21	1294	43	-181	-1,6
Радзиньський	478	5	728	6	-250	-4,1
Рикський	540	3	888	3	-348	-5,9
Сьвидницький	848	21	850	74	-2	0,0
Томашевський.....	774	21	1172	25	-398	-4,5
Влодавський.....	441	9	618	12	-177	-4,4
Замостський	1200	26	1278	12	-78	-0,7
Міста з правами повіту						
Бяла-Підляска	476	8	695	9	-219	-3,8
Хелм	585	39	903	23	-318	-4,8
Люблін	2631	28	3755	87	-1124	-3,2
Замость	549	18	877	27	-328	-5,0
Брестська область						
Райони:						
Барановицький.....	1175	79	1334	33	-159	-3,9
Березовський	1625	140	2214	37	-589	-8,9

Брестський	1202	168	1015	24	187	4,7
Дрогичинський	637	32	1328	15	-691	-16,8
Ганцевичський	793	40	1220	20	-427	-14,2
Івацевичський	1402	89	2001	38	-599	-10,3
Івановський	981	62	1511	14	-530	-12,5
Каменецький	636	58	1117	17	-481,0	-12,7
Кобринський	1870	187	2344	74	-474	-5,5
Ляховичський	571	10	987	5	-416	-14,3
Лунинецький	1258	77	2013	1	-755	-10,6
Малоритський	406	114	576	21	-170	-6,7
Пінський	1280	98	1768	36	-488	-9,8
Пружанський	994	168	1373	35	-379	-7,5
Столинський	969	30	2030	5	-1061	-13,6
Жабинківський	625	90	629	-	-4	-0,2
Міста, що мають статус району:						
Барановичі	3792	314	3111	147	681	4
Брест	7240	1595	3416	288	3824	12,0
Пінськ	3913	168	2399	121	1514	11,4

Табл. 15.
Міграція у 2011 р. (продовження).

Позиції	Імміграція		Еміграція		Сальдо міграції	
	усього	у тому числі з-за кордону	усього	у тому числі за кордон	усього	на 1000 мешканців
Львівська область						
Райони:						
Бродівський	672	601	745	563	-73	-1,2
Бузький	630		601		29	0,7
Дрогобицький	1054		786		268	3,6
Городоцький	485		470		15	0,2
Яворівський	1 203		1233		-30	-0,3
Кам'янка-Бузький	503		533		-30	-0,5
Мостиський	577		459		118	2,1
Миколаївський	608		701		-93	-1,5
Перемишлянський	337		413		-76	-1,9
Пустомитівський	1 199		643		556	4,9
Радехівський	630		657		-27	-0,6
Самбірський	887		956		-69	-1,0
Сколівський	696		531		165	3,5
Сокальський	1 221		1131		90	0,9
Старосамбірський	1226		1030		196	2,5
Стрийський	812		684		128	2,1
Турківський	551		668		-117	-2,3
Золочівський	927		904		23	0,3
Жовківський	1 370		1531		-161	-1,5
Жидачівський	800		903		-103	-1,4
Міста, що мають статус району:						
Борислав	487		461		26	0,7
Дрогобич	1354		1931		-577	-5,9
Львів	8 567		10175		-1608	-2,1
Моршин	49		101		-52	-11,4
Новий-Розділ	539		436		103	3,6
Самбір	571		615		-44	-1,3
Стрий	943		1029		-86	-1,4
Трускавець	302		418		-116	-5,5
Червоноград	972		979		-7	-0,1
Волинська область						
Райони:						
Горохівський	663	14	950	4,0	-287,0	-5,3
Іваничівський	393	8	538	8,0	-145,0	-4,3
Камінь-Каширський	766	38	815	17,0	-49,0	-0,8
Ківерцівський	1082	30	1251	8,0	-169,0	-2,7
Ковельський	677	10	709	12,0	-32,0	-0,9
Любешівський	402	7	350	18,0	52,0	1,5

Любомльський.....	480	5	461	2,0	19,0	0,4
Локачинський	218	11	266	6,0	-48,0	-2,1
Луцький.....	1520	39	1095	22,0	425,0	7,0
Маневицький	812	13	933	11,0	-121,0	0,0
Ратновський	724	49	753	20,0	-29,0	-0,6
Рожищенський	249	4	449	6,0	-200,0	-4,9
Старовижівський	345	11	388	1,0	-43,0	-1,4
Шацький.....	243	8	189	6,0	54,0	3,1
Турійський	557	12	574	-	-17,0	-0,6
Володимир- Волинський.....	599	9	511	4,0	88,0	3,4
Міста, що мають статус району:						
Ковель	1088	45	876	14,0	212,0	3,1
Луцьк.....	4491	118	3837	95,0	654,0	3,0
Нововолинськ.....	898	39	698	29,0	200,0	3,4
Володимир- Волинський.....	1046	15	939	6,0	107,0	2,8

Табл. 16.
Природний приріст і сальдо міграції (на 1000 мешканців).

Позиції	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Натуральний приріст:									
Люблінське воєводство	-0,7	-0,9	-0,8	-0,5	-0,7	-0,2	-0,3	-0,2	-0,7
Брестська область.....	-3,9	-3,6	-3,8	-2,7	-1,6	-1,5	-1,8	-2,1	-1,5
Львівська область.....	-3,8	-3,0	-3,6	-2,9	-2,9	-2,4	-1,1	-1,6	-0,9
Волинська область	-3,4	-2,6	-3,2	-1,8	-1,4	-0,2	0,7	0,4	0,8
Сальдо міграції:									
Люблінське воєводство	-2,1	-2,0	-2,2	-3,0	-2,6	-2,0	-1,9	-2,3	-2,4
Брестська область.....	-1,6	-1,8	-2,7	-1,6	-1,6	0,1	-2,1	-1,1	-0,7
Львівська область.....	-1,1	-0,9	-0,7	-0,5	-0,5	-0,3	-0,2	-0,3	-0,6
Волинська область	-2,2	-1,2	-1,0	-0,5	-0,1	0,0	-0,3	0,0	0,6

Табл. 17.
Працевлаштовані за секторами економіки, безробітні та середньомісячна зарплата (брутто).

Позиції	Працевлаштовані				Рівень зареєстрованого безробіття	Рівень безробіття за ДЕАН	Середньо місячна зарплата (брутто) у національних валютах	
	усього	у тому числі за секторами:						
		сільське господарство, лісівництво, мисливський промисел і рибальство	Промисловість і будівництво	послуги				
Люблінське воєводство								
2003	725,3	278,3	133,1	313,9	18,7	16,0	1907,96	
2011	803,6	308,0	143,5	352,1	13,2	10,3	3066,32	
Брестська область								
2003	606,0	107,0	185,8	313,2	3,8	:	:	
2011	641,8	92,7	216,2	332,9	0,7	:	1646800,00	
Львівська область								
2003	1141,9	278,0	270,7	593,2	3,9	10,3	419,14	
2011	1100,7	204,3	242,0	654,4	1,5	7,7	2244,00	
Волинська область								
2003	436,0	138,5	70,3	227,2	4,9	:	318,82	
2011	440,1	116,1	66,8	257,2	1,8	8,3	1994,00	

ТРАНСПОРТНА І ПРИКОРДОННА ІНФРАСТРУКТУРА

Табл. 18.
Транспортна інфраструктура.

Позиції	Місцеві дороги з твердим покриттям	Експлуатовані залізничні лінії	Місцеві дороги з твердим покриттям	Експлуатовані залізничні лінії	Кількість легкових автомобілів
	км		км на 100 км ²		тис. шт.
Люблінське воєводство					
2003	9445,0	1066,0	28,8	3,3	:
2011	10462,0	1062,0	31,9	3,2	418,3
Брестська область					
2003	17900,0	1049,0	71,2	4,2	573,3
2011	21325,1	1041,0	84,9	4,1	953,3
Львівська область					
2003	8100,0	1292,2	37,3	5,9	226,8
2011	8198,9	1269,0	37,6	5,8	290,9
Волинська область					
2003	5700,0	614,2	28,1	3,0	103,7
2011	5761,0	596,8	28,5	3,0	132,6

ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ, ТУРИЗМ І КУЛЬТУРА

Табл. 19.

Вищі навчальні заклади.

Позиції	Кількість вищих навчальних закладів	Студенти			
		усього	у тому числі жінки	у тому числі стаціонарна форма навчання	на 1000 жителів
Люблінське воєводство					
2003	18	98085	57910	51151	44,8
2011	18	96187	58527	61509	44,3
Брестська область					
2003	4	22653	14500	12741	15,6
2011	4	36850	23005	18007	26,5
Львівська область					
2003	30	110086	58711	67845	42,4
2011	22	131243	65004	86781	51,7
Волинська область					
2003	7	20967	12387	11816	20,0
2011	15	31691	18607	20624	30,6

Табл. 20.

Аспіранти.

Позиції	Кількість вищих навчальних закладів з аспірантурами	Кількість аспірантів
Люблінське воєводство		
2003	5	3183
2011	5	2799
Брестська область		
2003	2	119
2011	4	92
Львівська область		
2003	30	1917
2011	33	2787
Волинська область		
2003	2	244
2011	2	462

Табл. 21.

Об'єкти для розміщення туристів.

Позиції	Об'єк ти	Місця розміщення	Користувались місцями розміщення (тис.чол.)	Наявні місця розміщення (тис.чол.)
---------	-------------	------------------	---	--

	усього		у тому числі щорічні		усього		у тому числі іноземні туристи	
Люблінське воєводство								
2003	178	11807		4241	290,7			706,1
2011	273	18 232		11 870	655,1		97,7	1 487,7
Брестська область								
2003	105	10100		8711	282,9		31,587	2020,8
2011	129	11 009		9 877	405,3		130,1	2 054,4
Львівська область								
2003	195	25942		22302	422,1			4659,8
2011	317	30 295		16 297	627,2		123,2	4246,1
Волинська область								
2003	28	2108		2108	91,2		6,9	182,2
2011	130	5 954		3 135	116,7		8,5	594,6